

GIATROSZ AGROTIKOSZ:

A GYÓGYÍTÓ APOLLÓN SZOLGÁLATÁBAN

Makhaón életének története

Közreadja: Bige Szabolcs Csaba

GIATROSZ AGROTIKOSZ:

A GYÓGYÍTÓ APOLLÓN SZOL- GÁLATÁBAN

Makhaón életének története

Közreadja: Bige Szabolcs Csaba

ISBN: 978-963-89850-1-9

Felelős kiadó: Info-Szponzor Kft., Paks, 2013

Heinrich úr, a kincsvadász ásatásokat végzett Orkhomenosz nevű boiótiai város mellett, s ott egy ókori szentélyre bukkant. Ebben a szentélyben rengeteg áldozati ajándékot találtak, közöttük elég értékeseket is ahhoz, hogy megérje a fáradságot. Mivel Zeusz lányai tiszteletére emelték a szentélyt, főként női ékszerek és használati tárgyak kerültek elő. Az egyik munkás egy ledöntött szobor alatt sűrűn teleírt papirusz lapokat talált. Egész köteggel. Éppen tűzre akarta vetni, mint haszontalan dolgot, mikor Heinrich úr meglátta és magához vette a régi időkből származó, egyiptominak látszó írással telerótt lapokat. Legnagyobb meglepetésére azonban, nem egyiptomi írást tartalmaztak, hanem a föníciaihoz hasonló jeleket. Azonnal felismerte a lelet páratlan értékét, és ahogy hazaérkezett zsákmányával, szakértők segítségét kérte az írás megfejtéséhez. Kiderült, hogy a 24 tagú betűsorból álló, korai görög írással készültek. Ez az írás nagyon hasonlít a föníciaihoz, azzal a különbséggel, hogy míg az nem jelöli a magánhangzókat, a korai görög igen.

Ezeknek a papirusz lapoknak a tartalmát adom most közre, természetesen az eredeti szöveg megfelelő adaptálásával, mai nyelvhasználatunkhoz igazítva.

Íme, Makhaón így meséli el sorsát. Átadom neki a szót.

GIATROSZ AGROTIKOSZ

Régi történetet adok most elő. Abból az időből, mikor az istenek gyakran látogattak a földre, és nem vetették meg a földi örömeiket. Az Olümposz tetején levő lakhelyükről leszállva sokszor bonyolódtak szerelmi viszonyba halandókkal. Bármerre is jársz az achájok, iónok vagy dórok földjén, mindenütt találkozhatsz ennek emlékére emelt szentélyekkel. Legtöbbjük romos állapotban tűri az időjárás viszontagságait, mert aki emelte már Kharón segítségével rég megérkezett az alvilágba és Hadész vendégszeretetét élvezi. Utódai pedig nem gondozák ezeket a szentélyeket, sőt szívesen meg is feledkeznének az istenek földi látogatásáról. Senki sem boldog attól, hogy családjában ilyen frigyből származó rokon jelenik meg. Nem is beszélve az örökösödésnél keletkezett bonyodalmakról. Még az időközben híresé-hírhedté vált rokon sem örvend valami nagy megbecsülésnek a családon belül.

Saját életem is példa arra, hogy helyesen ítélem meg a dolgokat.

Atyám maga is félistenként élte kalandos életét, de sok örömben nem részesült. Sikerei, ha voltak is, végül mindig el-lene fordultak.

Ő maga Apollón istentől származónak hitte magát. Úgy vélte, ha sorsa néha jobbra fordult, vagy valamilyen veszedelemtől megszabadult neki, az istennek kell köszönetet mondania. Reggelenként, ha Phoibosz az égen megjelent nem mulasztotta el ünnepélyesen köszönteni. Ezt a szokását a legnagyobb nyomorúságok közepette is megőrizte. Lehet ez segítette kilábolni a bajokból.

Földi élete folyamán a legnagyobbakkal került kapcsolatba, de ez sem hozott neki szerencsét. Kihasználták jóhiszeműségét, megcsalták, kifosztották, meggyötörték testileg-lelkileg. Nevelőjét, a tudós kentaurt, Kheirón nevezetűt meggyilkolták, állítólag véletlen baleset következtében. A királyok, vagy főemberek, akiken isteni tudásával segített, halálát tervezték. Az

istenek is megcsalták: midőn a tőlük kapott hatalmánál fogva földi halandókat a haláltól megszabadított, Zeus villámaival agyonsújtotta. Igaz később felvitte Olympos hegyére, és kedvenc állatát, a kígyót az égboltra helyezte Kígyótartó néven, de ez a tényeken nem sokat változtat.

Anyám, Épióné szelíd asszony volt, és sokat tűrt a sors mostohasága miatt, és habár neve „enyhet hozó”-ként él az emberek emlékezetében, szerintem inkább a „bajok elviselője” név illett volna hozzá. Való igaz, hogy megértő szelídsége sok embernek enyhítette fájdalmát. Nekünk, gyermekeinek is azt tanította: a megértés, az együttérzés többet segít a szenvedőkön, mint a legtöbb főzet, ásvány vagy gyanús ráolvasás.

Atyám állandóan az útját járta, tanult, tanított, gyógyított, kezelt, kötözött, operált, ahogy a helyzet megkívánta. Sokszor hetekig, hónapokig visszatartották dolgai. Máskor a hatalmasok tartották fogva. Magam is megtapasztaltam ennek az életnek, az orvos életének minden örömét és nyomorúságát.

Távol álljon tőlem, hogy a panasz szavait hallassam, de jól gondoljátok meg, mielőtt elkötelezitek magatokat Apollónak, a gyógyítónak, és Aszklépiosznak, az orvosnak. Tudjátok meg, rögzös ez az út, tele csalódással, fáradalmakkal, mellőzéssel, kevés javadalmazással. De mikor segítettél valakin, amikor megszabadítottad kínjaitól és visszaadtad egészségét, közel érzed magad az istenekhez. Ha esküdet betartod, hogy csalárd dolgokra nem használod tudásodat, álmod nyugodt lesz.

Engem atyám példája és elhivatottságom vezetett erre az útra, akárcsak testvérimet is. Ők a következők: Podaleiriosz a belső bajok jeles ismerője, Panakeia húgom mindenfajta növényi gyógyszer tudója, Hygieia a jóságos, a jó egészség megőrzésének védelmezője, Iaszó, Ianiszkosz és Iatrosz is a gyógyítás mestereiként váltak ismerté.

I. fejezet

„...s meghintette tudósan az írral, az enyhet-adóval, melyet még apjának adott Kheirón, a segítő.” (Homérosz)

Mindannyian atyám rövid itthon töltött idejének vagyunk emlékezetes következményei. Mi heten maradtunk életben az istenek kegyének köszönhetően, de mindannyian messze sodródtunk szülőföldünkől.

Testvéreim sorsát nem volt alkalmam híven követni annyira lekötött a sajátom. El is szakadtunk egymástól hosszú évekre, évtizedekre.

Az Epidauros melletti Apolló szentélye volt atyám kedvelt helye, hisz itt született nem messze, az olajfa ligeten túl a király palotájában. Egyesek azonban azt állítják, hogy a király csak Apollón isten parancsára fogadta be házába, mint kicsi csecsemőt. Itt növekedett a dajkák és szolgák gondjaira bízva, s mikor már értelme nyiladozni kezdett, kiküldték a hegyre a pásztorok közé, tanulja meg azok mesterségét. Ott élt egy darabig, de az istenek, vagy a sors másképp rendelkeztek.

Atyám már zsenge gyermek korában vonzódott a szenvedő, beteg lényekhez. Ápolgatta, gyógyította őket. Ha egy sérült kutyát, vagy macskát látott, addig simogatta, ápolgatta, etette-itatta őket, amíg meggyógyultak. Kint a pásztorok világába inkább ilyesmivel töltötte idejét, mint a jószág terelgetésével. A pásztorok közt hamarosan híre ment különös kedvtelésének, és kezdték elhozni hozzá beteg, vagy sérült állataikat. Kíváncsiak voltak, mit tesz. S mikor látták, hogy gondoskodása meghozta gyümölcsét, meglepetésüknek így adtak kifejezést:

– Apollón kegyeltje, a Napisten gyermeke!

Ebbe a kijelentésbe az is belejátszhatott, hogy göndör arany-szőke fürtök borultak vállaira.

Híre messzebb is eljuthatott, mert egyik nap megjelent a neves bajnok Héraklész barátja, a bölcs kentaur Kheirón, aki Pélion hegyén élt a távoli Thesszália partjainál. Hatalmas csődör hátán lovagolva érkezett, mintegy igazolva „kentaur” voltát.

A kentaurok tulajdonképpen a mesék hőseiként éltek a görögök képzeletvilágában. Itt az ionok földjén is tartotta magát a hit, különösen az öregek körében, hogy azok gonosz lények, akik elrabolják az emberek lányait. Atyám idején nem éltek már sem Thesszália, sem Hellász más vidékein, csupán az elnevezés maradt fenn, azokra vonatkoztatva, akik lóháton járták az országot, és terelgették marhacsordáikat. Ezek a pásztorok azt tartották magukról, hogy őseik nagy füves pusztákon éltek, ahol nyáron nagy a forróság, de télen fagyos szelek uralkodnak és az emberek állatbőrökbe burkolóznak a hideg ellen. Az emberek húson és tejen élnek. Fegyvereik pedig keményebbek a bronznál. De ezt senki sem hitte el nekik.

Gyermekekfejjel sokszor kértem atyámat, meséljen a kentaurokról, s a híres-nevezetes Kheirónról. Elmondta, hogy amit tud, azt öreg szolgáktól hallotta, s a mesék, mondák világához tartoznak inkább, mint a valósághoz. A róluk szóló történetek a régi világ emlékeit őrzik, amikor még az emberek is közelebb álltak a természethez, az állatokhoz, a fákhoz, folyókhoz, amikor még nimfák népesítették be a hegyeket, völgyeket, barlangokat, ligeteket, patakokat és folyókat, és szatírok furulyáztak az erdők mélyén.

Kheirón bölcsessége mellett sokoldalú ember hírében állt. Jártas lévén sok tudományban, az építészetben, zenében, a fémművességben és orvostudományban, rábízták Krétheusz unokájának Iaszon királyfinak a nevelését is, mivel nagybátyja, aki atyját a trónról elűzte, életére tört. Meg sok más, később nagy hírre szert tett hős nevelését is. Most azért jött, hogy egy sugallat hatására, magával vigye a gyermeket, akit az istenek arra szemeltek ki, hogy a szenvedők, a betegek gyógyítója legyen, és tapasztalatait, tudását adja át neki, hogy megtanítsa, milyen erők rejtőznek a fűvekben-fákban, hogyan kell a sebe-

sülteket ápolni, akik vagy a harcokban kaptak sebeket, vagy a vadállatokkal vívott küzdelemben szerezték sérüléseiket.

Évekig tartott az alapos nevelés, oktatás. Ezen idő alatt atyám megtanulta Kheirontól a ménék, kancák, és más lábas-jószág gondozását, a növényeket, füveket, melyek enyhét adnak, gyógyítanak, de ölnek is, megtanulta, mikor kell azokat gyűjteni, szárítani, tárolni és hogyan kell elkészíteni, akár főzetnek, akár borogatásnak.

Az előkelő achájok, iónok vagy dórok szívesen elfogadták állataik gyógyításában elért eredményeit, de az emberek betegségei alkalmával, jobban bíztak az istenek segítségében és a papok fohászaiban. A szolgák, rabok és más szegényebb sorsúak ellenben gyakran felkeresték. Nem volt elég tehetségük áldozatot bemutatni az isteneknek, vagy megfizetni a papokat. Ellátta őket Kheirón gyógyfüvekkel, varázsitalokkal, minden ellenszolgáltatás nélkül.

A ménék megzabolázására, megülésére is megtanította atyámat Kheirón, ami később vándorlási során hasznos ismeretnek bizonyult.

A tanuló éveknek a „kentaur” halála vetett véget.

Mikor északi vad hordák támadtak a thesszaloszok népére, Kheirón oldalán a híres hős Héraklész is részt vett a védelemben. Sikerült is visszaverni a rablótámadást és Kheirón néhány társával a lovas menekülők után eredt, Héraklész is hatalmas íjából messzeröptű vesszőt küldött utánuk. A mérgezett nyíl azonban célt tévesztett, és megsebezte Kheirón lábát.

Rettenetes, emberfeletti fájdalmak, kínok fogták el. Hiába próbált atyám rajta segíteni, nem volt földi erő, ami csillapítani tudta volna szenvedéseit. Látva a balesetet Héraklész is odafutott barátjához, de hiába próbálta a sebet kivéreztetni, ő sem tudott segíteni.

– Jöjj, bárkáddal Kharón! Siess, vigyél át a Sztüx vizén, Hadesz már vár reám! – így kiáltott a „kentaur” és lelke az árnyak birodalmába távozott.

Atyám ezek után már nem volt miért maradjon a thesszalosok földjén, bár *Kharikló* – Kheirón felesége – marasztalta, és ígérte: ő is lenne, mit megtanítsa a régi idők tudományából a tanítványnak. Mégsem maradt, hanem inkább hajóra szállt Pélion partjainál, és kalandos tengeri út után Egyiptom földjére került. Itt hosszú éveket töltött tanulással. Úgy mondják, az egyiptomi gyógyító papok felismerték tehetségét, rátermettségét és szívesen oktatták sok ezeréves tudományukra. Megtanították a szent ráolvasásokra éppen úgy, mint a titkos műtétekre, melyeket az emberi koponyán hajtottak végre, hogy eltávolítsák onnan is a rosszat. Arra is megtanították, hogy a varázslatok semmit nem érnek, ha nincs mögöttük igazi tudás, ha nincs mögöttük a természet törvényeinek ismerete. A hiszékeny ember jobban bízik a varázslatokban, mint a gyógyfüvek erejében. Tegyük hát kedvére, de itassuk meg a jó hatású főzettel is, mondván, ez is a varázslat része! Én magam nem is tudom, igazuk van-e az egyiptomi papoknak, vagy nem, de azt tudom, hogy az emberi butaságot, hiszékenységet és konokságot nagyon nehéz legyőzni.

Tíz évnél is több idő után tudott csak visszatérni szülőföldjére atyám, de hírneve megelőzte. Az Epidaurosz melletti Apollón templom papjai szívesen fogadták, a király – aki már megöregedett és maga is istápolásra szorult – kegyesen megengedte, hogy a szentély tövében telepedjen le. Kőházat emeltetett lakásul, valamint egy nagy hálóteremet, az *enkoimitiria* nevűt. Itt pihentek a betegek, várva gyógyulásukra, mialatt az Apollón-papok áldozatot mutattak be az istennek, és a szenvedők könyörgéseit tolmácsolták. A közelben levő gyógyforrások vize is hatékonyan segítette a gyógyulást. Külön szertartása volt a gyógyvizek használatának áldozatok bemutatásával és Apollónhoz intézett könyörgésekkel. Hogy melyik volt hatásosabb, a megfelelően adagolt gyógyvíz, vagy a papok hókuszpó-

kusza, nehéz lenne kideríteni, bár én hajlok arra, hogy csak a természet erejében higgyek.

Atyám sem ajándékot, sem semmilyen más fizetséget nem fogadott el. Őt a király és a papok látták el minden szükséges-sel. A palotában étkezett és mikor megnősült és gyermekei születtek, azok is ugyan ilyen ellátásban részesültek. Testvéreimmel naponta felmentünk a palotába, nem csak az étkezések idején, és együtt játszottunk az ottani gyerekekkel. A játék általában verekedésekből állt. Harci játékokból. Ezekben elég gyenge voltam, és inkább néző maradtam, mint résztvevő. Csúfoltak is eleget emiatt, de amikor sérülésekre került sok, kiáltozva hívtak:

– Gyere, Makhaón, te vagy az orvos. Gyere, hívd az isteneket, segítsenek! Vagy segíts te, ha tudsz!

Az ilyen játékba szívesen belementem, és a papokat utánozva mindenféle hókuszpókusszal szórakoztattam a társaimat, vagy keskenyre hasított rongyokkal körbetekertem kezüket-lábukat, mintha sebeket ápolnék. A többiek nevetve bíztatták ügyködésemet, és egy kicsit csodálták rátermett mozgulataimat. Sokszor azonban rávettek a fakardokkal, pajzsokkal való hadakozásra, de annak mindig menekülés lett a vége...

A király maga sokszor vette igénybe a szentély és atyám szolgálatait, s ahogy teltek az évek, mind gyakrabban. Végül ő is megtért őseihez, és utána legkisebb fia követte a trónon. A nagyobbakat elemésztette a kór vagy a bor mértéktelen élvezete.

A papok hatalmának, és gazdagságának növekedése az új királyt aggodalommal töltötte el. Irányunkban továbbra is barátságosnak, kegyesnek mutatkozott, de a templom befolyását a környék lakosaira rossz szemmel nézte és minden módon próbálta csökkenteni, akadályozni. Kezdte ellenőrizni az Epidaurosz területére érkezőket, legyenek azok kereskedők, vándorok, vagy gyógyulást keresők. Ezt pedig a papok nehezítették.

Így dúlt közöttük a néma háború...

Látva, hogy mennyire érzékenyen érint az emberek, állatok szenvedése, atyám odaadóan oktató tudományára, és azt tervezte, engem is elküld a távoli Egyiptomba még több tudást és tapasztalatot szerezni. Lelkesen és izgatottan készültem az ígért utazásra. Nagy kalandnak gondoltam ifjú fejjel, s hogy mi lett belőle, majd elmondom, ha eljön az ideje. Addig még sok minden történt nálunk. Jó is, rossz is. Testvéreim, ahogy cseperedtek, ízelítőt kaptak a gyógyítás tudományából, s annak azt a részét sajátították el alaposabban, amelyikhez természetük alapján jobban vonzódtak. Magam részéről leginkább a sebek, sérülések, törések gyógyítása terén szorgoskodtam.

– Ha háborúra, harcokra kerül a sor, meglátjátok, Makhaón megbecsülést szerez magának a baszileuszok körében, ha gyorsan visszaküldi a harcosokat Árész szolgálatára! – mondogatták, aki látták ügyességemet.

Büszkeség töltötte el szívemet hallva az ilyen szavakat.

– Ő is Apollón kegyeltje, akár az apja – fűzték még hozzá.

Ezt a kijelentést már gyerek fejjel is kissé kételkedve fogadtam. Hisz az isten nem csak kegyes és gyógyító, hanem kegyetlen és halálhozó is. Nem csak a költők és dalnokok pártfogója, hanem a kétértelmű jóslás istene is. Egyszer is, ha meghallgatjátok Püthia jóslatát, igazat adtok nekem. És bár igaz, hogy ő a Tündöklő, de a Messzelövő is. Tudjuk, hogy Ezüst íja sokszor küld halált az emberekre, de ő maga álságosan elfordítja tekintetét a halál beszennyező közelségétől. Ő nem érintkezik sem a földdel, sem az alvilággal, de sok halandót ajándékoz meg szerelmével. Mégis ő a legkedveltebb isten a hellének között, éljenek a világ bármely sarkában. Az sem véletlen, hogy a mellékneve Phoibosz, ami annyit tesz: ragyogó, de pusztítót is jelent. A nap sem pusztán, mint tudjuk, áldást sugároz alá; a napmeleg gyilkolni is tud, szárazságot és járványt hoz, perzselő sugarai rögtöni halált okoznak.

De hát ilyen az emberi szellem is itt hellén földön: a szellem világossága, nemes szabadsága azt jelenti, hogy élesen tud különbséget tenni érték és talmi csillogás között. A görög szellem tudja, mi az, amivel szemben odaadó, áhítatos tisztelettel közelelíthet és mi az, amit el kell vetnie, ami ellen küzdenie kell, mint az ezüstíjas Apollón. Így van ez a zenével is. A húros, pengetős hangszerek tiszta hangja, zengése kedves a Napistennek és a görög fülnek, de a fuvolák lágysága sértő, keleti hangzása inkább illik Dionüszosz világához, aki körül a szatírok lejtenek buja táncot.

Mégis, minden gyanakvásom és kételyem ellenére, én is ott élttem, és gyűjtöttem a hasznos ismereteket Apollón árnyékában, atyám – aki az isten természetes fiának tartotta magát és halhatatlanságra vágyott –, valamint a papok irányítása mellett.

Huszdik évemet alig töltöttem be, mikor saját lábamra állni kényszerültem.

Iaszon, akit atyám még Thesszáliából ismert, – akit úgyszin- tén Apollón kegyeltjének tartottak jó szíve miatt –, gyönyörű hajót ácsoltatott a Pélion hegyén nőtt fenyőkből. Ötven jó evezősnek biztosítottak helyet benne és orrát olyan kemény tölgyfából készítették, hogy minden viharnek ellenállhasson, és olyan szépen faragták ki a hajóépítő mesterek, hogy szinte megszólalt. Iaszont jó szíve sodorta bajba. Vadászból igyekezett éppen hazafelé, mikor heves zápor támadt, hogy alig tudott a megáradt patakokon átvergődni. Pedig sietni szeretett volna, hiszen Peliasz, a király lakomára hívatta, melyet a tenger hatalmas urának, Poszeidón istennek a tiszteletére tartottak. Mikor az ifjú a folyóhoz kiért, annak partján töpörödött anyóka ácsorgott. Iaszon megpillantva az ijedt teremtést, szó nélkül segítségére sietett és kérésére átvitte a haragosan zúgó folyón a túlsó partra, majd visszatérve sietősen folytatta útját. Már a palota közelében járt, mikor észrevette, hogy a folyó elsodorta egyik saruját. Megkeresni már nem volt sem ideje, sem értelme. Mikor a király meglátta mezítláb a palotába lépni,

rettenetesen megharagudott. Régi kellemetlen tartalmú jóslatot juttatott eszébe, miszerint egy, saruját csak egyik lábán viselő férfi a vesztére tör. Kikergette Iaszont a palotából, sőt még annak környékéről is. El is távozott, de bosszút forralt a szívében és összeállt több elégedetlen ifjúval, akikkel elhatározták, elhajóznak a görög partoktól távoli vidékre Héliosz égi útját követve, mivel híret vették, hogy azokon a messzi vidékeken, ahol a Napisten ragyogó fogatán száguldva feltűnik a láthatár mögül, aranyban gazdag földek vannak. Megépítették a nagy hajót és elhívták az összes ismert híres kalandort, hőst a vállalkozásukra. Többek között atyámat is, legyen, aki majd gondoskodik a sebesültekről. Bölcs előrelátás...

Céljuk a háborgó, dühöst tenger távoli partján elterülő aranyban bővelkedő föld volt, mely égígérő hegyek lábánál fekszik. Itt volt a sziklákhoz láncolva Prométheusz büntetéséből, mert a tüzet ellopta az Olimposzról, és az embereket meg is tanította annak használatára. De ez már régi történet, ha egyáltalán igaz.

Sikeresen végződött a vállalkozás, és kincsekkel gazdagon tértek vissza hazájukba a kalandorok. Iaszon elrabolta még a király lányát is, akit útközben feleségül vett, ne kelljen visszaküldenie, ha apja utólag követeli. Elhozták állítólag az aranygyapjút is, de lehet ez csak olyan mondás, amivel kifejezik azt a mérhetetlen kincset, amit Kolkhisz földjén összeraboltak.

Ezeket a kalandokat meghallgathatjátok a lakomákon, vagy az esti tűz mellett. Maguk a résztvevők is mesélik széltében-hosszában, de lantpengetés kíséretében a vándor dalnokok is éneklük, ha borral jól megöntözték torkukat. Hogy a mesékben mennyi az igaz, és mennyit toldtak hozzá a mesélők, vagy a dalnokok, döntsétek el magatok. Annyit azonban kijelenthetek, hogy szebben hangzanak a csodás történetek az igaziaknál. És szívesebben hisszük azt, hogy ellenfeleink, ellenségeink sikerei az istenek közbenjárásának köszönhető, míg a magunkéi saját rátermettségünknek.

Hazafelé tartott atyám a küldetésből, ahol olyan sikeresen ápolta, gyógyította a helléneket, hogy senki közülük nem vészett oda. Hiába várta Hadész az újabb érkezőket! Már földünk határánál járt atyám, mikor hatalmas vihar tört ki. A zuhogó eső elől Zeusz szent fája, egy dúslombú tölgyfa alá húzódott. De hiába bújt el az eső elől, egy villám belecsapott a fába, és atyám ott lelte halálát.

Azt mondták később és főként a papok, hogy Zeusz bosszúja érte utol, mert elorozta tudományával az alvilágtól a halandók egy részét.

A templom és az enkoimitiria orvos nélkül maradt. A papok ezt nem hagyhatták, és mivel én voltam a legidősebb a testvérek közül és a leggyakorlottabb is, engem kértek fel, visszautasíthatatlan módon – ehhez nagyon jól értettek – vegyem át atyám helyét, úgy, hogy az egyszerű nép ne sejtсен semmit. Ezért az ő ruháit, köntösét kellett magamra öltennem. Nem volt ez kedvemre, de nem tehettem semmit a papok ellenében.

Ez az állapot addig tartott, ameddig híre nem jött, hogy egy Alexandrosz nevű frígiai ifjú visszaélve a vendégbarátsággal, kirabolta Menelaosz király palotáját, sőt még annak feleségét is elszöktette, és azt állította magáról, hogy királyi sarj, miszerint ő tulajdonképpen Párisz királyfi. Ez bizony rablás volt a javából. Nem is hitte senki, hogy királyfi lenne, hanem csak egy tolvaj, aki kihasználta vendéglátója bizalmát, és társaival elorozta annak vagyonát és asszonyát. Az Atreusz-rokonság sürgősen legénységet toborzott a harci gályákhoz és a rabló nyomába eredt. Annak azonban már több napos előnye volt, de így is üldözőbe vették. A szigetek közt az ott lakók pontos útmutatással szolgáltak az üldözőknek, mivel ők is haragudtak a zsákmányszerző rablóra. Mindannyian rossz néven vették az aljas tettet, és úgy segítették az üldözőket, ahogy tudták: élelemmel, ivóvízzel, jó tanáccsal. Arra gondoltak, hogy akár ők maguk is áldozatául eshettek volna a latornak. Mégis kicsúszott a markukból a szökevény, aki végül Priámosz királynál menedékre talált.

Az egész görögök lakta föld felháborodott ekkora gazember-ségen. Elsősorban persze az Atreidák, az achájok, és a szövetség, szomszédos, vagy baráti baszileuszok.

Menelaosz testvére, Agamemnón – Mükéné ura –, állt az ügy élére. A hellének körében ő, Agamemnón örvendett a legnagyobb tekintélynek hatalmánál és gazdagságánál fogva. A város gazdagsága és ereje régidő óta töretlen fénnel ragyogott. Falait, úgy mondják, az istenek parancsára a küklopszok építették. Bár én magam soha nem találkoztam a küklopszok közül eggyel sem, és nem is hiszem, hogy valaha léteztek volna, de azt el kell ismernem, hogy nagy erejük kellett azoknak lenniük, akik ezeket a falakat emelték. Az is biztos, hogy amikor az achájok a várat elfoglalták, a falak már álltak.

A nagy király hírnököket menesztett a többi királyhoz, baszileuszhoz azzal az üzenettel, hogy csatlakozzanak hozzá, gazdag zsákmány ígéretével csalogatva a bizonytalankodókat és fenyegetésekkel bírva jobb belátásra a húzódozókat.

Hozzánk, a palotába is érkezett Agamemnóntól egy küldött és nem is akárki! Maga a király egyetlen fia jött hadba szólítani Epidauros királyát és népét. Napokig tartó lakomával ünnepelték a királyi vendég látogatását, és jó királyunk jelentős sereget állított Agamemnón rendelkezésére, melynek vezetését maga vállalta. Engem maga mellé rendelt, kísérem el a háborúba és legyek az achájok segítségére, ha a csatában sebet kapnak. A szentélyt és a gyógyhelyet, oszlopcsarnokaival, és vendégházaival egyetemben anyám és testvéreim gondjaira bízta, akik már maguk is komoly tudást szereztek a gyógyítás tudományának különböző ágaiban. A papoknak is megígérte, ha hűségesen gondját viselik Apollón templomának és a gyógyforrásoknak, részt kapnak a zsákmányból, mikor hazatér.

Mindenki gyors sikerre számított, senki nem számolt a nehézségekkel, a tenger kiszámíthatatlanságával és az ellenség erejével. Könnyű zsákmánynak ígérkezett Priámosz városának és környékének feldúlása, kifosztása.

Öt pompásan felszerelt hajót indított útnak királyunk, *Kekropsz*, aki magát Attika első királytól származtatta.

A hajókon negyven evezős számára készült hely és még ennyi harcos is elfért a kormányos és a vezérek mellett. Ez a negyven harcos cserélte az evezőknél dolgozókat, mikor azok pihentek. Mind a nyolcvan embernek megfelelő fegyverek biztosították a harcban a helytállást.

Így érkezünk meg minden baj nélkül a gyülekezésre kijelölt helyre, a Boiótia partján épült Aulisz kikötőjébe.

A város előtti síkon rendeztek szárazföldi szállást a sok harcosnak, a seregeknek. Sátrak nőttek ki a földből, díszesebbek a gazdagabb baszileuszok részére, egyszerűbbek a közkatonák, szolgák, segédszemélyzet számára. Agamemnón és háza népe a várban levő palotában rendezkedett be, rangjának megfelelő díszes szobákban, termekben. Egyszerű halandó oda be sem mehetett. Zord fegyveresek vigyázták a kapukat.

A várakozás ideje alatt sok dolgom nem akadt. Néha egy-egy csetepaté áldozatát kellett gyógyítgassam, sebeiket bekötöznöm. Közben egyre másra érkeztek az újabb és újabb résztvevők, ki hajóval, ki gyalog, vagy szekérrel. A férfiak, a harcosok természetesen soha sem ültek fel ezekre az öszvér vontatta szekerekre, csak ha esetleg súlyos sebeket szereztek. Asszonyok és öregek ülhetek fel, ha hosszabb útra indultak, de igazán a tábor felszereléseinek a szállítása volt a málhás szekerek célja.

A hazai csapat a tábor közepén foglalt helyett, mint a legmegbecsültebbek egyike. Nyüzsgés és tömeg vett bennünket körül, de ha *Kekropsz* kíséretével megindult utat nyitottak neki, és tisztelettel félre álltak, tudták róla, hogy a nagy király kedveltje.

Agamemnón naponta magához hívatta a királyokat és jelentősebb vezéreket tanácskozásra. Ezekre engem soha nem hívtak meg, de nem is voltam kíváncsi a sok semmi beszédre. Elő-

re osztoznak a majdani zsákmányon! Arra nem is gondolnak, hogy a kalandon rajtaveszthetnek, hogy ők is áldozattá válhatnak? Én szívesebben kóboroltam a katonák között, vagy lementem a tengerpartra és bámultam a hatalmas, állandóan változó vizet. Az öregek azt mesélgetik, hogy a földet, mint egy óriási folyó az Ókeanosz folyja körül. És hogy tulajdonképpen az ő gyermekei a folyók, tavak és a források. Többször is felsétáltam messzire, az öböl északi részéhez, ahol a szárazföldet Eúboia szigetétől csak egy keskeny csatorna választja el, alig több mint egy plethron. Csodálatba ejtett, miként zúdul rajta keresztül a víz, akár egy megvadult folyó vihar után. Aztán hirtelen minden elcsendesül, hogy újra száguldjon az ár most már visszafelé.

Egyik délután, vagy inkább estefelé nagy izgalom lett úrrá az egész táboron. Nem tudtam az okát kitalálni, s ezért aztán megszólítottam egy hadonászó szolgaféle embert.

– Jó ember, mondd meg nekem, miért olyan nyugtalanok az emberek? Valami baj van?

– Hol élsz nagyuram? – kérdezte sajnálkozva – Nincs itt semmi baj, de nézz oda! – és a közeledő porfelhőre mutatott, mely sebesen közeledett.

– Látom. Szekerek közelednek. – mondtam értetlenül.

– Az Agamemnón ház asszonyai, lányai érkeznek! – kiáltotta lelkesen.

Hogy megváltoznak a férfiak, ha nők jelennek meg a látókörükben! Most is ettől támadt az izgalom. De nem csak izgalom támadt, hanem az emberek viselkedése, magatartása is megváltozott. A harcosok fényesítették fegyvereiket, hogy csak úgy csillogott mindegyik, megtisztogatták az öltözküket, leverték róla a port, a sarat, szennyeződést. Még a szolgák is peckesebben lépegettek.

– Nézd, nagyuram – folytatta fontoskodva a magyarázkodást a megszólított. Ott az első szekérben maga *Klütaimnészt-*

ra, a királynő ül a díszes sátor alatt. Mellette kuporognak a szolgálólányai. Négyen. Milyen szépek! – tette hozzá sóhajtván.

– És a többi szekerekben kik ülnek? – kérdeztem további magyarázkodásra sarkalva.

– A következőben a királyi pár szépséges lánya, a szűz *Iphianassa*. A többiekben pedig a kiszolgálásukhoz szükséges dolgok és asszonyok.

– És a többiek hol maradtak?

– *Khrüszothemisz* és *Laodiké* otthon maradtak Mükéné várában.

– De jól értesült vagy!

– Ne csodálkozz, uram. A főpap szolgálja vagyok. Mindent meghallok, amit a palotában beszélnek, meg ami ott történik.

Érdekes hírek, értesülések voltak ezek számomra, hisz velem soha nem közölnek semmit, mert úgy hiszik, egy orvosnak elég az elfoglaltsága a sérültekkel, betegekkel, minek neki tudni a nagyok dolgát.

– Gyere velem a sátramba! – szoltam – Mesélj még nekem, és közben megiszunk egy kis Epidauros-i bort, a király ajándékából.

Csodálkozva nézett rám. Látva tisztességes öltözékemet, nem értette barátságos közeledésemet hozzá, egy szolgálóhoz, még ha az a főpap szolgálja is. Nem tudhatta, hogy én magam is szolga vagyok Apollón a gyógyító, és a szenvedők szolgálatában. És hogy az én szememben nincs különbség szolga és úr között.

– Makhaón vagyok, az orvos – jegyeztem meg -, Kekropsz király kíséretében.

– Én pedig *Notosz* vagyok, szolgálatodra jó uram. *Kalkhasz* főpap a gazdám, őt szolgálom. Szívesen veled megyek megízlelni otthonról hozott borodat.

Sátram árnyékában kényelmesen elhelyezkedve beszélgettünk, miközben ürítgettük a kupát. Vízze hígítva ittuk a nehéz bort, nehogy a bor istene legyőzzön idő előtt. Elbeszéltem neki, honnan származom, s ő bólogatott, hogy hallotta már híret atyámnak, és hogy ő is tiszteli a Napistent, akárcsak kenyéradó gazdája. Igaz ugyan, hogy én a gyógyító Apollónt követem, Kalkhasz pedig a jövőmondás, a jövőbelátás isteneként tiszteli. De ez nem akadályozott egymás tiszteletében, hiszen végeredményképpen mindketten egyazon istent szolgáltunk a magunk módján.

Notosz pedig mesélt. A bor is megoldotta a nyelvét, megkülönböztetett beszélni, szerette fitogtatni jólétesültségét.

– A nagykirály gazdám minden szavát meghallgatja és komolyan is veszi! Azt mondja, tőle függ az indulás ideje, mert az istenek vele közlik ezt az időpontot.

Így beszélgettünk, és ahogy fogyott a bor, fogyott az erőnk is, úgyhogy Notosz le is dőlt a sarokban és átadta magát az álomnak. Én is magamra húztam egy takarót és követtem újdonsült barátomat az álmok mezejére. Már süttött a nap, mikor kábán az előző napi sok italtól reggel felébredtünk. Notosz elsem köszönt úgy sietett vissza a palotába. Félt, hogy büntetés vár rá a kimaradás miatt.

Napokig nem is láttam, mikor egy este megjelent a sátram előtt alázatos, de egyúttal ravasz kifejezéssel az arcán.

– Mi szél hozott erre, Kalkhasz szolgája? – kérdeztem fölényes hangon. Megbántam már a múltkori borozást egy szolgálval, még ha nagyúr szolgájáról van is szó.

– Ne haragudj meg rám, nagyuram, hogy zavarlak esti nyugalmadban – kezdte a mondókáját, de nem nézett a szemembe.

– Mondd, ha van valami mondani valód! – dörrentem rá.

– Nem magamtól jöttem. A gazdám küldött – folytatta. – Kérdezte, hol töltöttem a minap az éjszakát és én megmond-

tam, hogy a sátradbán. Kérdezte, ki vagy? Kérdezte, milyen ember vagy? Én pedig minden kérdésére válaszoltam.

– És miket hazudtál össze?

– Nem hazudtam, nagyuram! Elmondtam, hogy Apollón istent, a gyógyítót szolgálod, hogy Kekropsz király kíséretéhez tartozol, és hogy jó nevű orvosként tisztelnék, és hogy magának az isteni Aszklépiosznak vagy a fia.

– Jól van. És most miért jöttél hozzám?

– Mondtam, gazdám küldött. Azt üzeni, reggel gyere el hozzá a palotába. Meg akar ismerni. Hasznodra lesz még ez az ismeretség! – fűzte még hozzá sokat sejtető hangon – Még azt is mondta, jöjjetek el érte jókor, még mielőtt a tábor ébredni kezd. Ne lássa mindenki, hogy a palotába jössz.

Alig kelt fel a nap Notosz már ott is volt a sátram előtt. Sátorakat és földön alvókat kerülgetve igyekeztünk úti célunk, a palota felé. A táboron kívül az út eleinte enyhén emelkedett, majd a palota előtt hirtelen kapaszkodó után érkeztünk a kapu elé.

Belülről zavaros hangok hallatszottak és kiabálás, majd a feltaruló kapun át a lépcsőkre löktek egy összegörnyedt alakot. Magatehetetlenül gurult le a lábaink elé.

Értetlenül néztünk egymásra. Láttam, társam sem érti, mi történt. Véletlen tanúi lettünk egy kellemetlen látogató eltávolításának.

Hamar felocsúdtam, és a szerencsétlenhez hajoltam. Csak értelmetlen motyogás volt a válasz az érdeklődésemre, hogy ki ő és mi történt?

– Hozz gyorsan segítséget! – parancsoltam rá kísérőmre – Le kell, vigyük a sátramba. Itt nem maradhat.

Magabiztosan, mint aki tudja a rendet, odaszólított két alacsonyabb rangú szolgát és egy katonát a palota emberei közül. A szolgák gyakorlott mozdulatokkal felemelték a szerencsétlen-

nül járt sérültet és a katona kíséretével, gyors léptekkel sátramba vitték. A katona azért kellett, hogy akadálytalanul haladhassanak a már ébredező tábor tömegén keresztül.

Miután megérkeztünk, óvatosan birkabőrökre fektették az ismeretlent, majd szó nélkül távoztak.

Alaposan megvizsgáltam az ifjút, és számtalan zúzódást találtam a hátán, karjain, lábán. Nagy fájdalmai lesznek, ha mághoz tér és három napig járni se tud majd. Azért mégis szerencsésnek mondható, hogy semmije sem törött el, a zúzódások pedig hamarosan meggyógyulnak, vannak jó főzeteim, amivel beborogatom, szűnjenek minél hamarabb a fájdalmai.

Csak meg kellene tudnom, ki fia-borja? És miért látták el ilyen alaposan a baját.

Többféle növényből készített teát töltöttem a szájába, amitől alszik néhány órát, s az alatt megpihen összetört teste. Így is történt...

Dél felé ébredt fel, addig mellette ültem: figyeltem légzését, mozdulatait, az ér lüktetését a nyakán.

– Hol vagytok? Mi történt? Te ki vagy uram? – záporoztak a kérdései.

– Csak rendre, ifjú uram! – csillapítottam – Makhaón vagyok, az orvos és nálam vagy a sátramban. És hogy mi történt, te kell, tudjad!

– Jaj! – kiáltott fel, amikor fel akart ülni.

– Maradj csak fekvé! Úgy össze vagy verve, hogy néhány napig feküdnöd kell. Ki látta el így a bajodat?

– A szolgák... Agamemnón szolgái. De még megkeserülik! Azt hiszik, csak úgy egyszerűen kihajíthatnak a kapun? Engem? Tudod, ki vagyok én?

– Ha megmondod...

– Atyám *Ellopiá* királya, és én fogom a trónon követni. Ötven harci gályával jöttünk Agamemnón hívására. *Proklész* a nevem. A szűz *Iphianassza* szépsége vonzott. Meg akartam keresni a lakosztályában, de még a közelébe sem engedtek.

– De hát ezért még nem vernek agyba-főbe valakit.

– Hallgass tovább, jó uram! Akkor elkullogtam, de megfogadtam magamnak és *Aphrodité* istennőnek, hogy titokban visszamegyek. Jó alkalom adódott, mikor atyám Agamemnón királyhoz igyekezett tanácskozásra. Én is a kíséretéhez tartoztam, de mikor vége lett a tanácskozást követő lakomának, elrejtőztem az oszlopok között. Ahogy a palota elcsendesedett, oda lopóztam *Iphianassza* lakosztályához, de ekkor a korán kelő szolgák rám akadtak. A többit már te is láttad, uram.

Mondtam, ne menjen még vissza övéihez, amíg nem enyhülnek a fájdalmai. Készítettem számára gyógyfüvekből és tengeri sóból pakolást, és ígértem, hogy három nap alatt talpra állítom, ha türelmesen pihen, issza a főzeteket és tűri a borogatásokat. Elfogadta az ajánlatomat és egy szolgát menesztett atyja sátorához, adjon hírt hollétéről.

Újabb adag álomhozó teát itattam vele, és magam pedig elindultam *Kalkhasz* meghívásának eleget tenni, még ha késve is. *Proklész* csendesesen pihent, egy szolga vigyázta az álmát.

Kalkhasz megértőnek mutatkozott, mikor elmondtam neki a kora reggeli eseményeket. Csak csóválta a fejét, hogy milyen megdöbbenőek ezek a hevesvérű fiatal hellének. Nem neheztelt a késésért, és barátságáról biztosított. Arra hivatkozva, hogy mind a ketten Apollón szolgálatába szegődtek, felajánlotta, legyünk szövetségesek. Nem nagyon értettem, miért van szövetségesre szüksége neki a nagyhatalmú főpapnak, akire még a nagykirály is hallgat.

– Súlyos eseményeknek leszünk hamarosan tanúi, *Makhaón*! – jegyezte meg látva értetlenkedésemet.

Azzal váltunk el, hogy rövidesen újra találkozunk, és akkor beavat olyan dolgokba, amiről sejtelnem sem lehet.

Visszatértem sátramba. Proklész éppen ébredezett. Nagy fájdalomról panaszkodott, s ezért este későig cserélgettem rajta a borogatásokat, míg végül újra megnyugodott és álomba szenderült. Reggel már sokkal jobb állapotban találtam, de nyugtalanság gyötörte. Igyekeztem megnyugtatni mondván, atyja tudomásul vette, hogy nálam marad, ameddig javul kissé. De nem ez nyugtalanította, hanem a szép szűz.

Nem értettem honnan ez a makacsság benne. Ha egyszer tiltják tőle a leányt, miért nem nyugszik bele. Hacsak nem kap biztatást magától Iphianasszától.

Rátapintottam az igazságra. Az ifjú elmondta, hogy gyerekkorukat együtt töltötték Mükéné várában, ahol a kis Proklész évekig vendégeskedett erősítendő a barátságot a két nagy király között. Ekkor melegedtek össze és megfogadták gyermeki ártatlanságukban, hogy ha felnőnek, összekötik életüket. Most üzent bizalmas szolgálóleányán keresztül Iphianassza, hogy ide jön az édesanyjával a táborba, és hogy szeretné a királyfit látni. Ennek nem lehetett ellenállni, csakhogy rosszul végződött a próbálkozás.

– Ne hidd, hogy feladtam! – kiáltotta szenvedélyesen, miután mindezt elmondta – Vannak embereim a palotában.

Nem kételkedtem benne. Midőn néhány nap múlva fájdalmi csökkentek, és mozogni is tudott megköszönve segítségemet, így búcsúzott:

– Nem felejttem el, amit értem tettél, és visszajövök hozzád. Különösen, hogy ismered titkomat, de bízom benned és majd segítségedet is kérem. Te is szerepelsz terveimben, jó uram.

Teltek a napok, hetek. Már minden baszileusz, minden vezér megérkezett csapatával, hajójával, hadi és málhás szekereivel. Az indulás mégis késett. Az emberek már kezdtek türelmetlenkedni, nyugtalanodni. Napirenden voltak az oktan veszeke-

dések, verekedések. Annyi munkám lett, mintha háború foly-
na. Kötöztem a sebeket, gyógyítottam a töréseket, és enyhített-
tem a mértéktelen ivászat másnapos kínjait.

Kalkhasz újból üzent értem. A palota mellett levő Apollón
szentélyben fogadott, és mézzel édesített borral kínált. Nem
tudtam mire vélni a barátságos fogadtatást. Rövidesen kiderült,
amikor elkezdte mondókáját.

– Szükségem lesz az orvosi ismereteidre – kezdte, miután
kölsönösen biztosítottuk egymást barátságunkról. – Cserébe
felajánlom a védelmemet, ami itt a hellén világban nem meg-
vetendő. Mindenkinek lehet ellensége, még neked is, Makha-
ón, pedig azt hiszed, te mindenkivel csak jót teszel, mindenkin
segítesz, aki hozzád fordul. De nem ismered az emberi termé-
szetet, a hálátlanságot, az érdekek különbözőségét. Ha egygel
jót teszel, nem tudhatod, hogy az másra milyen hatással lesz.
Mondjuk, megmented az életét egy harcosnak, de azzal elesik
az örökségtől annak kisebb testvére, aki ezért megorrol rád. S
ha ez jelentősebb személyiséggel esik meg, nagyobb a veszély
is. Egy nagy baszileusz, egy király esetében ez halálos veszélyt
jelenthet számodra.

Meghallgattam a főpap ajánlatát, és szavai hatására félelem
fogott el, mivel ez számomra azt jelentette, hogy amennyiben
nem leszek segítségére, kiteszem magam a felsorolt veszélyek-
nek. Ezek rugója pedig éppen ő lesz, Kalkhasz, aki a legna-
gyobb bajkeverő a palotában, s talán egész Hellaszban – ahogy
fenti szavaiból kivettem.

– Pontosan milyen segítségre számíthat részemről?

– Jól figyelj ide, Makhaón! – folytatta – Magad is láthatod,
az emberek türelmetlenek, a tábor forrong, zúg, mint a méh-
kas.

– Tapasztalom nap, mint nap – válaszoltam. – Összekapnak
minden apróságon, aztán jönnek hozzám, gyógyítsam a sebei-
ket.

– Ezt mondom. És miről beszélnek? Zúgolódnak?

– Egymást ócsárolják, meg az isteneket hívják tanúnak, hogy kamatostul visszafizetik az elszenvedett sérelmeket. Miért mit vártál, Kalkhasz? Gondoltad, hogy téged, vagy Apollón istent ócsárolják? Téged alig ismernek, a Tündöklő pedig kedveltebb annál, hogysem szidalmaznák.

– Azért figyeld csak meg, mennyire változik napról napra a tömeg, a harcosok hangulata...

Eleinte nem sokat adtam a főpap szavaira, de abban igaza volt, hogy egyre türelmetlenebbek, egyre izgágábbak lettek az emberek.

– Meddig kell még itt rostokolni?

– Menjünk haza, az istenek nem akarják, hogy elinduljunk!

– A palotában jól mulatnak, esznek-isznak, mi meg itt tipródunk a napon.

– Biztos megsértették valamivel a hatalmas Poszeidón istent, a tenger urát...

Így kezdtek egyre erősebben hangot adni véleményüknek. A mindenütt kószáló szolgák révén ezek a szavak a palotába is eljutottak. A tábor felbomlásától lehetett tartani. A nagykirály és társai azonban nem maradtak tétlenek: embereik, szolgálk elárasztották a tábort, felbukkantak mindenütt, a tábortüzek mellett, a hajók körül, és mindenütt ahol a harcosok összegyűltek. Lelkes szavakkal dicsérték a háborút, a vállalkozást. Csodás kincsekről beszéltek, a várható zsákmányról.

– Tudjátok, mennyi aranya, ezüstje van Priámosz királynak? Még ő maga sem tudja!

– És milyen gyönyörűek a trójai nők!

– Hallottátok, hogy még a házak falai, kapui is drágakövekkel vannak díszítve?

Az emberek hitték is, nem is a hallottakat, de egy időre kezdtek többet foglalkozni a várható zsákmánnyal, mint a pilanatnyi kellemetlenségekkel.

Idővel a lelkesedés mégis alább hagyott, ahogy telt az idő és nem jöttek a kedvező szelek. Úgy látszott az öblök, a tenger foglyai maradtak. Amilyen könnyen beúsztak a harci-gályák a védett öblökbe segítve a szelek és áramlatok által, éppen olyan nehéznek, sőt lehetetlennek látszott innen elszabadulni. Újra fellángolt az elégedetlenség.

– Menjen csak Menelaosz, ahogy tud a kedvese után! Nekünk elég volt a várakozásból.

– Könnyen beszélsz, te szárazföldi patkány! Mi, hajóink nélkül, hogyan menjünk a szigettengeren levő otthonainkba vissza? Ki kell engesztelni az isteneket!

Ezen aztán jól összekaptak, aminek csak az lett az eredménye, hogy miután megsebeztek egymást, hozzám fordultak segítségért. Amit meg is kaptak.

Teltek a napok, a hetek, de a tenger hatalmas istene Poszeidón engesztelhetetlennek tűnt.

Hiába égett az áldozati tűz egész nap az oltárán, hiába hozták a különbnél különb áldozatokat, a szél, és az áramlat továbbra is beszorítva tartotta az egész hajóhadat.

Proklész, a balesetét követő két hét múlva keresett fel. Már teljesen helyre állt az egészsége, hála fiatal szervezetének, és a gyógyító Apollón istennek. Azért jött, hogy köszönetet mondjon a gondoskodásért, amiben sátramban részesült, valamint, hogy kísérem el a főpaphoz, akihez, mint tapasztalta, bizalmas viszony fűz. Hiába mondtam, hogy csak egyszer beszélgettem vele, éppen azon a napon, amikor őt, Proklészt a palotából kidobták, továbbra is fenntartotta véleményét, hogy tudja ő jól, milyen jó viszonyban vagyok Kalkhasz főpappal.

– Nos, nem bánom, menjünk – szólottam –, de íme, éppen itt jön Notosz, Kalkhasz bizalmas szolgája. Lássuk, mit akar?

Lehet, éppen üzenetet hoz. Várjuk be, hallgassuk meg milyen jellegű a mondani valója.

– Jó uram, Makhaón! – lépett hozzánk a szolga Notosz – Látom, vendéged van, a hős Proklész. Szerencsés pillanatban érkeztem. *Tükhé* istennő, a szerencsehozó úgy látszik kegyeibe fogadott, s így nem kell hosszas keresgéléssel fárasszam magam, hogy rád akadjak ifjú uram.

– Miről beszélsz, szolga? – állítottam meg a szóáradatot.

– Bocsáss meg, uram! Kalkhasz, a gazdám szeretne mindkettőtökkel beszélni.

– Ez valóban isteni beavatkozás! – szólt Proklész – Mutasunk be áldozatot *Tükhé* oltárán!

– Nem értelek titeket, uraim! – zavarodott meg most Notosz.

– Éppen uradhoz készülünk – adtam meg a magyarázatot.

– Akkor ne várassuk!

Kalkhasz feltűnően barátságosan fogadott, majd a kötelező fohászok után aggodalmairól kezdett beszélni. Elmondta, mennyire nyugtalanítja a tábor hangulata, a növekvő széthúzás. Elmondta nekünk azt is, hogy mennyire fontos ez a háború, amelynek csak látszólagos oka Menelaosz király feleségének visszaszerzése. Sőt még a dús zsákmány reménye is csak az igazi ok elrejtése.

Ámulva hallgattuk. Beszélt a távoli, de még jól elérhető parton élő ellenséges népekről, törzsekről, Priámosz király gazdagságáról és hatalmáról, Egyiptom hódításairól, a tengerparti kereskedő városokról. Beszélt a harcos hettiták birodalmáról, akik Priámosz szövetségesei, és az egyiptomiak ellenfelei.

Ha most a fáraó hívására elfoglaljuk Trója földjét, gyarmatokat alapíthatunk végig a termékeny partokon. Igaz, hogy ezzel a Hettita Birodalom ellenünk fordul, de Egyiptom éppen ezt akarja, mert így az könnyű prédája lesz a fáraó seregeinek.

– De mi közünk nekünk mindehhez? – kérdeztem – Nekem és Proklész királyfinak?

– Proklész hamarosan Ellopia királyi trónjára kerül és neki is érdeke a terjeszkedés, a hódítás, újabb kolóniák, gyarmatok alapítása. Te pedig Makhaón, tudásod révén, segítesz előkészíteni az események bekövetkezését.

Megint talányosan szólott, de megvártam, amíg magától is magyarázatul szolgál, nem okvetetlenkedtem az ajkamra toluló kérdéseimmel.

Jól is tettem, mert folytatta. Megmagyarázta, hogy a tábor egységét csak valami nagy közös ügy, megrázkódtatás hozhatja létre. Ő, a főpap kérte az istenek segítségét, mert Agamemnón befolyása az emberekre nagymértékben csökkent. Az istenek azt kérik, elsősorban Artemisz istenasszony, hogy emberáldozatot mutassunk be neki. Tudjuk, hogy ő Apollón isten iker testvére, aki a vadállatokat, szarvasokat védelmezi, de nyilaival betegséget, bajt, járványokat is okoz, ha megsértik. Most Agamemnónra dühös, mert egyik kedvenc állatát nem csupán lenyilazta, de még büszkélkedett is ádáz tetteivel. Éppen ezért az áldozat nem lehet más, mint a király leánya.

– Az nem lehet! – ugrott talpra Proklész – Nem engedem!

– Ezért hívtalak...

– Én sem értem, mi ez az egész? – tettem hozzá.

– Jól figyeljetelek!- halkította le a hangját Kalkhasz – Senki-nek erről ne beszéljetelek. Reggel az áldozat szükséges voltáról és elkerülhetetlenségéről tájékoztatom a királyt és az összes harcost. Te pedig, Proklész, tíz megbízható embereddel a sötétség leple alatt idejössz. Többet bízd rám. És most menj!

Komor képpel, kétségek közt vívódva hagyta el az ifjú a szentélyt.

– Makhaón uram, te még maradj!

Arra kért, nagyon határozottan – fenyegetéssel burkoltan –, készítsek erős kábító főzetet, amitől mély álomba szenderül, aki megissza, és szép, vidám álmai lesznek. Hédoné istennő tegye felejthetlenné majd ezeket az álmokat, és ébredés után még sokáig legyenek kábák a kimerítő szerelemi álmoktól.

Nem volt lehetetlen, amit kért, és el is készítettem a bájitalt, de hogy kinek, vagy kiknek szánta Kalkhasz, nem árulta el. Annyi mondott csak, hogy a végén úgyis megérték mindent. Ezzel elbocsátott. Később azonban nekem is vissza kellett jönnöm, mire Proklész megérkezik az embereivel.

A táborban feszült volt a hangulat. Úgy zúgott, mint egy méhraj a faodvában. Mindenféle rémhírek kaptak lábra, és úgy látszik valami kiszivárgott az orákulumból is.

– Csak emberáldozattal lehet kiengesztelni az isteneket! – suttozták.

– Azt nem engedheti meg Agamemnón!

– Éppen ő akarja.

– Kalkhasz főzte ki!

Hiába vitatkoztak, az igazságot nem sejtették, csak annyit, hogy valami nagy és súlyos dolog készülődik, ami egész további sorsukat, életüket megváltoztatja. Késő estig nem nyugodtak meg a kedélyek, mindenütt tovább hangoskodtak, hadonásztak a tábortüzek körül. Velem nem sokat törődtek, s így észrevétlenül jutottam el a palota bejáratáig. Senkit nem láttam az épület körül őgyelegni. Bementem a szentélybe, keresem meg a főpapot.

Illatos füst csapta meg az orromat, s hamarosan meg is találtam annak forrását. Artemisz oltárán izzott a zsarátnok, s egy görnyedt alak szórt rá szárított füveket, magvakat. A parázs gyenge fényénél felismertem Kalkhasz főpapot. Ő is észrevett és intett, maradjak csendben. Egy magasba nyúló oszlopnak támaszkodva figyeltem, mi történik az oltárnál. Az éj csöndjé-

ben hallatszott a felparázsló varázsfüvek, fűszerek percegése, és az áldozatot bemutató dűnnyögése.

Miután végzett a szertartással és a levegő megtelt bódító füsttel, odahívott maga mellé.

– Gyere Apollón kegyeltje, az istennő oltalmába ajánllak, hisz testvérek ők, Artemisz és a Fényességes Apollón. Kérd, Makhaón az istennő védelmét az elkövetkezőkhöz!

– Oltalmadat, kegyelmedet kérem szelíd Artemisz, Zeusz leánya, a szüzek védelmezője! – mondtam és a főpap által átnyújtott füveket az oltárra hintettem.

Fölcsapott a láng és sűrű füst borította be az oltárt.

– Jól beszéltél és az istennő elfogadott! – jelentette ki Kalkhasz.

– Üljünk le oda az oszlop tövéhez – tette még hozzá.

Hátunkat a faragott oszlopnak vetve kényelmesen elhelyezkedtünk. Egy ideig csend honolt a szentélyben. Egyikőnk sem törte meg. Magunkba mélyedve próbáltuk a jövőt megfejtetni.

– Az istennő haragja megenyhült – kezdte a főpap -, de mivel Agamemnón súlyosan megsértette, el kell szenvednie gyermeke, kedves lánya elvesztésének minden kínját. A szüzet pedig szolgálatába fogadja, mint papnőt a távoli Tauriszban levő templomába. Mi fogjuk hárman: te uram, az ifjú Proklész és jómagam az istennő akaratát végrehajtani. Sem Agamemnón, sem Klütaimnésztra, sem senki a táborban nem tudhat meg semmit. A női palotaszárnyon az örök ettől a pillanattól kezdve a templom szolgálai, és senkit be nem engednek rajtad kívül. Most menj és hozd ide Iphianassza királyleányt és tíz szolgálóleányát. Csak ők vannak ébren, mert a többiek, az öröket, szolgálattevőket is beleértve a gyönyör istenének karjaiban hiszik magukat bódult álmukban. Te, az orvos bemehetsz a lakosztályba. De legyetek csendben, nehogy a palota többi termeiben gyanút fogjanak.

Minden úgy történt, ahogy a főpap elmondta. A lakosztály bejáratánál álló négy marcona fegyveres, látva faragott orvosi botomat szó nélkül tovább engedett. Bent ijedten, reszketve kucorogtak a lányok. Tudták már, hogy Artemisz a szűz ártatlan vérére áhítozik, és nem tudták mi jövetelem célja.

– Úrnőm! – fordultam a királylány felé – A szabadulásodat hoztam, de legyetek nagyon csendben, és óvatosan gyertek utánam.

– Ki vagy te, uram? – kérdezte fejét büszkén felemelve Iphianassza – Hogy beszélhetsz szabadulásról, mikor én Artemisz istennőnek akarom áldozni magam, hogy szabadítsam meg atyámat és Hellászt az istennő haragjától.

– Makhaón vagyok, Apollón kegyeltje és az istennő oltalma alatt állok. A főpap küldött, hozzá megyünk.

– Akkor induljunk! – állt talpra és jött utánam, a többiek követték.

Az örök mereven, mozdulatlanul vigyázták a bejáratot, és mögöttünk bezárták súlyos bronzretesszel az ajtót. Ahogy mentünk, mindenfele alvó, hortyogó alakokat láttunk az oszlopok alatt. Lépteink zajára egyikük sem mozdult. Zavartalanul haladhattunk. Kalkhasz már várt ránk. A szentély egy elzárt részére mutatott és szólt, hogy vegyék magukra az ott található férfiruhákat. Ha átöltöztek, mindent pontosan elmond.

– Gyermekem! – fordult a királylányhoz a főpap – Az istennő kegyes hozzád és nem kívánja az áldozatodat, de papnője kell légy egy messzi országban, a háborgó *Euxinos Pontos* távoli partján, a Taurusok földjén. Tíz derék harcos kísér majd el, akiket a királyfi Proklész vezet. Apollón és Artemisz vigyázzák majd lépteidet, valamint Makhaón, akit feljogosít ez a pecsét, amit most neki átadok, hogy útközben a szentélyek, templomok és a felkent papok segíségekre legyenek.

Mintha tudtam volna, hogy mi vár rám, mielőtt eljöttem volna, a szolgákra bízam a sátramat, és minden dolgaimat, és

meghagytam nekik, ha hosszas ideig távol maradnék, közözzék be rendesen a sebesülteket, akárha magam is itt lennék. Nyugodtan rájuk bízhattam a sérültek, sebesültek ellátását, évek óta szorgalmas, ügyes kezű segítségeim és sokat megtanultak a mellettem eltöltött idő folyamán.

II. fejezet

„...hadd lássuk utána, hogy Kalkhász a jövőről jól, vagy helytelenül szólt.” (Homérosz)

Tíz fegyveressel a palota előtt várakozott Proklész. Kapálózó paripa vontatta harci kocsit is hozott magával, Kalkhasz utasítására, aki mindenre gondolt.

Indultunk. A kocsihajtó maga Proklész, és mellette férfiruhában, fegyverekkel felszerelten Iphianassza, s egyik kísérője. Mi többiek természetesen gyalog.

A főpap útmutatása szerint igyekeztünk *Boreász* birodalma irányába, ameddig elérkezünk a tengerszoros zúgó örvényéig. Szaporán haladtunk, s így hajnalhasadás előtt elértük a kijelölt helyet. Itt a főpap egyik embere várt ránk és a tengerszoros fölé kifeszített erős kötelekre mutatott. Mint egy imbolygó híd ívelt át a dühös hullámok felett. A távolság alig lehetett több egy plethron hosszánál, ami nem sok, hiszen hat plethron tesz ki egy stadiont.

Elsőnek a királylány és Proklész araszoltak át a lengő alkotmányon, majd sorra mindannyian. Utolsónak maradtam, hogy segíthessek, ha valami közbe jön. De semmi baj nem történt az átkelésnél.

Kalkhasz embere utánam egy éles karddal a vastag köteleket átvágta, felugrott a kocsira és széleseben úgy elvágtatott, hogy még nyoma sem maradt. A kötelek végeit elkapták a hullámok, de az embereink kihúzták a partra, és összetekerve elrejtették a bozótban.

Első utunk *Chalkis* határába vezetett. Naplemente előtt értünk oda, kényelmesen haladva a Phoibosz Apollón által mutatott irányba. Ha mindig az ő megjelenését az ég kárpitja alatt tartjuk irányjelzőnek, nem tévedhetünk el, magyarázta Kalk-

hasz az indulásunk előtt. A város kapujánál megálltunk, és az egyik harcos társaságában elindultam megkeresni az Apollón szentélyét. A kapuőrök látva rangomat jelző öltözékemet és marcona kísérelmet, készségesen mutatták az irányt.

A Napisten templománál felmutattam Kalkhasz pecsétjét, és azonnal szolgát menesztettek a kapun kívül várakozók után. A papok étellel, itallal és éjjeli szállással gondoskodtak a kis csapatról. Engem, mint a szent pecsét hordozóját kitüntetett figyelemmel vettek körül. Nem kérdezték, kik vagyunk és hova tartunk. Valószínűleg már előre értesültek érkezésünkről, mert felkészülten fogadtak.

Kora reggel indultunk tovább, és meglepetésünkre, amit nem hoztuk szóba, a kapun kívül harci szekerek vártak ránk, összesen kilenc darab. Jóvérű, erős lovak voltak eléjük fogva. A szentély főpapja csak annyi magyarázatot fűzött a dologhoz, hogy ez az istennő parancsa, és hogy ha *Kymé* városába érünk, adjuk át ott az istennőt szolgáló papoknak.

Mindenki elhelyezkedett a kocsikon. Úgy osztottuk be, hogy Proklész harcosai legyenek a hajtók, és mellettük álljanak a palotabeliek. Így gyorsan haladtunk, és a meneteléshez nem szokott társaink sem fáradtak el. Mire Phoibosz csillogó szeke-reével elérte a mennybolt csúcsát, jókora távolságot megtettünk. Lovaikat a melegben elborította a tajték, meg kellett álljunk, pihentessük meg őket. Fél napi járást tettünk meg, igazán megérdemlik a pihenést. Egy bokros, ligetes helyet választottunk, a folyóparton. Mi is az árnyékba húzódtunk, heverész-tünk, elfogyasztottuk a papoktól kapott húst, gyümölcsöt. Itatul a folyó tiszta vize szolgált. Miután kissé megpihentünk, folytattuk utunkat, hisz még jó *szkhoínosz* – fél napi út – meg-tétele várt ránk, ha nem hosszabb, amíg elérünk egy megfelelő szentélyt.

Gázlót kerestünk az *Aphratisz* folyón, és átkelve pásztorok lakta falvak mellett haladtunk tovább. Messziről nagy hegyek

ködbe vesző bércei mutatkoztak. És minden megtett stadionnal közelebb kerültek.

Már a hátunk mögött készült aranyos szekeréből kilépni Phoibosz, mikorra megérkeztünk a hegyek lábánál fekvő fallal megerősített palotához, s a mellette levő szentélyhez, mely egyben jósda is. A templom oszlopcsarnokán túl egy barlangban, a domb oldalán tartózkodott egy papnő, aki magát csak így nevezte: *Theos Logos* – isten szava. A szentély papjai nagy tiszteletben tartották. Apollónhoz könyörögtek, és áldozatot mutattak be mielőtt a jövőjére, sorsára kíváncsi halandót a jósdaába elé engedték. A papok döntötték el az ajándékok alkalmasságát és mennyiségét az isten kegyeinek elnyerésére, és csak ha megfelelőnek találták, járulhatott a tanácskérő a papnő elé.

Itt találtunk éjszakára menedéket a templom melletti kényelmes szálláshelyen.

Proklész türelmetlenül várta, hogy igénybe vehesse a jósda szolgáltatását, kérdést intézhessen az istenséghez. A szerelmes ifjú tele volt reménységgel jövőjét illetőleg, de izgatta sorsa kifürkészhetetlensége, tudni óhajtotta, miként végződik utazása. Arany és ezüst díszéből ajánlott fel a szentélynek, hogy kívánsága teljesülhessen. A papok nem is annyira a kincsek értékét nézték, hanem a nálam levő pecsétet, s így hamarosan a barlanghoz kísérték a királyfit. Más kérelmezők hetekig is várakoztak, amíg ebben a kegyben részesülhettek, de ő már a megérkezésünk estéjén oda mehetett. Elkísértem, nehogy valami baja essen, meg a kíváncsiság is hajtott.

Keskeny sziklaösvény vezetett a domb oldalában levő barlanghoz. Kellemetlen fojtó szag terjengett a levegőben. A jósnő az üreg bejáratánál ült magába mélyedve egy farönkön. Nem nézett ránk. A minket kísérő pap szólalt meg halkan.

– Köszöntsétek és mondjátok el az óhajotokat. Nem fog azonnal válaszolni, de várakozzatok türelemmel itt, ahol álltok.

Így is tettünk. Proklész elmondta kívánságát, de a papnő mintha nem is hallotta volna. A pap csendre intett, s mi csendben várakoztunk. Kis idő múlva a jósnő anélkül, hogy felállt volna a rönkről, beljebb húzódott a barlang belsejébe. Érdeklődve figyeltem, mi fog történni. Atyámtól tudom, hogy az ilyen mérges gőzök, melyek a sziklahasadékokon keresztül jutnak a föld felszínére Hadész bűzös leheletéből származnak, és halált okoznak, ha egy barlangban, vagy gödörben felgyülemlenek. A jósnőnek azonban úgy látszik nem ártottak, vagy tudta, meddig hatolhat be...

Alig telt el két-három lélegzetvételnyi idő, mikor éktelen sikoltás hallatszott a barlangból, majd a földön csúszva kimászott elénk a papnő. Arca sápadt volt, vörös, gyulladt szemhéjai csukva.

– Aki fegyverrel támad, fegyvertől vesz el! Amit kimértek rád, elviseled majd! – mondta motyogva, alig hallhatóan.

Kísérőnkre néztem, aki intett, hogy most menjünk. Megzavarodva ereszkedtünk le a szentélyhez. Egyikünk sem szólt, amíg oda nem érkeztünk.

– Fejtsd meg, uram, ezt az orákulumot! – kérte a papot Proklész – Vidd ezt a mives bronzkupát a kincsesházba ajándékkul a szentélynek, Apollónnak.

– A válasz, ha átgondolom, értelmezésem szerint, az lehet, hogy nehéz út előtt állsz, és nem veszélytelen a hegyen átkelni sem, fegyveres harcra van kilátás. Ott kell majd akkor helytállnod. Légy óvatos! A második fele azt jelenti, hogy megbízatásod teljesítése sem lesz könnyű, de te, uram, bátor harcos vagy és helytállsz, ha az isteneket nem haragítod magadra.

Milyen igaza volt a papnak! Különösen, ami a nehéz utat illeti. Harmadnapra éig érő hegyek közzé kerültünk, és egy keskeny ösvényen kapaszkodtunk felfelé komor sziklák kíséretében. A kocsikról mindannyian leszálltunk, és a lovakat kötőféken vezettük. Egy helybelit fogadtunk fel hegyi kísérőnek. Ő

ment elől, keresve a legalkalmasabb helyeket a továbbhaladáshoz.

Még nem értünk a tetőre, mikor megtorpant, és ijedten kezdett valamilyen ledöntött fákról zagynálani. Olyan izgatott volt, hogy alig értettük, mit mond. Végül is rájöttünk, hogy azt magyarázza, hogy az úton előttünk ledöntött fák zárják el az utat.

Előre küldtük két katonával, nézzék meg óvatosan, nehogy csapdába essenek, mi a helyzet. Hamarosan visszatértek és három fadöntő munkást terelgettek maguk előtt. Rémültek voltak az ártatlanok, reszketve vetették a földre magukat, mikor előkelő öltözékemet meglátták, és kegyelemért könyörögtek. Elmondták, hogy a hegyi haramiák egy csapata kényszerítette őket a fák kidöntésére az út mentén.

Proklész és a fegyveresek tanakodtunk, mit tegyünk. Látszólag erős csapatot képeztünk, mert a férfiruhába öltözött nők is fegyvert viseltek: könnyű gerelyt és a derekukon hegyes törkést. A hegyi vezetőnk ismert egy kerülő utat, de a kocsik áthaladása kétségesnek látszott. A favágók miután kissé megnyugodtak látván, hogy nem bántjuk őket, elárulták, merre van a martalócok tanyája. Proklész két katonájával és a favágókkal elindultak megkeresni. Mi többiek lennebb húzódtunk egy nyíltabb helyre és körbe álltunk fegyvereinket készen tartva. Úgy néztünk ki, akár egy nagy sündisznó, ahogy magunk elé tartottuk lándzsáinkat, kardjainkat.

Jó ideig nem történt semmi, csak várakoztunk minden váratlanra készen. Aztán meghallottuk a közeledők csörtetését, és az erdőből ki is léptek a katonák. Két favágó pedig támogatva hozott egy idegen férfit. Állati bőrből készült ruházata szokatlan volt szemünknek. Karja felkötve, lábát maga után húzva lépni sem tudott. Látszott, súlyosan megsérült.

Mialatt sérüléseit kötözgettem, hallottam, amint Proklész beszámol a történekről: rajtaütöttek a táboron, hármat közülük nyilaikkal leterítették, és a váratlan támadástól megriadt martalócok súlyosan sebesült társukat hátra hagyva elmenekültek.

Az eldobált fegyvereket a tűzre vetették, csak a két bronzkést hozták el, meg a sebesültet. Nem tudtuk, mit tegyünk vele? Végül úgy döntöttünk, hogy az első lakott helyig magunkkal visszük és rábízzuk a lakosokra, viseljék gondját, ameddig megerősödik, de erős fogadalmat tettünk vele, hogy nem tér vissza a martalócok közzé, hanem beáll a közelben lakó baszi-leuszhoz katonának. Hogy így tett-e vagy nem, nincs róla tudomásunk.

A favágók gyorsan szabaddá tették az utat, és mehettünk tovább. Minden estére sikerült lakott helyeken töltenünk az éjszakákat. Az ellátásunkat a főpap pecsétje biztosította, úgy a szentélyek papjainál, mint a legegyszerűbb pásztoroknál is. Nagyobb Apollón szentélyt csak *Taxiarkhosz* várkastélya mellett találtunk. Innen már csak kétnapi járás Kymé kikötője, ahol Kalkhasz gondoskodásának köszönhetően egy tízpár evezős gálya várt ránk egy ciprusi hajóskapitány vezetése alatt.

Kalkhasz gondoskodása, előrelátása minden képzeletet fölülmúlt. Csodáltam hatalmát, amivel mindezt elérte. A ciprusi hajóskapitány igen rátermettnek mutatkozott, és később valóban kiderült, hogy érti a dolgát, ismeri a tengert, akár a saját tenyerét és a parancsoláshoz is jól ért.

A derék kapitányon kívül még tíz hajóslegény is tartozott a hajóhoz. Mind keménykötési ciprusiak. Fegyvereket is hoztak magukkal, melyek ott feküdtek a hajófenéken. Veszélyesek a hosszabb tengeri utak, fel kell készülni a rablókka, kalózzokkal való találkozásra.

– Uram! – fordult hozzám a kapitány – Azt az utasítást kaptam, hogy mindenben engedelmeskedjem neked, de az útvonalat én állapítom meg, és hajó irányítása is csak rám tartozik. Engem nem érdekel, hogy ki vagy és kik az embereid, az ifjú harcosok, de tudd meg, ha harcra kerül a sor az én emberim is helyt állnak derekasan.

Nem kételkedtem a szavaiban.

Proklész az egész út alatt a királylány mellett tartózkodott. Igyekezett az utazás fáradalmait és kellemetlenségeit elviselhetővé tenni számára. Ahogy láttam, azonban nem szorult gyámolításra Ő is és társnői is jól bírták az utat. A fegyverviseléshez is fokozatosan hozzászoktak. A pihenők alkalmával a katonáink igyekeztek a fegyveres harc egyszerűbb fogásait megtanítani nekik. És jó tanítványoknak bizonyultak. Mire a kikötőbe érkeztünk nem sokban különböztek a többiektől. A férfiruha viselése sem okozott gondot. A hajóskapitány is elfogadta fiatal harcosoknak őket.

A vizes tömlőket megtöltötték, az élelmiszerkészletet elhelyezték a hajófenéken, és indultunk is. A kormányos úgy irányította a hajót, hogy a szárazföld mindig látótávolságban legyen. Így haladtunk szigettől, szigetig. Éjszakára mindig kikötöttünk egy-egy védett kikötőben, vagy partszakaszon. A ciprusiak, mikor a part közelébe érkeztünk, kiugráltak a bárkából és kilábalnak a partra. Erős köteleket vonszoltak maguk után. Miután még jobban megközelítettük a szárazföldet mindannyian elhagytuk a hajót, csak a kormányos maradt fent, és a kötelektől fogva a szárazra vontattuk húséges tengerjáró bárkánkat. A köteleket jó erős cölöpkhöz rögzítették a hajósok.

Éjszaka nem hajóztak, mert tartottak Poszeidón szeszélyeitől, a szirtektől, zátonyoktól, melyeket még napvilágnál is nehezen lehetett megpillantani. Gond nélkül haladtunk a hullámok hátán, a szél is segített, meg az izmos evezősök. Az evezők forгатásába besegítettek a mi harcosaink is, felváltva a ciprusiakat. Nagyobb pihenőre csak *Gioyra* szigetén került sor. Itt a sziklás hegyoldalban barlangok nyíltak, ahova szentélyeket telepítettek elsősorban Poszeidón tiszteletére, de voltak Boreász, Zephürosz, Aiolosz és Tritón tiszteletére emelt oltárok is. A szelek minden istenét nagy tisztelet övezte. A hajósok szívesen áldoztak nekik a jó szelek és csendes tengeri utazás reményében. A barlangok szálláshelyül is szolgáltak.

Kétnapi pihenéssel készültünk fel a következő útszakaszra, mely az eddiginél veszélyesebbnek ígérkezett. Ugyanis a leg-

közelebbi szárazföld kívül esett a belátható távolságon, és így a hajóskapitány számára nem volt semmilyen tájékozódást biztosító pont. A Napisten helye az égbolton segített tartani az irányt, meg a szálldosó tengeri madarak. Jól kellett figyelni, mert könnyen elúszhatott bárkánk a távoli sziget mellett, és akkor ki tudja, mikor érünk majd valahol partot. A legközelebbi célt *Lémnos* szigete jelentette. Nagy sziget, nem lehet eltéveszteni, de a tenger kiszámíthatatlan, szelek és gonosz áramlások téríthetik el a hajót távoli tengerekre, ismeretlen partokra.

Továbbindulás előtt a sziget mestereitől szépen öntött és vésett rézedényeket és díszeket szereztünk. Gondoltuk szükségünk lesz rá a Taurusok földjén. Tudtam jól – atyám tanított erre – hogy a vendégbarátságot az ajándékok erősítik, és a távoli országban szükségünk lesz az ottaniak barátságára, ha rendszeren teljesíteni akarjuk Artemisz istennőnek tett ígéretünket, hogy épségben, tisztán elvisszük, és átadjuk újdonsült papnőjét, a fiatal királylányt, aki atyja hibáját hozza helyre azal, hogy az istennő szolgálatába szegődik.

A hajósok áldozatokat mutattak be a Gioyra sziklás barlangjaiban levő szentélyek oltárain az áramlatok és szelek isteneinek, majd kora hajnalban, amikor Phoibosz Apollón szekérének fénye megjelent az égaján, vízre toltuk gályánkat és Poszeidón kegyelmére bízva magunkat útra keltünk. Kedvező szél duzzasztotta négyszögletes vitorlánkat. A gyorsan változó Aiolosz erős nyugati széllel ajándékozott meg, szinte repültünk a hullámokon. Hamarosan eltűnt a barátságos sziget mögöttünk, eltakarták a távoli ködök, csak végtelen tenger vett körül, de a kormányos magabiztosan tartotta az irányt.

Három nap, három éjszaka úsztunk a tengeren. Éjszakára kikötötték a kormánylapát nyelét, és leengedték a vitorlát, csak váltott evezősök húzták félerővel az evezőket, nehogy kitérjen az irányból a hajónk. Reggelre kelve a napisten már mutatta, merre kell tovább haladnunk. Ekkor felhúzták a vitorlát, pi-

hent emberekre cserélték az evezősöket, s a friss reggeli széllel repültünk kitűzött célunk, Lémnos vendégszerető szigete felé.

Szükségünk is lett a vendégszeretetre. Harmadik nap a hajnali fényben az ég alján feltűnt a szárazföld árnya, majdnem előttünk. Ahogy közeledtünk nőtt a folt egyre nagyobbra, míg aztán kora délutánra már mellé értünk. Az addig nyugodt kapitány percről, percre nyugtalanabb lett. Az evezőknél éppen a mi embereink dolgoztak. Már ügyesen kezelték a nehéz szerzőmokat, és jó lendülettel haladtunk. Nem értettem a hajóskapitány hangulatának megváltozását.

– Evezőt cserélni! – kiáltotta – Mozgás emberek, adják át a helyet a legényeimnek! Gyerünk, gyerünk!

– Mi baj történt? – kérdeztem, miközben a gyors helycsere megtörtént.

– Nézz az égre, Uram! – válaszolt csodálkozva ekkora értetlenség láttán – Vihar jön az Euxinos felől.

Valóban az ég elsötétült felettünk, és olyan csend lett, amilyent egész utunk előtt soha nem észleltünk.

A pihent evezősök olyan tempóban eveztek, hogy az már menekülésnek tetszett. A kapitány azonban még nagyobb iramot diktált. Alig értünk be a sziget nagy öblébe, lecsapott a vihar. Ha kint ér, sorsunk megpecsételődik, de még így is majdnem felborított és a parthoz csapott, csak a kormányosunk ügyességének volt köszönhető, hogy elkerültük az ütközést. Addig ügyeskedett, amíg sikerült egy homokos partrészre fel-futtatni a hajót. Gyorsan kiugráltunk és erős kötelekkel rögzítettük a levert cölöpökhöz. A megvadult hullámok így is elértek, de sok kárt nem tettek benne, csupán két evező törött el, mert nem sikerült időben beemelni azokat. A segítőkész szigetlakók elszállásoltak, élelemmel is elláttak, és az evezők helyrehozatalában is segédkezet nyújtottak. Újakra cserélték.

Szerencsésen úsztuk meg a vihart, mert az öbölben veszteglő többi hajók egy részét felborította, vagy a sziklaszirtekre so-

dorta. Miután a tenger kiadta a mérgét, és Poszeidón is megelégte a pusztítást, a sziget körül és az öbölben összezúzódtott bárkák, gályák roncsai sodródtak a hullámokon. A part is tele volt uszadékkal, és halottak is akadtak szép számmal.

Hét napot töltöttünk a kényszerű pihenővel. Ezen idő alatt ellátogattam a Gyógyító Apollón templomához, hogy ott segítssek a vihar áldozatainak ápolásában, sebeiknek, töréseiknek gyógykezelésében. Sajnálták is a papok, midőn továbbálltunk. Menni kellett, mert utunk célja még messze volt, és idegen partok mellett kell majd hajóznunk.

Néhány napos hajóút után elértük a *Hellészpontosz* bejáratát. Jobb oldali területeit Ilion uralta, a balt pedig a hellénekkel barátságos barbarosz népek. Nem volt veszélytelen az áthaladás. Teljes szélcsendben eveztek a legények, gyakran váltva egymást, hogy minél hamarabb szabaduljunk a veszélyes vizekről. Éjszakára megkettőzött őrség vigyázta nyugalunkat. Nem változott a helyzet az után sem, hogy kiértünk a *Propon-tis* tengerére, melyet a Pontos Euxinos előcsarnokának tekinthettünk. Kétszer hét napba telt, ameddig egy újabb keskeny csatornán keresztül jutva végre kitágult előttünk a látóhatár. Ameddig a szem ellátott hullámok háborgása látszott. A feketének ható víz felületén fehérén tündökölt a tajték. Szép, de félelmet keltő volt az elénk táruló látvány. Ez volt a Pontos Euxinos.

Nem sokat gyönyörködhattunk azonban a látványban, mert kapitányunk parancsszavai mindenkit munkára szólítottak. A hullámokkal dacolva kellett evezni a baloldali partok mentén Boreász hona felé. A szárazföld népei teljesen ismeretlenek voltak előttünk. Nem tudtuk milyen indulattal vannak a tenger vándorai iránt, és kedvelik-e a görögöket, vagy éppen ellenségnek tekintik őket. Kapitányunk sem tudott sokat róluk. Csupán annyit, amennyit más hajósok meséltek, mert ő maga soha sem találkozott velük. A mesékben nem nagyon lehetett hinni, de egy részük akár igaz is lehetett. Mondják, a rezet, s bronzot nem ismerik, csak az aranyat. Ebből készítik minden-

napi tárgyaikat, s hajítófegyvereik hegyét kőből, vagy csontból készítik. Késeik is élesre pattintott kövek. Hittük is, nem is.

Keményen evezünk, ameddig Héliosz aranyszekere ereszkedni nem kezdett a láthatár felé. Közelebb mentünk a parthoz és hamarosan egy tóvá szélesedő lagúnára akadtunk. Óvatosan beúszunk és kikötöttünk a homokos patron. A tengert eltakarták a lagúna dombos partjai. Csend honolt itt bent, még a tenger mormolása sem hallatszott idáig. Emberi nyomokat sem találtunk, pedig jó védett helynek látszott. Arrább különös alakú sziklákat láttunk, de semmi mozgást nem észleltünk.

Másnap a lagúnába torkoló folyóból vizet vettünk, megtöltöttük ivóvízzel összes edényeinket. Nem tudhattuk, mikor jutunk újra édesvízhez. Szétnéztünk a sziklák környékén is. Rengeteg vadnyomot láttunk, és nyíllövésnyire is sikerült megközelíteni néhány kecskeméretű állatot, melyek a sziklákon ugrottak. Jó kiegészítés volt a már fogyóban levő készleteink részére. A napos pihenés is jól fogott a vadászszákmány mellett.

Tovább indultunk, óvatosan kihajózva a lagúna bejáratán és folytattuk tengeri utunkat betartva eddigi szokásunkat, hogy esténként kievezzünk a partra. Változatos partokra bukkantunk: sziklás, lankás, valamint patakok, folyók torkolatával, öblökkel szabdalt, vagy lágy homokos partokra. Volt olyan szakasz is ahol aranyhomok borította a partot, de mikor kikötöttünk, az istenek elragadták előlünk az aranyat és csak durvaszemcsés tengeri homokot hagytak. Másnap reggel, mikor eltávolodtunk és visszanéztünk, újra láttuk az aranyat, de ahogy visszafordultunk, újból eltűnt. Csalóka játékot űztek az istenek velünk. Gyorsan tovább hajóztunk, ellenállva a kísértésnek, hogy kievezzünk újra, meg újra a partra.

Már nem is tudtam a napokat számolni olyan sokat mentünk, csak mentünk. Ám egyik nap megváltozott a tenger vize. Nem volt már többé sötétben játszó kék, fehér tarajú hullámokkal. Simább lett és a színe szürke, zavaros.

– Nagy folyam közelében vagyunk – szólta a kapitány.

– Mi lehet? Érdeklődtem.

– Az *Istros*. Másról nem hallottam, hogy lenne ezen a vidéken. Azt hallottam a többi hajóstól, hogy olyan hatalmas, hogy soha senki nem hajózott még végig rajta. Egy esztendő elteltével sem érnél a végére!

Hosszan elnyúló szigetsor választott el a szárazföldtől. Azok mentén óvakodtunk előre félve a víz alatti szikláktól, zátonyoktól. Hamarosan elértük a torkolatot és jó mélyen behatoltunk a lassan hömpölygő folyóágba. Jobb oldalon mocsaras nádrengeteg látszott tele rikoltozó madarakkal. A balon szilárdnak látszó homokdomboktól tarkálló föld terült el. Életnek, a madárrajokat kivéve, nyoma se...

Feltámadt a szél és félelmesen kezdett zúgni a nádas. Gyorsan kikötöttünk a baloldali homokos parton. A dűnék között védett tábornak alakítottunk ki. Köveket, uszadék fákat raktak az emberek körbe, hogy a szárazföld felől is védve legyünk. Közben eleredt az eső is, a levegő jól lehűlt. Köpenyeinkbe burkolózva virrasztottunk reggelig. Reggelre kelve a szél is, és az eső is alább hagyott. Az örökké kíváncsi görög természet felülkerekedett bennünk, vagy az istenek sugallták, felkerekedtünk megnézni, mi van a folyón feljebb. Nem esett nehezére az evezés a legényeknek, mert csak lassan hömpölygött a folyó a tenger felé, Poszeidón akarata szerint.

Nem kellett sokat evezni felfelé, mikor hirtelen hatalmas víztükrök jelent meg előttünk. Mintha újra a tengert látnánk. Csak a színe volt más, meg a hullámok is hiányoztak.

– Ez az igazi *Istros*! – kiáltott fel a kormányos.

– Amin eddig haladtunk csak egy ága a folyamóriás deltájának – jött meg a hangja a kapitánynak is.

Bámulattal csodáltuk a nagy vizet, mely méltóságteljes lassúsággal folyt. Hátán vízi madarak sokasága úszkált, halászott, kergetőzött. Egyszerre riadtan röppentek fel, de nem tőlünk ijedtek meg, hanem a vízből csapott ki egy akkora nagy hal,

amilyent még tengeren sem gyakran láttunk, és egy madarat elragadva a mélybe bukkott.

– Ez maga *Tritón* volt Poszeidón fia! – rémüldözött az egyik harcos, aki még mostanáig keveset járta a tengereket.

– Inkább egy jókora ragadozó hal lehet – nyugtatta a kedélyeket a hajóskapitány. – Akár ki is foghatnánk.

Beesteledett mire a folyam túlsó partjára értünk. Itt kötöttünk ki és amint már szokásunkká lett megerősített táborhelyet készítettünk magunknak. Iphianassza és társai ügyes íjászoknak bizonyultak, jó néhány vízi szárnyas lenyilazásával frissítették a már rég megunt szárított élelmiszereinket. A halászhoz értő görögjeink is sikerrel próbálkoztak a halban gazdag folyóban. A nagy halat azonban nem sikerült kifogni. Nem jött a partközelbe, inkább a nádas közelében vadászott tőlünk biztos távolságban. A tűz fölött sülő halak és szárnyasok hújának illata töltötte be a partot, és a szürkületben vidám hangulat uralkodott el az embereken.

Reggelre ébredve emberi lábnyomokat találtunk a tábor körül. A figyelmesebb megfigyelők pedig a közeli erdőszélen mozgolódó alakokat véltek felfedezni. Öt fegyveres harcos, Proklész vezetésével elindult megnézni, kik azok. Ahogy közeledtek a búvóhelyükhöz gyorsan elillantak, csak az avar zörgött egy darabig még, ahogy távolodtak. A kis csapat az erdőszélen tanácstalanul megállt. Nem volt tanácsos az ismeretlen erdőbe behatolni.

Éppen visszafordultak, amikor a fák közül nyílzápor zúdult rájuk. Védekező állást felvéve igyekeztek lőtávolon kívül kerülni, de egyik társuk súlyos sebet kapott. Ketten felemelve gyorsan a hajóra siettek vele.

Megvizsgáltam a sebesültet, bizony csúnya sérülés érte a nyakán, ami bőven vérzett. Elláttam, bekötöztem a mesterség szabályai szerint, majd könyörgő fohász küldtem a Gyógyító Apollón, és az istenné emelt Aszklépiosz felé, segítségükért

esedezve, de nem segített semmi. A Napisten szekerének eltűnésével egy időben a harcos társunk lelke is leszállt Hadész birodalmába.

Amilyen gyorsan csak lehetett elhagytuk a barátságtalan partot. A hozzánk közelebb levő baloldali deltaágon igyekeztünk vissza a tengerre a folyás irányában hajózva. Rövidebbnek tűnt végül, mint amin felhajóztunk, a sodrás is segített, így alig napnyugta után elértük a nyílt vizet. Tanulva az előbbi csetepatéből, kettőzött óvatossággal rendeztük be éjjeli szállásainkat anélkül, hogy sülő húsok szagával magunkra irányítanánk a part közelében tartózkodó barbárok figyelmét.

III. fejezet

„...gályát ácsolt, és sereget gyűjtött a hajóra” (Homérosz)

Nem tartott már sokáig a tengeri utazásunk. Egy kisebb szélvihart leszámítva szerencsésen megérkeztünk a tauroszok földjéhez tartozó partok közelébe. Itt két nagy folyó ömlik egymáshoz közel a tengerbe, termékeny földet fogva közre. Előttük hosszan elnyúló földnyelv védi a torkolatok előtti öbölöt a tenger hullámaintól, viharaitól. Alkalmasnak látszott a hely a letáborozásra. A parton pásztorokra akadtunk, akik nem menekültek előlünk, de értekezni csak mutogatással sikerült velük. Se mi nem értettük nyelvüket, se ők a miénket. Mutattuk, hogy letelepednénk, s ők készségesen megmutatták a közeli erdőben az alkalmas fákat, amivel körbe keríthetjük telepünket. Bronz és agyagedényeinkből adtunk nekik hálából, hogy barátsággal fogadták jelenlétünket, sőt még segítségünkre is voltak.

Célunk az volt, hogy innen üzenünk a tauroszok földjére, *Kherszonészosz* városába *Thoász* királynak.

Egyelőre a telep megerősítésén dolgoztunk, nem szerettük volna, ha meglepnek a barbárok, vagy *Thoász* király hadai. A hellének között rossz híre kelt a királynak: kegyetlen, erőszakos uralkodónak tartották, aki az emberáldozatoktól sem riad vissza. A parton kikötő hajókat megtámadták, kirabolták. Vagyoniát a kereskedőhajók megsarcolásával szerezte. A közeli *Kolkhisz* partja, gazdagságáról híres, gyakran megfordulnak ott a görög kereskedő hajók is néha elhaladva *Kherszonészosz* városa előtt, és örülnek, ha ép bőrrel megússzák. Ezek hozták a hírt a király viselt dolgairól.

Úgy döntöttem, hogy megvárjuk, amíg maga a király ad hírt magáról. Hogy mi itt letelepedtünk, arról biztosan tudomást

szerzett, és üzenetünk is eljuthatott hozzá. Közben azonban nem tétlenkedtünk.

Hajóskapitányunk előrelátó ember lévén, gondolt az esetleges megtelepedésre is, és a hajófenéken elhelyezett készletek közül számos hasznos szerszámot hozatott fel az embereivel. Látva békés szándékunkat a pásztorok is részt vettek a kolónia kialakításában. A tábor körüli földeket bevetettük gabonával. Kecskéket, juhokat vásároltunk, s azoknak karámot építettünk. Szépen alakult minden, csak az emberek sóhajtoztak. Asszonyok után vágytak. A királylány és társnői szüzességi fogadalma, és az istennőtől való félelmük nem tette lehetővé, hogy közülük válasszanak maguknak feleséget.

Néhányan ellátogattak ugyan a pásztorok távolabbi falujába is, de mivel beszélni velük ők sem tudtak, nem volt sikerük.

A folyó mentén, félnapi járóföldre sűrű erdő terült el. Jó minőségű fákra akadtak itt az emberek, amiből elegendőt kivágtak, és a folyón leúsztattak. Ezekből emeltük az oltár fölé az oszlopcsarnokot a Gyógyító Apollón tiszteletére, valamint mellette egyet Artemisz istennőnek szentelve. Emeltünk szentélyt a parton Poszeidón, és a beljebb a szárazföldön *Démétér*, a Földanya tiszteletére is. Fontos volt számunkra, hogy megnyerjük az ő kegyeit is, hiszen ha letelepedni akarnak a görögjeim, hozzá könyörögnek, és az ifjú házasoknak is ők nyújt majd jó tanácsokat közös életük kezdetén.

A szentélyek felállítása után a lakóházak építésére fordítottak gondot, és egy merészebb csoport a hozott szálfákból egy kisebb gályát rótt össze. Alig készült el, máris tengerre szálltak a két hajóval. A hozzánk csatlakozott helybeliek közül is vittek segítséget magukkal, s így az itthoni munka is folyhatott tovább.

Aggodalommal figyeltem távozásukat, de kalandra vágyó természetük hajtotta őket. Bevallott céljuk a környék megismerése volt, de vonzotta őket a legendás Kolkhisz közelsége. Hét nap távollét után tértek vissza. Nem jutottak el a gazdag

földekig, de útjuk így is eredményesen zárult. Elfogtak egy kereskedő hajót, amit magukkal is hoztak. Öblös, nehézkes mozgású gálya volt. Mikor megtámadták, az evezőpadhoz láncolt rabok megtagadták a lapátok további forgatását, s így a görögök minden harc nélkül birtokba vehették. A raboknak szabadságot ígértek és a kereskedőket, akik a hajón utaztak, áruikkal együtt zsákmányul ejtették. A rabok között találtak öt hellént is, akik nagy örömmel fogadták szabadítóikat.

Már három hajónk állt így a folyó torkolata mellett a fővényre kihúзва. A folyónak és újonnan alakult városunknak a *Hüpanisz* nevet adtuk.

Nem sok idővel a zsákmányszerző út után gyorsjáratú, karsú gálya fordult be az általunk megszállt öbölbe. Fedélzetén erős fegyveres kísérettel érkezett Thoász király küldötte. Egy papnő.

– Artemisz istennő felkent szolgálja vagyok – mutatkozott be – Kherszonészosz ura nevében jöttem hozzád. Kik vagytok ti, és mit akartok országunk tőszomszédságában?

Görögül beszélt, de éreztem rajta, nem ez az anyanyelve.

– Makhaón vagyok, a Gyógyító szolgálja – válaszoltam felmutatva pecsétet, amit Kalkhasz adott.

– Látom Apollón kegyeltje vagy és hatalmát birtokolod. Ezért kérdezem újra, mi a szándékotok? Látom rövid idő alatt poliszt emeltetek a parton, hajóitok állnak indulásra készen, szentélyeitek szolgálják az isteneket.

– Figyelmes szemlélő vagy, de hogy szólítsalak?

– A nevem Maja, de nem azért mert olyan szégyellős vagyok, mint Atlasz leánya, a nimfa. Ha az lennék, nem jöhettem volna követségbe hozzád.

Intettem a hajós kapitányból lett szárazföldi parancsnoknak, aki most az összes harcos felett parancsnokolt, hogy gondoskodjon vendégeink elszállásolásáról és ellátásáról.

– Miután elhelyezkedtetek, és elvertétek éheteket is, gyere hozzám Apollón szentélyébe, beszéljük meg közös ügyeinket – szólottam és a kapitányra hagytam Thoász király küldötteit.

Láttam, a vendégek nem vették jó néven, hogy a kijelölt szálláshelyre kellett menniük, de akármilyen marcona harcosok voltak is, a többszörös túlerőnkkel nem óhajtottak szembe szegülni.

Mikor később Maja felkeresett, ott volt velem Iphianassza is teljes királylányi mivoltában. Amióta kialakítottuk kolóniánkat, ő is és társnői is levetették férfiruháikat, amiben eddig utaztak és ezzel visszaszerezték nőies formájukat. Ragyogó szépségük eredeti pompájában nyilvánult meg. És közülük a legszebb maga Iphianassza volt.

– Gyere, Maja, hajts fejet Artemisz istennő papnője előtt, társnőivel Aulisz városából érkezett, és éppen Thoász király földjére igyekszik. Így áll a helyzet kedves királyi küldött!

A megszólított nem mutatott meglepetést.

– Tudtam, és vártam. Ezért vagyok itt! És azt is tudom, hogy görögjeid nem mehetnek vissza, itt kell éljenek tíz hosszú évig.

– Magam is így gondolom. De te, Maja honnan tudod?

– Apollón papjai mindenütt jelen vannak...

– Nehéz tíz év lesz. Ezek itt mind erős férfiak, asszony kell nekik. Erről beszélnek az esti tűz körül. Iphianassza és társnői könnyen veszélybe kerülhetnek, hiába védi őket a fogadalom és az istennő. Ezért azt mondom, küldjön a király tíz fiatal lányt a királylányért cserébe és tízet a társnőiért. Legyenek a görögök feleségei. Így a jószomszédi viszonyt is megerősítjük...

– És ha nem?

– Vannak fegyvereink, és szövetségeseink a folyó mentén!

– Fenyegetsz?

– Óh, nem! Csak felhívom Thoász király figyelmét a lehetőségekre.

– Átadom neki az üzenetedet, de ne csodálkozz, ha az öbölben harci gályák jelennek meg majd hirtelen.

– Várom a választ királyodtól!

Másnap Maja elhajózott.

Alig tűnt el a küldött bárkája a hegyfok mögött, Apollón szentélyében megjelent egy különös alak. Öltözeke pásztorra vallott, de bőre sötétebb, szakála bozontosabb volt, és ami még különösebb folyékonyan beszélte nyelvünket. Áldozatot mutatott be, és menedéket kért a templom melletti szálláson. Utasítottam a templomszolgát, gondoskodjon az idegenről. Mielőtt elfoglalta volna helyét, hozzám lépett azzal, hogy bizalmasan akar velem beszélni.

– Uram! – szólt hozzám – Te vagy a Gyógyító Apollón kegyeltje, te vagy itt a főpap?

– Én vagyok.

– Akkor te vagy, uram, akit keresek.

– Kinek a nevében beszélsz? – kérdeztem, mert láttam, nem saját magától keres. Titkos küldöttek viselkednek hozzá hasonlóan.

– *Khorassan-Nishapur* a neve az én uramnak. Hatalmas király messze a nagy tó vidékén. Harcos népek ura, de gazdag kereskedői is vannak, akik távoli földek kincseit hozzák a vendégszerető tenger partjaira.

– Egyszóval vannak gazdag kereskedői? Akkor a király is nagyon gazdag lehet.

Így beszélgettünk, látszólag céltalanul a kereskedelemről, az utak bizonytalanságáról, a tengeri utak veszélyeiről, a ritka fű-

szerekről, a mirháról, aranyról, rabszolgákról, táncosnőkről, meg más ilyen dolgokról.

– Nálatok is „vendégeskedik” három kereskedő a király alattvalói közül – fűzte hozzá az idegen különös hangsúllyal.

– Mit tudsz te arról? – kérdeztem dühösen.

– Csak annyit, elveszítették minden vagyonukat, és nem tudnak hazatérni.

– A hajóskapitányom, aki most a kolónia vezető-parancsnoka jól bánik a vendégeivel, asztalához ülteti őket, szolgák vigyázzák biztonságukat.

– És hogy nehogy elhagyhassák a tábort!

– Túl sok veszélynek tennék ki magukat, ha egyedül útra kelnének...

– Éppen ezért királyom arra kér, bocsásd őket szabadon, amikor értük küld egy karavánt. Méltó jutalom ellenében, úgy Apollón szentélye javára, mint e fiatal gyarmat hasznára.

– Érdekes dolgokat szólott a szád!

– Rám bízta a király három kereskedőjének sorsát. Úgy-hogy mond meg, mit hozzon a karaván, amikor értük jön.

– Váltásgdíjat kínálsz?

– Királyom ajándékát és barátságát.

Késő éjszakáig alkudoztunk, és hajnal felé megegyeztünk, hogy a három nagyszakállú kalmárért cserébe a király küld öt fiatal, egészséges rabszolgát, öt csinos táncosnőt, lándzsát, pajzsot és kétszer hét erős kést az új fémből, ami náluk készül. Reggelre kelve a küldönc eltűnt.

Poliszunk élete kezdett egyenesbe jönni. Naponta jöttek hozzánk újabb és újabb emberek, családok. Oltalmunkat kérve felajánlották szolgálatukat a házak körül, a szántóföldeken, a gyarapodó állataink körül. A húsز harcshoz hozzáadódott a

rabságból megszabadított három görög is, a kormányos, a kapitány és jómagam. Így alkottuk mi a város polgárait. A többiek együttlakók és helóták voltak, de nem voltak rabszolgáink. Ezért kértem a kalmárokért cserébe rabszolgákat is. Nem akartunk nagyobb hadakozásba fogni, hogy szerezzünk foglyokat, mert még nem éreztük magunkat elég erősnek, bár megvédeni már meg tudtuk magunkat.

Tőlünk távol, Boreász jeges földje közelében halászó-vadászó népek éltek. Onnan is érkeztek menekültek, akiket a rájuk támadó harcias, lovas törzsek elűldöztek földjeikről. Elmuto-gatták – mert a beszédüket nem értettük, és ők se a miénket –, hogy vad hordák támadtak rájuk, és aki nem tudott elmene-külni, azt legyilkolták. Az ott élők elszóródtak a világ minden tája felé, pedig jól éltek saját földjükön. A vadakat követték vándorlásaikon, az erdő adta gyümölcsök, bogyók, gyökerek egészítették ki táplálékukat. Főleg azonban a mi kecskéinknél jóval nagyobb fűevők adták az élelmük zömét. Ezek az állatok nagy csordákban vándorolnak ide-oda a fagyos földek határa mentén.

A jövevények, menekültek fogadása és elhelyezése a hajós-kapitány dolga volt, hisz most ő Akarnan viselte az *arkhón* rangját. A piactéren, az *agora* közepén levő emelvényen fogadta e kérelmezőket. A fogságból kiszabadított három görög segített neki, mivel ők értették – legalábbis úgy-ahogy – a környező népek, törzsek beszédét. A vadászokkal azonban ők sem boldogultak.

Az érkezettek között feltűntek nekem egy család tagjai, akik a folyó mentén gyalogosan érkeztek, eléggé elcsigázott állapotban. A jó kiállású férfi íjat és könnyű hajító gerelyt hordott magával, s a vállán átvetve egy pettyes bundájú ragadozó bőrt viselte. Az asszony pedig vadbőrből hasított szíjakkal rögzítve egy kisgyermeket cipelt a hátán. Valami különös érzésem támadt és intettem a kapitánynak, küldje őket hozzám. A szentély körül megnövekedtek a teendők, több szolgára volt szükségem.

Mikor az asszony meglátta a gyógyfüvek, növények sorát a templom mellett erre a célra elkülönített helyiségben, összecsapta a kezeit és meglegedett halk mormogás szerű hangokat hallatott. Mutatta is, mintha morzsolgatna az ujjával, és szórna valamire. Megértettem, hogy a húsrá hintik fűszerként a legtöbbet. Igaz, ezek mind kellemes illatot árasztanak, és némelyik kesernyés íze illik a sültetekhez. Az egyik halom előtt megállt, elkomorodott és élénken hadonászott a fejét rázva. Azt akarta biztos közölni velem, hogy az nem jó növény, nem ehető. Így is volt, mert valóban erős hatású mérgező növény hevert ott kupacban. Én tudtam, mennyi a gyógyító hatása belőle és mennyi a halálos méreg. De ez az én titkom volt.

Látva, milyen jól ismeri a növényeket, az asszonyt magam mellé vettem gyűjtő útjaimon. A férfi a papoknak segített a templom dolgai körül. Ezekre a gyűjtő utakra mindig velünk jött egy fiatal szolgálgyerek is háncsból font kosarával. Ebbe tettük a szedett növényeket. A régi szabályokat szem előtt tartva végeztük ezt a munkát, ahogy atyám és mestereim tanították. A reggeli harmaton szedtük a bogyókat, terméseket, a déli melegben a virágokat, leveleket, hajtásokat, és mikor a Ragyogó Napisten aranszekere a látóhatárhoz közeledett és a nap-pali forráság enyhült, akkor ástuk ki a gyökereket.

Minden fűnek, virágnak, bokornak, fának, amit ismertem megmondtam a nevét hangosan, és ők ketten: az idegen asszony és a szolgálgyerek utánam ismételték. Így lassacskán megtanulták ők is melyek a hasznos és haszontalan, vagy ártalmas növények. Ezzel azt akartam elérni, ha én tovább állok innen, nem maradjon Apollón temploma gyógynövényeket ismerő szolgák nélkül.

A nagyszakállú kereskedőkért hamarabb jött meg a karaván, mint a válasz Thoász királytól. Valahol nem messzire táborozhattak felkészülve, úgy látszik tudták, mi lesz a követelésünk, ismerhették igényeinket még azelőtt, hogy beszéltünk volna róla. Jó lesz barátságban lenni egy ilyen félelmesen sokat tudó király népével, még ha távoli föld lakói is.

Átvettük az „ajándékokat”, és békében elbocsátottuk a kalmárokat, akik nem panaszkodtak a bánásmódra, s a forgandó szerencsét okolták veszteségükért.

– Királyom az ajándékok mellé – szólt búcsúzáskor a múltkori küldönc, aki most a karaván élén tért vissza előkelő öltözékben, mely rangját is jelentette Khorassan-Nishapur király mellett – barátságát kínálja nektek, és viszonzásul azt óhajtja, ne bántsátok a tengeren kereskedőit.

– Nekünk mi jó származik ebből a barátságból? A királyod földje messze esik innen, és mi nem járjuk azt a vidéket. A tenger pedig nagy és veszélyes, ott sok minden megeshet.

Nem azért voltam a gyarmatosítás istenének a Ragyogónak a papja, hogy minden jöttment küldönc szavára elfogadjam egy alig ismert király barátságát. Ez az oktalan talán nem is tudja, hogy a zsákmányszerzés a tengeri népek gazdagságának egyik forrása? Hogy *Hermész* Apollón közeli barátja, és mi neki is oltárt emeltünk? Őt tiszteli minden utazó, kereskedő, pásztor és tolvaj.

– Gyere velem! – folytattam – elmegyünk ide a kertek szomszédságába, ahol egy tiszteletreméltó isten szentélye áll. Áldozunk neki és utána beszélhetsz urad óhajáról.

Miután bort és egy kecskegidát áldoztunk az istennek, leültettem a vendéget a szentély előtt, és elmutogattam a jelképeket, melyek *Hermész* isteni tulajdonságait, nagyságát jelentették.

– Látod ő a pásztorok istene, de ő az utazók és a kereskedők istene is, és hogy a számításaikban kiismerjék magukat kitalálta a számokat és a betűket. Mit érne a kalmárok minden tudománya, ha nem tudnák rögzíteni számadásaikat? Ő a Gyorslábú, aki az istenek hírnöke, ő tudatja velünk halandókkal is *Olümposz* lakónak akaratát. A lantot és a pásztorsípot is ő találta fel.

– Ez mind nagyon szép és érdekes, de miért mondd el mindezt most nekem?

– Hogy lásd, nekünk, akikre ilyen isten vigyáz, nincs szükségünk távoli királyok barátságára.

– Akkor sem, ha a király megismétli ajándékait minden harmadik holdtölte idején? – kérdezte ravasz képet vágva.

– Ezt meg kell beszélnem az arkhón tisztségét viselő kapitánnyal – válaszoltam, hogy időt nyerjek a válaszadáshoz.

– Te vagy a főpap. A te döntésedet senki sem bírálhatja. Még Akarnan sem!

– Hízkeléssel nálam nem érsz célt! Hívom az arkhónt.

Egyetértése és tisztelete jeléül előrenyújtott kézzel meghajolt felém, én pedig elküldtem egy szolgát a kapitányért. Komor képpel jelent meg hívásomra. Nem tetszett neki a küldönc színeváltozása, aki egyszer pásztor, majd a király bizalmi embere. Mogorván hallgatta az ajánlatot.

– És ha megegyezünk, mi lesz azzal, aki megszegi? Mi lesz, ha a harmadik holdtölte idejére nem érkeznek meg királyod ajándékai?

– Megérkeznek! Nem ti vagytok az egyedüliek, akik elfogadták Khorassan-Nishapur királyi barátságát.

– Milyen ajándékokra gondol a király általad? – tettem fel a kérdést.

– Kaptok aranyat, ezüstöt, finom kelméket az asszonyaitoknak és táncosnőiteknek, papnőiteknek. Kaptok fűszereket, kupákat, tálakat. És fegyvereket is.

– Asszonyaink kevesen vannak, papnőink egy sem és táncosnőink is csak öt, akiket most hoztatok.

– Táncosnőket is kaptok, minden alkalommal kettőt. Asszonyaitok pedig hamarosan lesznek.

Egymásra néztünk a kapitánnyal. Akarnan szemében különös fény villant.

– Mit tudsz te erről? – kérdezte dühösen ökölbe szorított kézzel.

– Beszélj! – szóltam a küldöncre, mielőtt az arkhón még elragadtatná magát. Félttem, amilyen indulatos ember még valami megbocsáthatatlan tette ragadtatja magát.

– Jó embereink laknak Kherszonészosz városában, akik közel állnak a palota szolgálaihoz. Ők hozták a hírért, hogy a király fölszerelt egy nagyobb gályát, és fiatal lányokat szedett össze az egész ország területéről, még a határ menti hegyek lakói közül is. Hús leányra lenne szüksége, de szülei nem akarják elengedni a lányokat. Thoász ígéretekkel és fenyegetésekkel próbálja rávenni a szülőket, és előbb-utóbb sikerülni fog neki.

– Lehetnek igazak a szavaid, de lehetnek hamisak is – dörögte Akarnan.

– Reggel választ adok – zártam le a vitát – Apollón segít eldöntenem, mi a helyes.

Ezzel otthagytam őket és visszamentem saját szállásomra, melyet a templomhoz tartozó enkoimitiria mellett állítottam magamnak. Itt pihentek a gyógyulásukra váró betegek, sebesültek, s hálóhelyem is éppen azért volt a közelben, hogy segítségükre lehessenek, ha a szükség úgy hozza. Mielőtt azonban álmra hajtottam volna a fejem, felkerestem Iphianasszát, Artemisz szentélyében. Tanácsát akartam kérni, hiszen ő már az istennő papnője, aki megérti az Olimposziak akaratát.

– Reggel válasz adok neked, Makhaón! – búcsúzott Iphianassza – Mikor feltűnik a Napisten fénylő szekere a láthatár peremén, légy itt a szentélyben.

Nehezen jött álom a szememre. Felzaklatott a beszélgetés, hiszen alakuló poliszunk sorsáról, jövőjéről kell döntenem. Vagy az Éj istennőjének fia, *Hüpnosz* késlekedett megjelenni! Végül is midőn *Auróra* már készült felvezetni testvérének a

Nap istenének szekerét az égboltra, rövid, nyugtalan álomba merültem. Összetörten ébredtem, úgy éreztem magam, mintha valamilyen nagy erőfeszítéseket tettem volna álmomban, de hogy mit, arra nem emlékeztem.

Ígéretemhez híven átmentem Artemisz szentélyéhez, tudassa velem a papnő, mi a véleménye, neki mit sugalltak az istenek.

– Boreász szelei hozzák a bajt, de a Héliosz szekerével segítségre siet – mondta, miután kérdeztem véleményét.

Amilyen rossz hangulatban voltam a nehezen eltelt éjszaka miatt, megdühödtem az értelmetlennek tűnő válasz miatt a papnőre.

– Nincs kedvem találgatni, hogy mit üzennek az istenek, fejtsd meg a választ!

– Kérdezd meg az új szolgádat, aki a fagyott földek pereméről jött hozzád, ő majd megmondja mit jelent az üzenet első fele. A másodikat magad is kitalálhatod.

Otthagytam Iphianasszát, és dühösen visszamentem Apollón templomába. Magamhoz hívtam az új szolgát feleségével együtt. Néhány szót már tudtak a mi nyelvünkön, így nagy nehezen, mutogatásokkal, hadonászással, arcjátékkal megértettük egymást. Nehéz munka volt, akár az éjszakai virrasztásom, de megtudtam, amit akartam. A vadász meg az asszonya elemárta menekülésük okát.

Lovas harcosok, talán kentaurok támadtak rájuk – ha igaz. Elűzték földjükről a békés halászó- vadászó-gyűjtögető törzseket. A lovasokat hatalmas gulyák, nyájak követték, és szekereken az egész nép. Az állataiknak legelő kellett, s a puszták jó füvű legelőiről minden állat, s ember elmenekült, így ők maradtak annak urai. Az erdőbe nem mentek be, csak vadászni, de ott sem lehetett a törzseknek megmaradni, mert hajtó vadászaikon embert, állatot, mindent lenyilaztak. Csak a fiatal gyermekeket és lányokat ejtettek foglyul. Ezeket szétszították a

harcosaik között, és pásztorokat neveltek belőlük, akik a nyájakat, gulyákat terelték a nagy fehér, erősfogú kutyaikkal együtt. A lányokat pedig, ahogy kissé növekedtek az asszonyok felügyelete alatt a legderekabb harcosoknak adták ágyasnak-feleségnek.

Megértettem hát, mit jelent „Boreász szelei hozzák a bajt”. A jóslat többi része Khorassan-Nishapur királyi barátságát jelentette. Szövetséget a barbárok ellen. Hívtam hát a király bizalmasát és megadtam a választ:

– Menj békével és vidd meg királyodnak barátságom hírét.

A már ismert meghajlással vette tudomásul. Azt kérte azonban, készítsünk agyagba rögzített megállapodást.

Egy fakeretbe ügyesen belesimított lágy agyagot és hegyes pálcikájával az általam is ismert jelekkel belerotta a következőket: *„Én, Asmar, Khorassan-Nishapur király belső szolgája a király nevében ígéretet teszek Hüpanisz főpapjának, Makhaón úrnak, hogy minden harmadik holdtölte idején a megállapított ajándékok rendszeren megérkeznek hozzá isteneink akarata szerint.”*

Két ilyen tábla készült, és mindkettőt az oltár tűzében kiégettük, hogy az eső, vagy harmat, vagy más nedvesség ne árt-hasson nekik. Ezzel a karaván a három királyi kereskedővel útra kelt. Mielőtt azonban elhagyták volna városunk határát, Asmar hátra maradt és meghajolva előttem néhány búcsúszó után átadta királya titkos üzenetét, melyet azért tartogatott az utolsó pillanatig, hogy csak sikeres megegyezés után lehessen érvényes.

– Háború esetén számíthatsz fegyvereink erejére, és cserébe királyom is számít a tiétekre!

Ezeket mondva gyorsan a társai után sietett. Nem várt választ. Most értettem meg a jóslat második felét „Héliosz szeke-rével segítségedre siet”. Hiszen Khorassan-Nishapur király és népe ott él ahonnan a Napisten szekere elindul égi útjára.

Sokáig tárgyaltunk Akarnan kapitány, Proklész királyfi és jómagam, mi legyen a legsürgősebb tennivalónk, hogy ne érjen felkészületlenül a puszták népének, a barbár lovasoknak esetleges támadása. Legsürgősebbnek a falak megerősítését tartottuk.

Köveket hordtunk össze, s abból raktunk erős falat. Hetekig tartott, de mint később kiderült megérte a munkát, erőfeszítést.

Közben minden épkezláb embert megtanítottunk fegyverrel bánni. Az öt rabszolgát, akiket a király küldött az állatokhoz rendeltük. Nem sok emberből állt a védőcsapat, de a magunkkal hozott és a kapott fegyvereknek köszönhetően rendesen fel tudtunk szerelni mindenkit. Mi, polgárok 26 személyt tettünk ki, ehhez adódott a közben hetvenre duzzadt helóták, és együttlakók száma. Végszükség esetén Iphianassza társnői is harcba tudtak szállni, értettek a fegyverforgatáshoz.

Időközben a hozzánk csatlakozottak egyre jobban elsajátították a görög nyelvet, napról-napra könnyebben értettük meg egymást. Ennek nagy jelentősége mutatkozott a védekezés során.

Már majdnem elfelejtkeztünk a közelgő veszedelemről, mikor egy jelentősebb csoport kért menedéket abból a törzsből, amelyikből vadászunk is származott. Őt kértük, hogy legyen segítségünkre a meghallgatáson, s amit elmondtak nagyrészt megegyezett azokkal a dolgokkal, melyeket a vadász maga is értésünkre adott. Igazolva előbbi szavainak igazát.

Lóhalálában menekültek a vadászterületükről a folyó mentén lefelé a földjükre támadó lovas nép elől. Az elmondás alapján valóban akár kentaurusok is lehettek, bár én nem hiszek a létezésükben. Inkább jó lovasokról lehet szó.

Az erdő védelmet nyújtott ideig-óráig, mert nem hatoltak át rajta, de féltek a közelben maradni, így lejöttek hozzánk, hogy menedéket kérjenek a falakon belül. Üldözni ugyan nem üldözték a menekülőket, de vonulásuk közben, aki útjukba

akadt, elpusztították, és nagy területeket vettek birtokba. A legelő, azonban ahogy fogyott – rengeteg állatot tartottak – úgy húzódtak lefele ők is mind újabb és újabb területeket meghódítva. Rövid időn belül várható volt érkezésük a falak alá.

Az érkező menekülteket szívesen fogadtuk. Minden fegyvernek hasznát vettük, és a vadászok nagyon jól kezelték a nyilat és a dobó gerelyt. Csak rendre, fegyelemre kellett szoktatni őket. E nélkül semmit nem érnek a legjobb fegyverek sem.

Asszonyok és gyerekek is jöttek velük. Nekik is megtaláltuk helyüket a védekezésben...

IV. fejezet

„...megnyúzták a juhot, megtéve, amit kell, mesterien darabolták föl, s húzták föl a nyársra” (Homérosz)

Valóban alig telt el kétszer hét nap, megjelent egy lovasokból álló harcos csapat. Nem tettek ki többet, mint húsz lovas, de nagyon izgatottan száguldoztak a falak mentén, és persze letaposták a már sarjadó vetést. Nem azon az úton jöttek, mint a menekültek. Nem a Hüpanisz mentén a hegyek felől érkeztek, hanem a puszta felől, melytől a széles, bővizű *Borüsthénész* folyó választ el. Átkelni rajta csak messze innen lehet, olyan mély és széles itt, hogy lóval nem lehet átúsztatni.

A fal magassága nem engedte meg, hogy átugrassanak rajta, így csak lándzsáikat rázva kiabáltak, de nem értették, mit. Aztán, biztosan vezérük parancsára, lekapták vállukról az íjaikat és belődöztek a város területére, de senki sem találtak el. A kaput is kezdték kerülgetni, de olyan öles fákból lett összeróva, hogy nem boldogultak. Próbálták a lándzsákat belevágni, de nem sikerült, lepattantak a kemény rönkökről. Mikor a karámba terelt állatainkat észrevették, még nagyobb izgalom vett rajtuk erőt. Ketten leszálltak a lóról és felkapaszkodtak a kapura. Két nyílvevő röppent ki a rejtekhelyről, ahol harcosaink és a vadászok rejtőztek, és a két kapaszkodó üvöltve bukott le a földre. Egyikük, aki már a kapu tetejére ért, belülré zuhant, a másik kívülré. Dühödt kiabálás közepette újabb nyílzáport küldtek felénk, de most is eredménytelenül.

A barbarosz, aki belülré esett, súlyosan megsérülhetett, de nem halt meg. Kínlódva talpra akart állni, de mindegyre visszaesett a földre, végül, elnyúlt, és nem mozdult, csak mellkasának a mozgása mutatta, hogy még életben van. Odaküldtem két szolgát érte, hozzák el a szentély melletti enkoimitiria fedele alá.

A harci eseményeknél jobban érdekelt a sebesült. Ahogy a templom szolgálai odamentek hozzá, először halálos rettegés ült ki az arcára, majd amikor látta, hogy felemelik, és hozzám cipelik, értetlenség váltotta fel a félelmet. Megvizsgáltam, és láttam, a nyílvevessző nem okozott veszélyes sérülést – a combjába fúródott, most is ott állt benne. Ezért nem bírt lábra állni. Kihúztam a vesszőt, a sebet elláttam a mesterség szabályi szerint, és a rabot megittattam egy bódító-altató főzettel.

A fal védelmében visszamentem a harc színterére, lássam, mi történik, és hogy kéznél legyenek szükség esetén. Láttam, a mieink készülődnek valamire. A hajóskapitányból lett arkhón maga köré gyűjtötte a vadászokat, valamit magyarázott nekik, mire azok a fal tetejének a közelébe kapaszkodtak, a kövek takarásában. Ezután a pásztorok egy csoportja pányváikkal felszerelve a kapu mellé húzódott. Megértettem, hogy a ravasz ciprusi cseles tervet eszelt ki, s hogy mit hamarosan megtudtam.

Amikor a lovasok közelebb jöttek, hogy újabb támadással próbálkozzanak, a vadászok vékony, madaraknak szánt nyílvevesszőket lőttek a lovakba, a kapitány intésére egyszerre. A lovak, mintegy varázsütésre nyerítve, vad ugrándozásba kezdtek, és ledobva lovasaikat elszáguldottak a pusztába. A megzavarodott barbárok jóformán még magukhoz sem tértek a meglepetéstől, és alig tápászkodtak fel, máris foglyul estek a kapun kitóduló pásztoroknak, akik pányvát vetve rájuk, összekötözték és bevonszolták őket a kapun belülré. A fal építésétől megmaradt nagy kövekhez kötözték a rabul ejtetteket, fegyvereiket, ruháikat elvették, és otthagyták őket a napon. Hamar megszélidültek és ellenkezés nélkül követték az őrzésükre bízott katonákat. Összesen a sebesülttel együtt tizenöt foglyot ejtettünk. A többieknek sikerült úrrá lenni lovaikon és elvagtattak.

Pásztoraink egy kisebb csapata megindult a menekülők után abban a reményben, hogy hátha elfoghatnak egy-két elszabadult lovat. Mostanáig lovakat nem tartottunk. Nem is értettünk

hozzá, de ha sikerül néhányat befogni, újonnan zsákmányolt rabszolgáink majd megtanítanak a lótarásra.

Az agorára összegyűlt polgárok kérték az arkhónt, tegyen valamit, hogy ilyen veszedelem többé ne sújtson a városra. Bár most szerencsésen végződött a csetepaté, sőt még mi magunk zsákmányoltunk, de egy nagyobb barbár támadásnak a kimenetele már bizonytalan lenne. Mindenki mondott valamit, mindenkinek volt ötlete, de egyik sem felelt meg. Végül egy őrtorony felállítását határozták el. A zsákmányolt gálya tengerészei között volt olyan, aki a távoli országokban, túl a pusztán látott ilyen tornyokat és tapasztalta annak hasznát. Akarnan a gyűlés elé hívatta, és részletesen kikérdezte. Sőt annak ellenére, hogy nem volt polgár, csak egyúttlakó, megbízta az építkezés vezetésével. Jó választásnak látszott, mert nem csupán ismerte az őrtornyok hasznát, hanem a munkások irányításához is értett és a rabszolgáknak is erős kézzel tudott parancsolni.

A torony helyét a nagy folyó, a Borüsthénész partján jelöltük ki, olyan távolságra, ami lehetővé tette még a jelzések jó megértését. Kőből építették és a tetejére fedéllel ellátott menedékhely került, és vállmagasságig érő mellvéd. Kisebb oltár is helyet kapott ott fenn, ahol áldozni lehetett az isteneknek, valamint füstjeleket adni. A folyón kikötőt is kialakítottak és kis gyorsfutású gályát róttak össze, melyet négy-öt evezős könnyedén kezelhet, és ezzel, ha szükséges, a gyalogosnál sokkal hamarabb elérkezhet az őrség a városba.

Most már biztonságban érezhettük magunkat, az állatokat is kicsaphattuk a legelőre pásztorainkra bízva azokat. A környéken élő pásztorok eljöttek, hogy segítségükről biztosítsanak minket a maguk módján. Veszély esetén ők is küldhetnek füstjeleket, amit az őrtorony továbbít, s ily módon még hamarabb tudomást szerezhetünk, ha idegen had közeledik. Egyelőre azonban nem észleltük semmi jelét a barbárok támadásának.

Miután már valamennyire megértettük egymást a foglyul ejtett barbárokkal – részben ők tanultak meg néhány szót, rész-

ben az együttlakók közül egyik-másik ismert hozzájuk hasonló nyelvet –, kikérdeztük őket szokásaikról, életmódjukról, terveikről. Fegyvereiket már ismertük: a hosszú kétélű hegyben végződő lándzsáikat, négyszögletes bőrből készült pajzsait, melyeket lovaglás közben a ló oldalán hordtak, kecskeszarvból csiszolt messze hordó nyilaikat. A vesszők tűzben edzett végét méregbe mártották. Azt is láttuk, hogy vágta közben lobogó hajukat bőrpánt szorította le, de sisakot csak a vezérük viselt.

Az öldöklés istenének áldoztak, a vérengző és féktelen Arész istennek. Ők ugyan másképp nevezték, de az elmondásuk szerint csak ő róla lehetett szó. Neki áldozták fel az elfogott ellenséget, sőt még a haragosaikat is, ha lebírták őket, és a kettévágott koponyáikból ivóedényt készítettek. A harcban kitűntek ebből ihatták lakomáikon a bort.

Érckupákat is használtak a tehetősebbek. Ezek anyagát éppen úgy, mint a fegyvereikhez használt rezet, bronzot zsákmányaikból szerezték, mivel ők maguk érclelőhellyel nem rendelkeztek. Úgyes kezű kovácsaik ezt használták fel a kívánt tárgyak, eszközök elkészítésénél, saját igényeknek megfelelő módon. Néha kereskedőktől is vásároltak, de a karavánok általában elkerülték azt a földet, ahol megvetették a lábukat, mert gyakran kirabolták az arra tévedt kalmárokat, még akkor is, ha erős békefogadalmat tettek a szomszédos királlyal.

Házaik, városaik nincsenek, hanem szekereken, meg sátorokban laknak, mivelhogy állandóan vándorolnak állataikkal. Ha egy területről a fű már elfogy, tovább mennek, s újra tovább, körbe-körbe nagy területen, s mire visszaérnek a kiinduló helyre, akkorra ott már új fű sarjadt. Minden munkát rab-szolgákkal végeztetnek, akik gyalog követik őket vándorlásaik során. Az asszonyok és gyerekek szekereken utaznak, a férfiak pedig lovaikon. Le sem szállnak róluk, csak enni és aludni. A lovaik nyáron, amíg dúsak a legelők, szépen kitelnek, szőrük fényes. De télen lesóványodnak, legyengülnek, és tavaszra sok el is pusztul belőlük. Így élnek ők, kiket mi görögök nomád barbároknak neveztünk magunk között.

Vártuk, legyenek már valamiféle híradással Thoász király földjéről. És meg is érkezett egy nagyobb gálya harcosokkal a fedélzetén, és egy ugyanakkora a vendégekkel és embereink, polgáraink aráival. Nagy örömmel fogadták. Csak Proklész szomorkodott. A kedves Iphianassza elmegy a hajókkal és még csak nem is láthatja többé. Ha nem is közeledhetett hozzá, de legalább naponta láthatta, még ha messziről is. Most, hogy elmegy az istenek által kijelölt helyre, tíz évig még a közelébe sem mehet.

A hajók kikötöttek, és partra szálltak a vendégek, katonák, matrózok, mindenki. Nagy sürgés-forgás közepette áldozatokat mutattunk be az isteneinknek, és a feldarabolt húsokat nyársra húzva, illatos füvekkel meghintve ízletesre sütöttük. Nagy lakomát csaptunk a jövevények tiszteletére. Fogyott a kövér ürühús, és ürülgettek a kupák.

Meglepetésemre Maja is a partraszállók között volt. Illően köszöntöttük egymást, de nem jött el a szentélyhez, hanem elvegyült a lakoma forgatagában. Csak majd másnap reggel keresett fel a templomban.

– Nem vártad, hogy én is elkísérem az arának szánt lányokat, Makhaón gyógyító?

– Valóban nem vártalak, Maja. Meglepetést szerzett megjelenésed és nem is kellemetlent. Örülök, hogy eljöttél.

– És annak is örülnél, ha maradnék?

– Maradnál?

– Azért jöttem, hogy maradjak. Iphianassza elmegy a Taurusok földjére, Artemisz temploma papnő nélkül itt sem maradhat. Valamint, ha te uram elmész, ki viseli gondját a szentélyeknek, templomoknak Hüpanisz városában?

– Előrelátó, bölcs beszéd!

– Jelöld ki szálláshelyemet, és mutassunk be áldozatot az istennőnek, hogy utána átvehessem a királylány szolgálatát a templomban.

Iphianassza és társnői készülődtek az útra, a hajókat átvizsgálták a tengerészek, a hibákat kijavították, és felkészítették az útra a kisebbik gályát is, melyen majd én hajózom húsz derék katona és evezős társaságában, akiket a kormányos parancsnokságára bízam. A királylány azon a gályán utazik, melyen a lányok jöttek Kherszonészosz városából. A harmadik hajó a katonáké, akik idefele kísérték Thoász király küldötteit. Jó széllel futott ki a három gálya a kikötőből és hamarosan az Euxinos Pontos hullámain ringatóztunk.

A nyílt vízen haladtunk, de a partok vonalát nem tévesztettük szem elől. Délután velünk szemben is megjelent a föld látványa a távoli horizonton. Kormányosunk jelezte, hogy oda igyekszünk, és keményebb munkára serkentette az evezősöket. A másik két hajó is gyorsabban kezdett haladni.

– Estére partot kell érünk! – kiáltott át a katonák gályájáról a kapitány.

Húzták a legények derekasan, s így mire a Napisten befejezte égi útját, mindhárom vízi jármű partot ért. A homokos, lapos part üresnek, elhagyottnak tűnt, csak jó messze látszott néhány halászkunyhó, de lakói közeledtünkre gyors csónakjajkon elmenekültek.

– Kössétek ki a hajókat, de ne húzzátok a partra. Nem nagy a dagály, és ha menekülni kell, gyorsabban el tudunk szelelni, ha vízen vagyunk – oktatott a Taurusok földjére való kapitány.

– Reggel pedig még a hajnali ködöt kihasználva indulunk. Ne vigyék észre, merre hajózunk – tette még hozzá.

Az éjszaka minden esemény nélkül telt. Tüzet nem gyújtottunk az ellenséges helyi lakosok miatt, és természetesen váltott örök vigyázták az álmunkat. Alig pirkadt még, midőn útra kelünk. Messzire kimentünk a tengeren, hogy már alig sejtthetők

a part vonalát a hajónk bal oldala felől. Gyors iramot diktáltak a hajóskapitányok, és meg is magyarázták, miért. A hegyek lábánál a parton erős kikötőt építettek az ott élő népek, akik el-lenséges viszonyban állnak Kherszonészosz városával és lakosaival. Versenyre keltek a tengeri hajózás elsőségéért. Hajóik, ha találkoztak, megtámadták egymást, legyűrték a gyengébbet és kifosztották.

Baj nélkül elhagytuk a veszélyes vizeket, és megpillantva Taurus fokát, irányt vettünk Kherszonészosz kikötője felé.

A kikötő előtt megálltunk. Idegen hajósokat ugyanis nem fogadtak, még engem sem. A király küldötte elénk jött, és tisztelettel átadta királya üdvözlését, és megmondta, itt álljak a gályámmal, amíg a többiek befutnak a kikötőbe.

Reggelig maradhatok, közelebb ne menjek, és reggel távozzak Poszeidón kegyeire bízva magamat. Elég nyugtalan volt a tenger, s aggodalommal nézünk az éjszaka elé. Hiába dobtunk a tengerbe kötélre kötött koloncot, éreztem, a hajó sodródik a hullámokon az erős szélben, és valóban virradatkor már alig látszott a part.

– Szerencse, hogy nem a partra sodort a tenger – jegyezte meg a kormányos – mert akkor a király könnyen foglyul ejthetne minket. És feláldozna az isteneinek.

– Azt tudod, kormányos, hova hajtotta derék hajónkat a szél? – kérdeztem.

Bizonytalan magyarázkodásából megértettem, hogy nem tudja.

– Ameddig a jobb oldalunk felől látszik a part, jó irányba haladunk – motyogta.

Jól elsodródtunk, s a szél most se előre hajtott, hanem ki a nyílt tenger felé. Evezős legényeinknek keményen kellett küzdeniük, hogy gályánkat a helyes irányba tartsák. Estig nem csillapodott a szél ereje. Féltünk a nagy víztől is, a parti ellenséges törzsektől is, mégis a partközelébe húzódtunk éjszakára,

és Aiolosz istenhez fohászkodtunk, engesztelődjön meg irá-nyunkba, s otthon bőséges áldozatot mutatunk majd be neki. És az isten meghallgatta könyörgésünket! Egy pillanat alatt megállt a szél. A tenger még hullámozott, de lassan a hullámozás is elcsitult. Kidobtuk a koloncot, és most meg is tartott. Reggel mikor felébredtünk és felnéztünk, tiszta kék ég fogadott, és Héliosz szekere ott ragyogott már rajta fényével elárasztva a világot.

A kormányos a partvonalát kutatta tenyerével elárnyékolt szemmel. Hirtelen odamutatott egy pontra:

– Nézd uram! Ott ahol a ködlő távolban rés látszik a parton, valami mozog. Biztosan egy hajó. Lassan közelítsünk feléje, kémleljük ki, ki az, és merre tart? Ha lassan haladunk, hátha nem vesz észre egy darabig. Tudod, jó uram, hogy a mozgó bárkát könnyebb meglátni, mint a mozdulatlant.

A vitorlát is leengedték, ne legyen felismerhető messziről a hajó, és az evezősök is lassan, óvatosan dolgoztak. Sikerült ily módon észrevétlenül közelebb kerülni a másik gályához. Egy hasas, nagy bárkát ismertünk fel benne.

– Most már a helyet is felismerem! – kiáltott a kormányos – Látjátok, amott a part vonala megszakad, mintha egy folyó torkolata lenne, de annál szélesebb. Az a Bosporosz, mely a *Khlomos* nevű tengerbe vezet. Partjain gazdag földek terülnek el, de lakosai vadak, és féktelenek. Ellenségeik húsát lakomáikon elfogyasztják, hogy ereje beléjük költözzön. Barátaikhoz, szövetségeseikhez addig hűek, amíg érdekeik megengedik, amíg hasznukra szolgál. A kereskedőket azonban nem bántják. Ez a hajó is biztosan tőlük jön.

– Várjuk be! – mondtam – Hátha nekünk lesz hasznunk belőle.

A kormányos vigyorogva bólogatott. Héliosz a hátunk mögött ragyogott, de a kereskedő hajó tengerészeit elvakították tüzes sugarai. Alig néhány evezőcsapásnyira voltunk tőlük,

amikor észrevettek. Nagy futkosás támadt a fedélzetükön, és a korláthoz jött három szakállas, díszes öltözetű idegen. Valamit kiáltottak felénk, de nem értettem, mit. Egyik emberünk azonban megérthette, mert felém fordulva mondta:

– Azt magyarázzák, hogy ők Khorassan-Nishapur király kereskedői.

– Jól van – válaszoltam – mondd meg neki, hogy nem bántjuk, mert egyezségünk van a királlyal, de kérdezd meg, van-e görög a hajójukon?

Fejüket rázva hadonásztak, s megint az emberünk tolmácsolt.

– Úgy mondják, nincs, de én kétlem, mert nem egyformán beszélnek.

Ekkor a kormányos nagy hangon átkiáltotta hazánk nyelvéen, hogy jöjjön a felszínre, aki görög.

Dühös kiabálás lett a válasz, és dulakodás hallatszott a hajófenékről.

– Mondd meg nekik, adják ki a görögöket, mert ha nem, elszüllesztjük a bárkájukat!

Szuromba mártott végű nyilakkal sorakoztak a mellvért mögé a katonáink, és csak a jelre vártak, hogy meggyújtva átlőjenek a másik hajóra. Erre két rabszolgát felhoztak az evezőpadok mellől, és korláthoz lökdösték őket.

– Van még görög a hajón, rajtatok kívül? – kérdeztem, de intettek, hogy nincs.

– Menjetek békével! – szoltam, miután a két honfitársunk átjött a mi gályánkra.

Láttam a kalmárok arcán, valamit akarnak még mondani. A tolmácsunkhoz fordultam, kérdezze meg, akarnak-e valamit?

– A szakállasok közül az egyik, biztosan a főember, szeretne kérni tőled, uram a kiváltott rabszolgákért cserébe egy szolgálatot – magyarázkodott a megszólított.

– Mit? Szolgálatot? Nem vagyunk a királya szolgálói.

– Inkább segítséget, akart mondani.

– És mi lenne az?

– Görög földre igyekeznek, és azt szeretné, ha elkísérnénk őket legalább Taurus fokáig.

Meglepődtem, de meg is értettem kérésük okát. Nem vesélytelen elhajózni a tauroszok földje, és a szomszédos kikötő előtt. Igent mondtam.

Zephürosz enyhe fuallata segítette haladásunkat, s meg is érkezünk három nap elteltével saját kikötőnkbe. A kereskedők gályája tovább haladt kijelölt útján.

Hüpanisz agoráján vendégek vártak ránk. Ott ültek a tér szélén egy oszlop árnyékában. Fegyvereik kupacba rakva tőlük kissé távolabb. Felismertem bennük annak a barbarosz népnek sárgás bőrű tagjait, aki ránk támadtak. Most békésen üldögéltek a földön maguk alá húzott lábbal, és nagyon békéseknek látszottak. Öten voltak, de egyik közülük külön ült, és fejét bórsisak fedte, a többiek haját csak a bőrpánt fogta össze. Szakállatlan képük asszonyos jelleget kölcsönzött nekik, de mi már ismertük férfira valló bátorságukat, és vadságukat.

– Kik ezek és mit akarnak? – fordultam Akarnan felé, aki elébünk jött üdvözlésképpen.

– Magukat *gimmír* néven illetik, de szerintem közönséges barbár nomádok. Azért jöttek, mert békét kínálnak nekünk, ha hajlandóak vagyunk velük kereskedni.

– Mit tudnak ők adni nekünk, amire szükségünk lenne? Szegényes bőrruhájuk, kecskéik, lovaik, fekete szarvasmarháik az egész vagyonuk. Holnap majd beszélek velük, most megyek

a szentélybe. Áldozatot akarok bemutatni az isteneknek szerencsés visszaérkezésünk alkalmából.

Az arkhón fejet hajtott az óhajom előtt, én pedig Apollón temploma felé vettem az utamat. Az oszlopok alatt Maja jött felém. Papnői öltözeke komoly külsőt kölcsönzött neki. Különös érzés töltötte el a szívemet: örültem látásának. Zavartan köszöntöttem.

– Poszeidón kegyes volt hozzánk, engedte visszatérnünk – mondtam, miután köszöntöttük egymást – még két hazánkfiát is sikerült kiszabadítanunk a rabságból, és a kerekedőket védőkísérettel láttuk el öblünk bejáratáig...

Maja meglepődve hallgatta fecsegésemet. Mindig komor és távolságtartó voltam, ha vele beszéltem, s most, mint egy éretlen kölyök beszélek mindenféle lényegtelen dologról. Észrevettem csodálkozó tekintetét, és gyorsan gátat vettem az ajkaimra tóduló szóáradatnak. Intettem az egyik templom szolgának, aki jött is késedelem nélkül.

– Hozz egy tiszta fehér kecskegidát, mutassunk be áldozatot Apollón oltárán – szoltam – és szólj a hajóskapitánynak, és a kormányosnak, tartsanak velem az áldozat utáni lakomán, és jöjjön Proklész is velük.

A tűz fölé helyeztem a *triposzt*, a bronz háromlábát, s erre helyeztem a húsokat, miután egy darabot, melyet Apollón részére szántam, a tűzbe vettem, égjen el, és a sült hús szaga szálljon fel az égig megörvendeztetve az istent. Utána a keverőedényben jóféle bort töltöttem és friss forrásvízzel elegyítve a kupákba öntöttem. Ameddig folyt a lakoma, kevés beszéd esett. Élveztük a fűszeres, puhára sült húsokat, a ropogós friss kenyeret, az ízletes ciprusi bort.

A lakoma után kerítettünk sort a komoly beszélgetésre.

– Mi a véleményetek – kérdeztem a társaimat – milyen előnyünk származik abból, ha kereskedünk a barbár gimmír néppel, vagy annak királyával?

- Veszélyes emberek – jegyezte meg Proklész.
- Most is kérdezem, mit tudnak adni? És mit kérnek?
- Élő állatot, és bőrt, lószerszámot adnának.
- Hívjátok ide a vezetőjüket és a tolmácsot.

A templomszolga elsietett teljesíteni az utasítást. Furcsán botladozó járással közeledett a barbarosz. Biztos a sok lovaglástól nem tud rendesen járni gyalog. Mikor odaért hozzánk, valamit mondott, de nem értettük. Úgy hangzott, mint a medve morgása.

– Azt mondja – szólt a tolmács – élj soká, ha az istenek is úgy akarják, és gyilkolj meg sok ellenséget, legyen elegendő szolgád Hadész birodalmában.

- Mondd meg, mi is ezt kívánjuk neki is, és királyának is!

Ott állt előttünk görbe lábain, mi pedig székeinken ültünk az asztal körül. Nem látszott rajta, hogy megalázonak tartaná a helyzetét. Náluk is az lehetett a szokás, hogy az előkelőség előtt áldogáljanak az alacsonyabb rangúak.

Döcögve indult a beszélgetés a kölcsönös üdvözlések után. Nem csak a tolmácsolás lassúsága miatt, hanem mert a gimmír vezér nagyon megfontoltan válaszolgatott. Elmondta, hogy nagy királyuk, aki számtalan rokon nép felett uralkodik, az égen keringő ősi sas madártól származik és hétszer hét felesége van, mindegyiktől hét gyereke. Ők, a fiúgyermek a törzsek vezetői. Minden törzs fenntartott magának egy szent helyet, ahol összegyűltek az előkelőbbek és áldozatot, sokszor emberáldozatot mutattak be isteneiknek, és itt beszélték meg közös ügyeiket. A király szent helye a többenél nagyobb, a sátrai is ott állnak körben, meg az asszonyok-gyerekek szekerei.

A megbeszélés eredményesen végződött, és végre a vendégünket is megkínáltuk egy kupa erős borral. Megitta, de rázta a fejét. Más italhoz szokott. Ők csak lótejet isznak. Ezt erjesztik, és fogyasztják áldozataik bemutatása alkalmával. A tehén

tejét nem becsülik semmire, sőt azt tarják, hogy gonosz szellem lakozik a tehén tőgyében, és aki a tehéntejből iszik, az felpuffad, és kegyetlen kínok marcangolják, amíg ki nem adja magából alul, felül.

A király követeként jött a vezér, meg a kis csapat. Marhákat, lovakat kínáltak cserében réz és bronz tárgyakért. Elfogadtuk ajánlatukat. Kikötésünk ellenben az volt, többet ne ismétlődjön meg semmilyen támadás a város és környező földek, tanyák ellen. A foglyul ejtett barbárokról nem volt szó. Mi nem hoztuk elő a kérdést, és a barbarosz sem emlegette. Biztos lemondtak róluk, mint a harc veszteséges velejáróiról.

Később mondta el a tolmács a törzsek szokását: aki a harcban fogságba kerül, azt halottnak tekintik, és soha vissza nem térhet övéihez.

A megbeszélés folyamán szóba hoztam baráti kapcsolatunkat a napkeleti birodalom királyával, és a Taurusok népéhez fűződő kapcsolatunkat. Nem árt, ha tudják, nem állunk egyedül a világnak ezen a távoli táján, vannak szövetségeseink, barátaink, és szükség esetén harcban is segítjük egymást. A gimír bólogatott megértése jeléül, és kijelentette, nincs szándékuk harcba keveredni azokkal, akikkel kereskednek. A burkolt fenyegetésre azt válaszolta többek között, hogy a nagy királynak akkora birodalma van, amekkorát egy jó lovas, ha éjjel-nappal vágtazna, sem tudna hétszer hét nap alatt körbe járni, és annyi a harcosok száma, ahány csillag ragyog az égen – téli éjszakákon.

Másnap korán elmentek a barbárok, azzal a megjegyzéssel, hogy két nap múlva visszatérnek a cserére szánt állatokkal.

Alig távoztak újonnan szerzett, úgymond barátaink, és ért fel az égbolt csúcsára Héliosz aranyos szekere, megérkezett a karaván is Khorassan-Nishapur király birodalmából. Vezetőjük Asmar volt, aki előzőleg is itt járt nálunk követségben, és ajándékokat hozott a három nagyszakállú kalmár kiváltásáért. Örömmel fogadtam üdvözlétét, hiszen szavatartó embernek is-

mertem meg, és okos társalgónak. Elhozták a megígért ajándékokat, és a király külön ajándékát, amiért a kereskedőivel barátságosan bántunk, és még védelmet is nyújtottunk nekik. Az ajándék arannyal átszőtt papi köntös volt. Bár nem sokra becsültem a díszeket, az ékszereket, de ennek örültem. Legalább a barbárok előtt kihangsúlyozza hatalmam.

– Nagy tisztelettel gondol rád királyom! – szolt a király küldötte, Asmar.

– Hasonló gondolatokat sugall nekem is Apollón – válaszoltam, és vártam vajon mi következik a kegyes szavak után.

– Meséltem neki a sebek kezelésében való jártasságról, de ő már másoktól hallott rólad, s így nem volt számára újdonság, amit jelentettem. A szerződésünk pontos betartása részedről szintén nagy hatással volt Khorassan-Nishapur királyra, éltesék ezer évig az istenek!

– Mondd tovább, mit akar a király tőlem! – szakítottam félbe a szózuhatagot.

– Palotájába hív, uram! Gyógyíts meg a megbetegedett, megsérült fiát, és építtetne templomot Apollónak, hogy taníts ott papokat a gyógyítás mesterségére.

Meglepődtem az ajánlaton, de nem tudtam választ adni, annyira váratlanul, és felkészületlenül ért. Jó, hogy Apollón papja vagyok, gyógyító, de én vagyok a gyarmat alapítója, az *archagetasz* is. Hogy hagyjam itt a még formálódó közösséget? Mint ahogy Iphianassza segítségét kértem azelőtt fontos döntések előtt, most Maja számára maradt az istenek akaratának kifürkészése. Még aznap este felkerestem Artemisz templomában.

Sugárzó lény, szemeinek csillogása lenyűgözött, csak nehezen találtam méltó szavakat, hogy jövetelem célját megvilágítsam.

– Tudod, Maja, hogy látásod örömmel tölt el, de most fontos dologban kell döntenem, s a te segítségedet kérem, tuda-

kold meg az istenek akaratát, mert egyedül dönteni nem tudok.

– Jó Makhaón, magad is Apollón papja vagy, fordulj hozzá, a Tündöklőhöz, álmodban adjon tanácsot gondjaid eloszlatására. Előbb azonban beszéld el nekem, mi az, ami nyugtalanít?

Elmondtam neki beszélgetésünket a király küldöttjével, majd kétségeimet is a megbízatással kapcsolatban. Látom, a gyarmat jó úton halad, polisz lett a kis telepből, erős falak védik, megművelt földek és dús legelők veszik körül, a pásztorok tanyáin rend uralkodik, és isteneink szentélyeinél áldoznak mind a hozzánk csatlakozott népek. Templomot emeltünk *Héra*, a család istennője tiszteletére, *Déméter* temploma is áll már a szántóföldek mellett, áldozunk *Poszeidón*, *Árészt*, és még más hatalmas isten szentélyeinél. Polgárainknak kiosztottuk a földeket, családja, felesége, vagy ágyasa van mindeniknek. Munkájuk után becsüljük az együttlakókat, nekik is biztosítottunk házhelyet és sokat közülük katonának képeztünk ki. Tengerészeink néhány zsákmányszerző útja is szerencsésen végződött. Vannak szövetségeseink, és tisztelnek a környékbeli népek. Kevés ellenben a rabszolgánk a nehéz munkák elvégzésére. Lehet, ez nem is baj, mert így kisebb a lázadás veszélye.

– Mit szólna mindehhez, Maja? – tettem fel végül a kérdést – és mit mondanak az istenek?

A papnő figyelmesen hallgatta beszédemet és megfontoltan csak annyit mondott, mutassak be füstölő áldozatot Apollón istennek és kora reggel, amikor *Héliosz* útjára indul, találkozzunk és akkor majd megfektjük, az *Olümposz* lakóinak üzenetét.

A templomszolga erős illatú füveket és magokat hozott. Rászórtam az oltáron izzó parázsra, és mélyeket szívtam a felszálló füstből. A következő pillanatban úgy éreztem, mintha felemelkednék a földről és a templom mennyezete alatt keringnék, majd egy hang szólott hozzám, és azt parancsolta, menjek

ki Árész szentélyéhez és boruljak le a háború istenének szobra előtt.

– Makhaón, Makhaón – jött a hang a szobor felől – ne feledd, a harcot meg kell vívni, soha ne térj ki, ne kíméld az ellenséget, harcodat vívd meg!

A parancsszó újra felhangzott, most Apollón szobrához irányított. Ott is leborultam a szobor lába előtt.

– Makhaón, Makhaón – szólt az isten a szobor szája által – adtam neked tehetséget, készséget a gyógyításhoz. Ne hagyd elveszni! Gyógyíts, segíts, tanulj, taníts...

Arra ébredtem reggel, hogy fázom. Kint feküdtem a városfal tövében: saruim szétszakadva, fehér papi ruhám csupa sár, fejemet a fúriák gyötörték, úgy éreztem menten széthasad. Viszszatántorogtam a templomhoz. A szolgálta szaladt elém, ahogy meglátott.

– Mi történt, jó uram? – kérdezte aggódva.

– Nem tudom, *Klearkhosz* – válaszoltam -, ott ébredtem meg a faltövében, miután az istenek szavát meghallgattam.

– Gyere, uram, készíték egy gyógyító italt.

Hamarosan összeszedtem magam, használt a főzet is. Így már felkereshettem Artemisz templomában a papnőt.

– Már vártalak! – fogadott Maja – Sápadt az arcod, és vörösek a szemeid. Talán az Erinnysek gyötörték meg?

Elmondtam neki az éjszaka történéseit és fájdalmas ébredésemet.

– Egyértelmű az istenek üzenete: haladj kijelölt utadon előre, és se nehézségek, se harcok ne térítsenek el tőle. Részemről nincs mit hozzáfűznöm.

– Neked nem nyilatkozott az istennő? – kérdeztem csodálkozva.

- Részedre nem volt üzenete.
- Hanem kinek a részére?
- Az enyémre. Pontosan így szólt: „a türelmes elnyeri jutalmát, még ha most fájdalom is szaggatja szívét!”
- Fáj a távozásod! – tette még hozzá – de az istenek akaratával nem szállhatunk szembe.

V. fejezet

*„...nemzetsége nevén szólíts valamennyi leventét, mind-
egyiket dicsérd, lelkedből űzd el a gőgöt” (Homérosz)*

Hosszúra nyúlt árnyékunkkal a hátunk mögött igyekezett karavánunk távoli célja felé. A nagy folyón széles dereglyéken keltünk át, jobb felől a tenger, bal felől a pusztá. Két végtelen tér között apró elveszett hangyák voltunk csupán, de az akarat és az istenekbe vetett bizalom hajtottak előre. Asmar emberei mellé társamul választottam Proklész királyfit és tíz felfegyverzett embert a pásztorokból nevelt katonák közül. Útravalónkat és a tábori felszereléseket teherhordó szamarak cipelték, gyakorlott hajcsárok irányítása mellett. Mi, emberek gyalog követtük őket. Esténként tábort vertünk, de reggel mindig korán indultunk, és délben hosszú pihenőt tartottunk. Rablók támadásától nem tartottunk, bíztunk katonáinkban és számbeli fölényünkben. A mi tíz fegyveresünk mellett ott voltak Asmar emberei is, szintén talpig fegyverben.

Néhány nap múlva a tenger elmaradt mellőlünk, és egy ismeretlen nagy folyó mentén folytattuk az utat. Addig mentünk a partján, ameddig szembe nem fordult velünk, egy nagy kanyarral. Letáboroztunk a kanyar adta védett területen, amíg a karaván hozzáértő tagjai a folyópartra kihúzott, itt hagyott tutajt rendbe hozták, kijavították. Nem volt révész, aki átvigyen, így mi magunk kellett átkelnünk az ingadozó tutajon.

Alig mentünk tovább egy napot, mikor újabb hatalmas folyóvíz állta utunkat. Olyan széles, hogy a másik oldal ködbe vész. Asmar és társai jól ismerték már ezt a helyet. Lakott földek terültek el a folyó mentén, és állandó rév is működött, ahol ügyes tutajosok szállították át az utazókat, karavánokat, szekereket, lábasjószágot, katonákat. Mindenkinek szüksége volt a jól működő révre, így senki nem bántotta a révészeket,

pedig nem vigyázták őket fegyveres harcosok. Karavánunk is szerencsésen átjutott a széles vízen. A biztonság kedvéért azért először a katonák fele kelt át, majd a teherhordó állatok, és végül a harcosok többi része.

A továbbiakban eseménytelen utunk volt, hacsak nem számítom a nappali forróságot, és az éjszakai hideget. Ez a föld már Khorassan-Nishapur fennhatósága alá tartozott, napi járóföldre megfigyelő tornyok álltak. Itt kisebb-nagyobb katonai csoportok tanyáztak, és az utazókat ellátták szükség esetén élelemmel, ivóvízzel.

Hosszas utazásunk végén, mely háromszor hét napig tartott, megérkeztünk a király székhelyére. Égig érő hegyek lábánál épült a város, csupa kőházakból. Erős fal védte a nomádok támadásaitól, valamint maga a hegyóriás. Meredek ösvényeken kapaszkodtunk a széles völgy bejáratáig, mely befogadta a rendezett város kőházait. Középen állott a király palotája, körülötte körben a nemesek, és a többi főemberek házai nagy kört alkotva.

Termékeny völgyben feküdt a főváros. Dús gabonátáblákat láttam és gyümölcsfákkal sűrűn beültetett oldalakat. Alma, dió, mandula sorakozott rendezett táblákban, és szőlő.

Kényelmes szállást biztosítottak számomra és kísérőim számára is. Asmar a palotába sietett ura elé, elmondani küldetése eredményét. Vártuk vissza, mert az idegen városban nélküle nem tudtunk eligazodni. Reggel tért csak meg, de legalább addig kipihentük az út fáradalmait, és lemostuk testünkről a port.

Eddig nem sokat tudtunk a városról, ahova kerültünk. Asmar is csupán annyit mondott, hogy a neve *Theopoli*. Az istenek városa. Azt is elmondta, hogy ellenségeik véleménye szerint a város ködben és felhőben él, jóformán örök sötétség uralkodik felette, de ne higgyünk ennek a szóbeszédnek, mert pont az ellenkezője az igaz.

A következő nap reggelén engem és Proklészt kéretett a király. Díszes nagy teremben fogadott, aranyozott elefántcsont trónusán ülve. Miután üdvözlöttük, kértem mindenekelőtt vitessen a beteghez, mert az volt idejövetelem célja: az ajtó előtt vár két szolga a kosaraimmal, ládáimmal, amelyek az orvosi eszközeimet, kötözőszereimet és gyógyszereimet tartalmazták.

Egyetértett, és intésére Asmar kíséretével a palota távolabbi szárnyába siettünk. Nekem hordszéket rendelt a király. Amikor elbocsájtott, hogy ne kelljen neki hátat fordítanunk távozáskor, egy súlyos brokát függöny hullott le a trón előtt, elválasztva a terem többi részétől. Ahogy elhagytuk a termet a függönyt újra felhúzták.

A királyfi egy kereveten feküdt, sápadt arcában láztól csillogtak a szemei. Magába roskadtan feküdt, még belépésünk zajára sem fordult a bejárat felé. Gyorsan odaléptem hozzá, kísérlőm magyarázta, ki vagyok, de semmit nem válaszolt, és békésen tűrte a vizsgálatot.

A szolgákat elküldtem, hozzanak rézüstben tiszta forrásvizet. Hideget is és forróat is. Mindent előkészítettem, a fiatalembert kábító teával megitattam, majd a sérült lábat lemostam tiszta vízzel és gyógyteákból készült főzettel. Ezután Apollón istenhez, a Gyógyítóhoz fohászkodtam, gazdag áldozati ajándékot ígérve neki a munkám befejezése után.

Álomba merült a királyfi és ügyes mozdulatokkal, a mester-ség szabályai szerint a combjába beletört bronz lándzsahegyet eltávolítottam. A metszést az új szürkefémből készült késsel ejtettem, mely roncsolás nélkül vágta át a bőrt, s az izmokat. Rengeteg törmelékes rossz nedv távozott. Az atyámtól tanult verses szabály így mondta: „Jó a genny, ha távozik!” Most bőven távozott.

Nehéz napok következtek. Behozattam egy heverőt, és ott aludtam a beteg szobájában, legyen a közelben, ha a szükség úgy hozza. A sebet naponta ötször átmostam a saját magam által készített főzettel és tengeri só oldatával. A hetedik napra

tisztult ki annyira, hogy összeölthettem háromszor kifőzött *aszbesztész* néven ismert hársfarostból készített fonallal. Most végre elhagyhattam a szobát, és sor kerülhetett a hálaadó áldozat bemutatására is. Apollón kegyes volt.

A király utasítására az áldozat céljára a palota előtti tér közepén építettek oltárt. Itt fog az Apollón-templom is felépülni. A bikaáldozat bemutatására akkor került sor, mikor a Napisten az égbolt legmagasabb pontjára hágott. A hófehér, hibátlan áldozati állatot magam döftem le egyetlen mozdulattal. A kiömlő vért nagy rézüstbe fogták fel a szolgák. A húst feldarabolták, de a legszebb szegy darabot a lángok közé dobtam. Sercegve sült, s az égő hús szaga beterítette az egész várost. Az oltáron az istennek kedves száraz babérfából rakták a tüzet. Égett is derekasan, megörvendeztetve szívünket, hogy Apollónnak kedvére tehattunk.

A király is, látva eredményes munkámat, nagyon elégedett volt. Biztosítottam a felől, hogy, ha az isten kegye nem fordul el tőle, mire *Szeléné* háromszor megújul, a fiatalember vígan fog a palota udvarán rendezett harci gyakorlatokon ügyeskedni. A további ápolását rábíztam a szolgákra, akiknek szigorú utasításokat adtam, és naponta ellenőriztem őket.

A király ekkor összegyűjtötte a kőfaragó és építőmestereket. Irányításom mellett elkészítettük a templom tervét. Elsimított homokba rajzoltam bele egy erre a célra készült bronz rudacs-kával, hogy mit, hogyan képzelek – Apollón nagyobb dicsőségére. A mesterek aztán a saját részüket a munkából juharfa lapra vészték fel. Hiába, hogy orvos a mesterségem, mint a napisten papjának tisztában kellett lennem a templom minden részével, az oszlopoktól a tetőig, a faragások, vésetek jelentőségével. A jelképekkel éppen úgy, mint a helyiségek beosztásával.

– Jó munkát végeztél, Makhaón! – szólott a király, ahogy a mesterek átvették a feladataikat. – Most válassz ki magad mellé tíz alkalmas szolgát és taníts meg nekik a sebek kezelésének

isteni titkait. A törött csontok gyógyítását és a legfontosabb gyógyfüvek hasznát. Nagy terveim vannak és szükségem lesz tanult seborvosok munkájára. Most többet nem mondok, időben mindent megértesz.

Ahogy teltek a hetek, egyre jobban megismertem Theopoli népének beszédét és természetét. Hiába tartjuk őket barbarosz népeknek, sok mindent éppen olyan rendesen tesznek, mint mi hellének. Vigyáznak a test tisztaságára, a csinos ruházkodásra, szeretnek bőségesen táplálkozni, és a bort is csak vízzel hígítva isszák – mértékkel. A hegyoldalban fakadó bővizű források biztosítják a város lakosainak szükségleteit. Fürdők fogadják a gazdagabb polgárokat, ahol bizalmas beszélgetések alatt döntenek fontos üzleti, vagy egyéb ügyeikben. Külön fürdők épültek a szegényebb városiak részére, de ezek kevesebb kényelmet nyújtottak, és a nyüzsgő tömeg miatt nem alkalmasak bizalmas beszélgetésekre. A test tisztaságának fontossága véleményem szerint is elengedhetetlen az egészség megőrzése szempontjából. Húgom Hygieia tudna erről nektek többet mondani, de magam is tapasztaltam, hogy szennyezett környezetben rosszul gyógyulnak a sérülések, és ha idejében nem tisztogatjuk meg akár a sérült halálát is okozhatják.

A városban sok katona, harcos tartózkodott. Csörtetve gyakorlatoztak reggelenként a falakon kívül levő gyakorló pályán. Fegyelmezetten engedelmeskedtek a parancsnokaiknak, és rátermetten bántak a nehéz kelevézekkel. Bronz buzogányaik nagyokat csattantak a bőrrel bevont pajzsokon. Gyakoriak voltak a kisebb-nagyobb sérülések, amelyek elkerülhetetlen következményei a harci játékoknak, gyakorlatoknak. Ezzel biztosították a gyógyítás gyakorlatának bemutatását tanítványaim részére. Volt alkalmuk bőven gyakorolni a sebkezelés mesteriségét. A király mikor látta, csak nevetett és még keményebb tusára biztatta katonáit, legyen elegendő sérült a gyakorláshoz. Nem szólhattam ellene semmit, pedig sokat meg tudtam volna mutatni tanítványaimnak valóságos sebesültek nélkül is.

– Kétszeres nyereséggel áldott meg a háború istene – szólott a király – Harcosaim ügyessége, harci tudománya napról napra javul a kemény gyakorlatok miatt, és te is kapsz elegendő áldozatot, hogy bemutasd orvosi mesterséged titkait.

– Mutassunk be hálaadó áldozatot az isteneknek! – tette még hozzá, s kiadta a parancsot, hozzanak tíz fekete fiatal kecskét az oltárhoz.

A szertartás után lakomára hívta Khorassan-Nishapur a katonák vezetőit, parancsnokait, valamint minket is Proklész királyfival együtt.

A lakoma alatt bőven fogyott a puhára sült kövér kecskehús, és szaporán töltögették a szolgák az erős bort hideg forrásvízzel vegyítve. Kívánság szerint aransárgán csillogó mézet is kevertek hozzá.

– Jó uraim! – szólott a király a lakoma befejeztével – Nem véletlenül hívtalak most a jó, fenyőből rótt asztalok mellé. A nomádok egyre gyakrabban támadnak földünkre, dúlják fel falvainkat, hajtják el nyájainkat. Egyik helyről elűzzük őket, máshol garázdálkodnak újra. Büntető háborút akarok ellenük indítani.

– Engedd meg uram, hogy szóljak! – emelte fel kupáját Asmar, a király bizalmasa.

– Szólj!

– Az elfogott nomádok azt mesélték, mielőtt feláldoztuk volna őket a háború istenének, hogy a gimmír nép előretörése kényszerítette őket őseik földjének elhagyására.

– Ha előztük a nomádokat, lehet velük is el kell bánnunk – vélte a király.

– Úgy tudom, te uram, ismered őket – fordult Asmar felém.

– Ha megengeded nagyúr, elmondom, mit tudok- szólтам válaszképpen.

– Beszélj, hát! – reccsent a király hangja türelmetlenül.

– Harcoltunk ellenük, mert egy portyázó csapat tőlük ránk támadott, de most békében élünk velük. Talán.

– Bizonytalan vagy.

– Harcias nomád nép, és nem lehet tudni, mikor szegik meg szent esküvel tett ígéretüket. A varázslóik akkor találnak kifo-gást, amikor a királyuk érdeke úgy kívánja.

Elsoroltam mindent, amit tudtam a gimmír népről, hogyan élnek, milyen a fegyverzetük, milyen megegyezés jött létre köztünk. Theopoli királya elégedettnek tűnt.

– Nem indítunk ellenük háborút egyelőre. Miután a nomádokat legyőztük, majd meglátjuk – jelentette ki.

Nem siették el a hadi készülődést. Hetekig tartott még, ameddig az összes alattvaló családok elküldték harcra termett fiaikat, szolgálkat. Éppen olyan vonakodva gyülekeztek, akár a görögök Agamemnón hívására. Pedig itt most saját földjük, vagyonuk védelméről volt szó. Végül csak megjöttek mind, akikre a király számított. Ott szorongtak a falakon kívüli síkon.

A vezérek, parancsnokok csoportokba osztották a katonáikat. Mindegyiket aszerint, ki miben volt járatos. Külön az íjászokat, külön a gerelyvetőket, külön a buzogánnyal jeleskedőket, és külön a harci szekéren küzdőket. De mindenki mindenhez kellett értsen, mert a szükség gyakran hozta úgy, hogy fegyvert kényszerülhet cserélni.

Már kezdtek sárgulni a gabonátlákl, és egyre gyakrabban érkezett hír újabb és újabb nomád támadásokról. Eljött az ideje a háború megindításának. A várost kevés számú védőre hagyva elindult a sereg. Lezúdult a hegyoldal, mint tavaszi hóolvadáskor az áradat. Málhás szekerek követték őket az élelmi-szerekkel, a táborozás kellékeivel és köztük jómagammal frissen felkészített, kioktatott szolgálaimmal egyetemben.

Ahogy leértek a síkra, a had szétszlott szakaszokra és átgondolt terv szerint haladt a nomádok szálláshelye felé. Három napos menetelés után érték el az ország határát, melyen túl már a pusztai törzsek legelői, szálláshelyei voltak.

A harc el sem kezdődött, már véget is ért. Közeledtünkre a törzsek felkerekedtek, és elmenekültek. Felszedték sátoraitak, összeterelték állataikat, szekerekre rakták mindenüket, és pereputtyostól elköltöztek messze Boreász fagyott földjének közelébe. Nem hagytak hátra még egy öregembert sem. Gyors harci kocsikkal nyomukba eredt egy szakasz, de estére eredménytelenül tértek vissza. Még tábor, vagy pihenő nyomára se akadtak. Látszik, megállás nélkül menekültek a had elől.

Egy hétig maradtunk a nomádok földjén letáborozva, ameddig visszatértek a kiküldött kémlelők. Ők mondták el, hova húzódtak, milyen földet vettek birtokukba ezek a pusztai törzsek. Behódoltak a gimmír királynak, és védelmet kértek tőle Khorassan-Nishapur ellen.

Ennek hatására erős védelmi tábort rendeztek be a király emberei. Fallal, őrtoronnyal, szálláshellyel. Egy csapat felkészült harcost hagyva itt hátra a had visszatért a városba. Útközben őrtornyokat építettek, a szükséges emberekkel ellátva. Úgy határoztak a vezérek, hogy háromnaponta cserélik az embereket és a hátrahagyott tábor katonáit is cserélik minden telehold alkalmával. A király komolyan tartott egy nagyobb támadástól a gimmír törzsek részéről.

Felkészülten fogadja majd a lovasok rohamát. Ami nem is késett soká! Még csak egyszer került sor a megerősített táborban tartózkodó katonák cseréjére, mikor felgyúltak az őrtüzek. A had újra megindult. A harci szekerek előre robogtak, fogják fel őket, és mielőbb az ellenség rohamát. Mikor a gyalogosan haladó had a helyszínre ért már javában folyt a küzdelem. Lovasok száguldoztak a tömött sorban haladó kocsik körül. Leginkább a lovakat támadták, de a fegyelmezetten összetartó tömböt nem tudták megbontani.

Amíg a gimmír lovasok a szekerek ellen küzdöttek, mialatt egyre-másra nekirontottak a zárt tömegnek, mint a dühös darazsak, az alatt a gyalogosok széthúzódtak és lassan hatalmas kört formáltak a küzdők köré. Amint a kör bezárult egyszerre indítottak támadást. A bent rekedt lovasok hiába próbáltak kitörni, lándzsaerdő fogadta minden irányban őket. Estig tartott az öldöklés. Csak a lovakat kímélték, az embereket nem. Foglyot alig ejtettek, csupán néhány főembernek látszó díszesebb öltözőkű harcost.

A dicsőségesen visszatérő királyt kint várta a kapuk előtt a város lakossága. Éljenzték, dicsőítették. A győzelem örömeiben táncra perdültek az út két oldalán.

– Emberek! – kiáltott a király erős hangon, ahogy a kapuhoz érkezett – Fényes győzelmet arattunk, de veszteségeink is adódtak. Bátor harcosainknak, akik az istenek hegyére távoztak rakjatok rőzséből hatalmas máglyát, szálljon lelkük könnyen fel az istenekhez. Utána kiosztom a zsákmányt. Most terelik a lovakat, és jönnek a fegyverekkel, meg egyebekkel megrakott szekerek. Jut a zsákmányból minden katonámnak, de jut az ügyes fegyverkovácsoknak, a derék takácsoknak, tímároknak és sarukészítőknek is. Az ő munkájuk is segítette a győzelmet!

Üdvívalgás válaszolt a király szavaira. Eddig sem volt népszerűtlen, de ezzel a zsákmányosztással mindenkit megnyert magának. Csodáltam bölcs döntését. „Az ajándékok erősítik a barátságot” mondogatta sokszor atyám, amikor útjairól hazatérve a palotába látogatott, hogy szerzeményeit megossza a baszileusszal.

Bölcsességét az is bizonyította a továbbiakban, hogy a győzelem bőséges lakomákkal való megünneplése után sürgősen erősítést küldött a határ menti táborba: katonákat, mesterembereket. Erős várat építtetett oda és az őrtornyok számát is növelte. Felkészült minden kellemetlen meglepetésre a harcias szomszédok részéről.

A tanítványaim helytálltak a harc idején. Véget ért az oktatásuk, s így már semmi dolgom nem volt. Az Apollón templom oszlopai is álltak már. Társammal, Proklész királyfival a falakon kívül bámultuk a földművesek szorgoskodását, a pásztorok ügyeskedését, a patak vizébe térdig beállott mosó asszonyok, lányok hajladozását.

– Nézd, jó Makhaón, ezt a békés munkát. Tegnap még harc dúlt, és csatazaj szállt a szelek szárnyán, s ma már dolgos napok öröme uralkodik. Nekem is van szép kedvesem, aki tudom, kedvel engem, és ő is arra vágyik, hogy a mi pásztoraink is legeltessék a nyájukat a széles mezőkön, hogy rátermett földművesek szántsanak-vessenek kövér szántóföldjeinken, hogy mosóasszonyaink a kővel kirakott folyóparton tisztálják ruháinkat, és a palota udvarának csendjét gyermekek zivaja verje fel. Makhaón, miért irigyelték meg az istenek tőlünk a béke boldogságát?

Nem tudtam mit válaszolni Proklész szavaira. Az én lelkemben is furcsa indulatok forrongtak: Maja karcsú alakját láttam magam előtt, és parázsként izzó szemeit. Nem hiszem, hogy nekem több szerencse jutna osztályrészemül. Az istenek akaratát kiszámíthatatlan, és így kiáltottam fel: „Artemisz istennő, hiába vagy az Egészséges, ha hagyod ifjan elfonnyadni a szerelemre termett lányok seregét, mivel te magad nem ismered, nem hat rád Aphrodité varázsa!”

Miközben sorsunkon keseregtünk, feltűnt az úton, mely a városhoz vezetett egy fáradtan poroszkáló lovas, három vezető lóval. Különösnek hatott már az is, hogy a szokásos kettő helyett három vezető lovat vezetett, de az még különösebb volt, ahogy összegörnyedve ült a lován, mintha már kiszállt volna belőle a lélek.

Elibe siettünk, kíváncsian, vajon ki lehet, és mit akarhat? Öltözeke ismerősnek tűnt, s ahogy a lovakat megállítottuk, megélnékvült, és kissé akadozva hazánk nyelvén szólalt meg.

– Istenek! – kiáltott – Titeket kereslek, Makhaón uram és Proklész királyfi. Akarnan szavát hozom.

– Gyere, *Pelagón*, atyád hős fia! – szólott Proklész, miután megismerte hű harcos társát – Gyere, tisztálkodj meg, pihend ki az út fáradalmait, mutassunk be áldozatot Hermésznek, az utazók istenének, s majd a tiszteletedre adott lakoma után elmondod jöveteled célját.

A lakomára odahívtuk minden honfitársunkat és a király bizalmas emberét, Asmart is. Fogyott a puhára főtt kecskehús, a ropogós héjú kenyér, s a bor, mit a király küldött megtisztelve lakománkat. Hogy elteltünk étellel-itallal, kértem Pelagón hírnököt szóljon hát, Akarnan nevében:

– Halljátok, jó uraim! – kezdte – Nem jó hírrel jöttem hozzatok.

– Azért mondd csak! – biztattam.

– Az egyességet megszegte a gimmír törzs, rátámadt a pásztorokra és elhajtott egy értékes gulyát. A pásztorokat pedig legyilkolta, a gyermekeket és fiatal lányokat elhurcolta. Három gyermek beszélt el, akik egy vízmosásba lapultak, amíg a vész elmúlt. Ezt üzeni nektek Akarnan, az archon, és hogy gyertek haza mielőbb. Meg kell védenünk azt a földet, mely otthonunk lett immár.

Csend lett a simára csiszolt asztal körül. A szívünknek kedves városra gondoltunk, melyet a semmiből építettünk a tenger védett öblének partján. Indulat feszült mindenkiben, láttam a szemükben, összeráncolt homlokukon, dühös horkanásaikban.

– Asmar! – szólottam – Jelentsd a királynak, amit most hallottál, s kérd meg tanácskozza meg velünk a tennivalókat.

– Még most megteszem! – válaszolt – A király jóindulattal van irányotokban, biztosan akarja hallani a gimmír nép hitszegését. Engedd meg uram, hogy távozzam asztalodtól!

Szó nélkül bólintottam, jelezve ezzel, ne vesztegessük az időt szavakra. Indult is Khorassan-Nishapur bizalmas szolgája.

– Ennyi volt az üzenet, Pelagón – fordultam felé – most mondd el, milyen utad volt?

– Hárman indultunk el, két-két vezeték lóval, hogy minél gyorsabban haladjunk. Eleinte nem is volt semmi baj, szaporán haladtunk. A két nagy folyó közt azonban portyázó martalócokba botlottunk. Sikerült felülkerekednünk, és a rablók elmenekültek, s egyikük ott is hagyta a fogát. Egyik társunk is sebet kapott, de nem tartottuk súlyosnak, s így mentünk tovább. Mire a révhez érkeztünk sebesült társunk már nagyon gyenge lett, beszélt össze-vissza. A démonokkal hadakozott, s mielőtt a tutaj megérkezett volna a túlsó partról, ő már egy másik folyó partján várakozott egy másik révész, Kharón jöttére. Ott tettük el az idegen földön. A lovát mellé tettük a pusztai népek szokása szerint.

– Mi történt tovább?

– A révész látva, hogy csak ketten vagyunk, nagyon felbátorodott és egy lovat kért az átkelésért. Odaadtuk eltávozott társunk egyik vezeték lovát. De a ravasz révész úgy intézte, hogy a másik ló becsússzon a folyóba és ússzon ki a partra. Nem fordulhattunk vissza érte, így az is a révész vagyonát gyarapította, mert láttuk, amint gyermekei, akik a parton tétlenkedtek, kisegítik a meredek marton az állatot, s hozzá kötik a kötőféknél fogva egy cölöphöz.

– Az a rabló gazember! – horkant fel Proklész – Megkese-rüli még ezt!

– Megmaradt társad és a két ló hol vannak?

– Már a második őrtorony közelében jártunk, amikor egy patakon akart átugratni, de nem tudta jól megülni, jól irányítani a lovat, és felbukott. Bele a patak kövei közzé. Lába, válla megsérült. A kötőféket nem engedte el, s ezért a ló ott maradt, de a két vezeték ló megriadt, és az istrángot elszakítva el-

rohant. Valahogy kitámogattam a partra, de se járni, se kapaszkodni nem tudott. Lefektetve egy bokor árnyékába elmentem segítségért a katonákhoz. Szálláshelyük ott volt a közelben. Rájuk bíztam a társamat, amíg érte küldesz, jó uram. A lovakkal folytattam az utamat. Mindet magammal hoztam, hiszen elég gond annak a néhány katonának a társamról gondoskodni, nem legyen bajuk még az állattal is.

Késő éjszaka lett mire mindent elmondott.

Másnap reggel hívatott a király. Gyors karavánt szereltetett fel és adott még tíz harcost is a mi embereink mellé. Így nem kellett félnünk a martalócok támadásaitól. Ameddig mi tárgyaltunk, egy szekér el is indult a sebesültért. A váltásra igyekvő katonák vitték magukkal, s majd a visszatérő, a leváltott harcosok hozzák a városba. Egyik, a sebek gyógyításában már gyakorlatra szert tett „tanítványom” is velük ment. Legyen kéznél, ha szükséges.

Estére meghozták sérült honfitársunkat. Súlyos sérüléseket szenvedett: bokája, válla kificamodott, s csak feküdt a szekérbe rakott szénán-szalmán kétségbe esetten. Bevittem a gyógyító házba és miután alaposan megvizsgáltam, megittattam azzal a bódító főzettel, melynek elkészítését atyámtól tanultam, ő pedig az egyiptomi papoktól. Miután mély álomba merült, megkentem a vállát olajból és a vipera mérgéből készített kencével. Ettől olyan lágyak lettek az izmai, hogy engedtek a húzásnak, amivel helyre igazítottam kificamodott vállát. Ugyanezt tettem kimarjult bokájával is. Utána hálaadó áldozatot mutattam be a Gyógyítónak, kérve, segítse társunkat a további gyógyulás útján.

Reggel vidáman ébredt honfitársunk és boldogan mozgatta kezét-lábát. Hiába érezte magát épnek és erősnek, tudtam, a hosszú utat nem bírná, nem jöhetett velünk. Otthagytam a már megépült Apollón templomban. Rábíztam a szertartások hellén szellemében történő megtartását és a gyógyító szolgák munká-

jának vezetését. A király jóváhagyta a megbízatást, mi pedig elindultunk.

Indulás előtt Khorassan-Nishapur a palotába hívott Proklész királyfival együtt. Nem tartózkodott mellette más, csupán Asmar, bizalmas belső embere.

– Igyekeztek városotokba vissza. Ne álljatok meg hosszabban sehol – csak éjszakára pihenni. A révészt most ne büntessétek, nekem lesz gondom rá, ha eljön az ideje. A gimnir néppel pedig új szerződést kössetek, mert a régebbi érvénytelen. Királyuk, akit *Khánama* néven tiszteltek megtért ősei honába, most a testvéröccse uralkodik, aki ravasz ember, csak az erő szavát ismeri. Egy erős csapatot fogok a hozzánk közelebbi szálláshelye ellen küldeni. Ezzel a megegyezésre való hajlandóságot kívánom fokozni!

Ez után útra bocsátott bennünket. Saját embereiből adott vezető Pelagón mellé, aki szintén jól ismerte az utat.

Gyors iramban haladtunk, és kétszer hét nap elegendőnek bizonyult a hazatéréshez. A város nem mutatta az ostrom képét, nyugalom uralkodott, és inkább harci vágy uralkodott, mint aggodalom. Érkezésünk napján legelőször bemutattuk áldozatainkat, majd összeültünk tanácskozni. Jó görög szokás a tanácskozás, csak idejében kell tudni befejezni és a döntést a főpapra és az arkhón tapasztalatára bízni.

A tanácskozás után felkerestem Artemisz istennő templomát. Maja kedves szavakkal fogadott. A fáklyák fényében csillogó szemei beszédesebben kifejezték örömét, mint visszafogett szavai. Rövid találkozásunk felkavarta nyugalmammat. Nyugtalanul aludtam. Hüpnosz látogatására várva. Csak forgolódtam, mint a beteg, lázas betegek. Korán felkeltem fekhelyemről, Auróra sejtelmes fénnel borította a táborn és távol a láthatár szélén megrepedni látszott az ég kárpitja. Kilépett égi útjára Héliosz.

Szólítottam Klearkhosz nevű szolgámat, készítsen üdítő, ébresztő főzetet számomra. Nehéz nap vár ránk. A tegnapi tanácskozást azzal zártuk, hogy nem várunk újabb dűlást, hanem mi lépünk fel támadóként. Kiismertük szokásaikat itt is és Theopoli királyának hadakozásai alatt is. Szálláshelyükön megtámadunk egy kevésbé megerősített gulyát, vagy ménest és a segítségükre siető lovasokat megpróbáljuk legyőzni és az állatokat hozzánk terelni. Az állatok terelésében nagy hasznát vesszük pásztoraink tudásának, tapasztalatának.

Ezt a tervet Akarnan és Proklész is jónak tartotta, de én magamban kételkedtem benne. A bosszú és harci vágy tüzelte az embereket. Szerintem ezek nem jó tanácsadók. Meggondolatlan tettekre serkenthetnek. Apollón tanácsát kértem mialatt az oltár tűzére loccsantottam az áldozati bort és gabona magvakat szórtam a lángok közé. Felcsapott a láng és a magvak pattogva égtek. Ezeket a jeleket az isten jóindulataként fogtam fel. Tehát helyesli az óvatosságomat. Magamhoz intettem a szolgát és utasítottam keresse meg az egyik rabszolgát, akit a gimmír nép fiai közül ejtettünk fogságba. Tizenöten voltak és mind szorgalmas szolgáltnak bizonyultak, főként az állatok gondozásában. Mivel vissza nem mehettek a törzsükhöz – halottnak tartották őket, és átkozottak – nálunk igyekeztek otthonra lelni, még ha rabszolgaként is.

– Mi a neved? – szoltam hozzá, ahogy eléem állt, akit Klearkhosz idevezetett.

Görögül beszéltem, mert tudtam, az itt töltött idő alatt elég jól megtanulták a hellének nyelvét. Elgondolkozva néztem rá. Már nem hasonlított ahhoz az állatbőrökbe burkolózott barbárra, aki volt foglyul ejtésekor. Mikor is történt az a csetepaté? Bizony már jó éve. Mozgalmas életünk alatt gyorsan telnek a napok...

– *Árian* a nevem, uram! – válaszolta és tisztelete jeléül kezét a mellén keresztbe téve meghajolt.

Leültem egy puha bőrökkel borított székre az oltár előtt, úgy hallgattam a barbarosz szavait.

– Mit gondolsz, miért szegték meg a törzsed harcosai az egyezségünket?

– Nekem nincs törzsem, uram!

– Igazad van, Árian – hagytam jóvá szenvedélyes hangú kijelentését. A hontalanná vált ember keserősége hallatszott ki belőle.

– Azt tudod, hogy Khánama, a gimmír nép királya meghalt? Hogy most testvéröccse uralkodik a törzsek felett?

– Bocsáss meg, uram! A király nem halt meg. A király örökké él, és az óta uralkodik a népe felett, amióta az égből le szállt fehér sas madár képében.

– De hát, most kaptam hírt, hogy meghalt. Hogyan van ez?

– Khánama király most egy másik harcos testét birtokolja. A régebbit elemésztette a máglya tüze. Vele elemésztődött minden szó, ami eddig elhangzott.

– A megegyezés szavai is?

– Így van, uram. Új szerződést kell kötni Khánama királlyal. El fognak jönni küldöttei, ha szüksége lesz a javakra, melyeket tőled remél cserében kövér barmaiért.

Elbocsátottam Árian rabszolgát, és elgondolkoztam szavain. Nem óhajtottam ellenkezni az arkhón és a többiek akaratával, de időt kellett nyernem, hogy megmászíthassam döntésüket. Harci készülődések folytak város szerte. A kapitányok csoportokra osztották a hadinépet, mindenkit a saját fegyverei szerint. Alakultak íjászok, lándzsások, még lovasok is és egy kisebb csoport a harci szekérrel küzdőkből. Alig néhány ilyen szekerünk volt, de gyorsaságuk és hatásos harcmódoruk miatt fontosságra tettek szert. Egyetlen kerékgyártó műhelyünk nem győzött eleget készíteni belőlük.

A türelmetlenség fékezésére nagy áldozat bemutatását rendelttem el Árész, a háború, az öldöklés istene tiszteletére. Az áldozatra és az azt követő lakomára minden férfit meghívtam. Polgárt, helótát, és együttlakót. Az agorán állíttattam fel a cölöpökre helyezett fatörzsekből készített asztalokat. A gerendákat ügyes kezű szolgák kettéhasították, felületét simára faragták, csiszolták. Három, négy ilyen előkészített fatörzs egymás mellé helyezve megfelelő asztalnak bizonyult. Padokat is készítettek ugyan ilyen módon. Az egész teret betöltötték a lakoma céljára szolgáló asztalok, padok.

Ezzel a munkával több, mint hét napig dolgoztak a szolgák, pedig még a pásztorokból és vadászokból lett együttlakók is segédkeztek nekik nap, nap után. A nagy lakomára való készülődés izgalma háttérbe szorította a harci vágyat. Még az arkhón és a kapitányok is kivették a részüket ebből a munkából. Ők választották ki a helyet, melyik asztal hol álljon, melyik legyen a város előkelőinek a helye, melyik a polgároké, és hol helyezkedjenek el a többiek.

Az áldozat napjának reggelén Árész szentélyénél magasan lobogott az oltáron a tűz. Három tarka ökröt és tizenkét egyéves kecskét hajtottak a kijelölt helyre a pásztorok. Az első ökör feláldozása a főpap tisztje volt, így én álltam oda az oltár elé és vágtam bele az állat nyakába a hosszú, éles áldozati kést. Nagy rézedénybe fogták fel a kiömlő vért a templom szolgálói. Ügyesen dolgoztak, egy csepp sem hullott a porba.

Így írta elő az áldozat rendje. A papok és a szolgák munkáját pontos előírások szabályozták. Minden tennivalót lejegyeztek az előttünk járók. Az áldozatra szánt állatokat mindig gondosan megnyúzták, és a bőrt kikészítették. A ruházat, a fegyverek, pajzsok bevonata, szerszámok, szíjak mind, mind bőrből készültek. De bőrből készültek a finom vékonyra nyújtott, jól megtisztított lapok is. Első sorban kecskebőrből. Ezekre a lapokra jegyezték le minden fontos tudnivalót. Kalkhasz gondoskodása erre is kiterjedt – indulásunk előtt rám bízta az

Apollón, Artemisz és többi isten szolgálatára vonatkozó előírásokat.

A többi áldozatra szánt állatot a szolgák szúrták le. Reggel kezdődött az ünnepélyes áldozatbemutató, de késő este lett, mire a fáklyáktól megvilágított téren az asztalhoz ülhettek a lakomára hívottak. A zsíros húsok és a tele serlegek látványa vidám hangulatot teremtett. Nem hiányoztak az énekmondók sem a falatok elfogyasztása után. Maga az arkhón is ismert harcra buzdító dalokat, melyeket erős hangján adott elő lant kísérlet mellett. De az egyik rabságból kiszabadított hellén tanult énekmondó volt, aki jó atyjától tanulta ezt a mesterséget. Most messze hangzó hangon adta elő saját bolyongásait, de sokat tudott Párisz királyfiról és annak idős atyjáról Priámosz királyról, a lónevelő Ilion uráról is.

– Halljátok Hüpanisz vitéz lakói, polgárok, helóták, és a többi együttlakó! – kezdett bele a gyakorlott dalnok hangján – Villámszóró Zeusz uralma az istenek felett szilárdan biztosította hatalmát az Olümposzon, de az emberek felett is első akart lenni. Fiakat nemzett földi asszonyoknak, legyenek királyai az emberi fajnak, és rajtuk keresztül a földön is ő uralkodik. Így szült fiat az atlantida *Élektra*, kinek egyenes leszármazottja Trós, aki nevet adott a városnak, ahol uralkodott. Nagy király volt. Magától az északi szélről, Boreáztól kapott gyorsvágójú paripákat. Ezekkel száguldozták be bátor harcosai a szomszédos dombokat, a tengerpartot, meghódítva az ott lakó népeket. Híressé vált lovaik ettől a ménestől származtak, és azóta mondják lónevelőnek e népet. Trós unokája a hős *Laomedon*, Priamosz atya. Héraklész tette őt, Priamoszt Trója erős várának urává. Ellene indult most hatalmas haddal Agamemnón az akhájok élén. Csalás és nőrablás adott okot a nehéz harcra, de a zsákmány is vonzotta a derék görögöket. Már három éve tart a háború. Akhájok lakják a partot, hajóik a fővényre kihúzza hevernek.

– Mit beszélsz? – kiáltott Proklész – Még mindig ott időznek Trója alatt Agamemnón hadai?

– Állnak a sátrak – csapott a húrokba a dalnok – mind csupa derék görög. Árok és karókkal jól megerősített sánc védi őket a váratlan támadástól. Megművelt földek köröskörül, és kövér gulya. Este a tűz körül ülnek a vitéz harcosok és csöndben méláznak, távoli otthonuk jár az eszükben. Szomorú dalok kelnek ajkukon. A vágy szüli ezeket otthagyt szeretteik iránt. Asszony, kedves vagy gyerekek, szülők. Magam is dalba kezdek, de harcra tüzelőt adtam elő. Hősokról, győzelmekről, sikeres ostromokról és dús zsákmányról. Ám az éjszaka csendjét takarónak használva hitvány trószok lopóztak ki a várból, ránk rohantak és összefogdosták a fegyvertelen akháj daliákat, köztük engem is. Mire az örök riadóztatták a táborn, már messze jártak velünk. Felvittek a várba, és eladtak rabszolgának Lüdía földjére. Onnan vittek a gályákra az istenek kiszámíthatatlan akarata szerint. Ha nem így történik, most nem lehetnék köztetek.

Már hajnal felé járt, mire az énekes befejezte. Elcsendesedett a város, csak az örök vigyázták a falakat. Hadba szállás előtt a falak megerősítésére, és az őrtorony mellé jó szállás építésére került sor. Ez nem vett igénybe többet három napnál. A csapatok készen álltak, az itthon maradó védők elhelyezkedtek, csak a parancsot kellett kiadni az indulásra. De nem került rá sor...

VI. fejezet

„...hordják ide mind, ami illik, holtunknak, hogy az éji homályba vihesse magával” (Homérosz)

Az indulás előtti napon, mikor Héliosz arany szekere a látóhatárhoz közeledett, három hajó, három harci gálya úszott be a város előtt elterülő csendes öbölbe. Érthető izgalom lett úrrá Hüpanisz lakóin. Fegyveresek szállták meg a kikötő környékét, de nem támadó szándékkal érkeztek az idegenek. És mint hamarosan kiderült nem is voltak idegenek.

Görögök jöttek a hajókon: mindhárom szülőföldem szomszéd vidékéről érkezett; telepéseket hozott *Chalkidiké* földjéről, ahol *Amyntas* baszileusz volt az uralkodó.

Örömmel fogadtuk őket. Az istenek kegyének köszöntem, hogy az utolsó pillanatban meghiúsult az általam esztelennek tartott háború a gimmír törzsek ellen. Hiába vagyunk mi jobb harcosok, fegyelmeztetek, jól felszereltetek, ha a barbarosz lovasok sokasága legázol! A hajók érkezése elterelte a figyelmet.

A gályák beálltak a kikötőbe. A partról segítették a lelkes városlakók. Elsőnek egy jól megtermett díszes öltözékű férfi ugrott a partra. Fürkészszerűen nézte végig a parton serénykedőket, majd megpillantotta a belőlem, az arkhónból és a többi kapitányból álló csoportot.

– Üdvözlét az új hellén gyarmat nemes urainak! – kiáltotta erős, parancsoláshoz szokott hangon.

Minden szem felé fordult, még a hajók kikötése is megállt egy pillanatra.

– Legyenek hozzád az istenek kegyesek! – válaszoltam az üdvözlésre – Lépj közelebb és mondd meg ki vagy, kik vagytok?

– *Elephénór* a nevem, atyám szép palotáját örököltém a tengerbe nyúló parton, s most onnan jövök kalandra vágyó, új földet kereső társaimmal – válaszolt és tisztelettel, de emelt fővel megállott előttünk. – Benned kit tisztelhetek, nagyúr?

– Makhaón vagyok, a Gyógyító Apollón szolgája, és én vagyok a gyarmat alapítója, az archagetasz. Társaim: Akarnan, az arkhón, valamint Proklész, Ellopia jövődő ura és a többiek vezéreink, a csapatok kapitányai.

– Harcra készültök, hogy csapatokról, vezérekről, kapitányokról beszéltek?

– Gyere, menjünk az agorára, hívjad társaidat is, ha végezték a partraszállással, és kivontatták a gályákat a fővényre – mondtam. – Ott majd mindent megbeszélünk.

Nem telt sok idő, és ott tolongott a téren az újonnan jöttek tömege összekeveredve a helybeliekkel. Elephénór magához intett öt-hat embert a hajósai közül, és velünk együtt letelepedett az egyik estéről kint maradt asztal mellé. Akarnan, az arkhón vitte a szót. Elmondta kik vagyunk, honnan jöttünk, mit tettünk eddig. Csak Iphianassza neve nem hangzott el. Annyit adott a vendégek tudtára, hogy papnőt vittünk a tauroszok földjére. A királylány kiléte a titkunk maradt. Említette a barbárok elleni készülődést, melyet a vendégeink érkezése odázott el.

– Amyntas baszileusz a mi urunk – kezdett bele mondókájába válaszképpen Elephénór – Kövér földek: szántók és legelők, számtalan gulya és nyáj adja gazdagságát. Mondhatnám inkább adta, mert mostanra a háború leszegényítette a birokot. Agamemnón hívására harminckilenc nagy bárkát állított ki a király. Engem tett meg parancsnoknak, mert ő idős korára hivatkozva otthon maradt. Bátran vágtunk neki az útnak, zsákmányra éhesen. Hosszú időre Aulisz partjainál rekedtünk Artemisz haragja miatt. Mint tudjátok az istennő kedvenc szarvasát nyilazta le az elvakult király, s ezért bűnhődött az egész görög tábor. Hiába áldozta szüzies lányát az istennőnek, a tenger

istene a földrázó Poszeidón sok bajt hozott a hajós népre. Alig szabadultunk a kényszerű pihenőből, elvettettük az irányt, a sima víz nem mutatott semmi támpontot, merre menjünk. Senki közülünk nem ismerte a tengeren átvezető utat. Hiába a nagytapasztalatú híres király, Agamemnon parancsolt a hadnak és hiába vezette a hajóhadat a korához képest máris megbecsült, bátor hős Akhilleusz, nem Trója partjainál kötöttünk ki a tenger túlsó partján. Állt ott is egy város, és körötte gazdag földek. Partra szálltunk, hogy raboljunk, dúljunk, szerezzünk bőséges zsákmányt. Milyen balgák is voltunk. Az istenek elvették az eszünket...

Mélázva elhallgatott, és mi többiek tiszteltük hallgatását, nem szóltunk egy szót sem. Egy idő után, nagyot sóhajtvá folytatta.

– *Télephosz*, Héraklész fia uralkodott a városban, és midőn hírül vette dúlásunkat, összegyűjtötte harcosait és reánk rohant harci szekereivel, melyeket jól képzett íjászok és lándzsavetőök követtek. Felvettük velük a harcot, de ők erősebbeknek bizonyultak. Ekkor tudtuk meg, hogy *Műszia* partjainál kötöttünk, ki és a nagy Héraklész fiával akasztottunk tengelyt, akit Akhilleusz a harc hevében lándzsájával megsebezett. Ettől a műsziaiak még nagyobb haragra gerjedve vágták, pusztították a görögöket. Ahogy csak tudtunk a hajókra igyekeztünk, és sebesen elhagytuk a veszélyes partokat. Akhája felé vettük az irányt. Poszeidón azonban még tartogatott számunkra meglepetést. Hatalmas vihart támasztott és szétszórta hajóinkat. Sokan elvesztek, elpusztultak, s aki megmenekült, a hazai partokra igyekezett. A mi harminckilenc gályánkból tizenöt odaveszett. A többi megrongálódva, törött evezőkkel, szakadt vitorlakkal érkezett Chalkidiké földjére. Jajszó és panasz fogadta az érkezőket. Gyászt hoztunk, nem zsákmányt, hadi sikert.

– Nem is foglaltátok el Tróját? – kérdezte meglepődve Proklész.

– Várd ki a végét, dicső Proklész! – vette vissza a szót a mesélő – Agamemnón, az Atreidák nem hagyták azonban annyiban a dolgot. Újabb ígéretekkel, fenyegetésekkel rávették az akháj népet, hogy ismét nekiinduljon a tengeri útnak. Atyám is kiállította a kért számú hajóit népestől, szolgástól, felszerelve mindennel, ellátva gabonával, marhával. A többi kisebb-nagyobb gazda is így tett. A rendbe hozott királyi gályákból húszat sikerült vízre bocsátani. Ezek parancsnokságát is rám ruházta Amyntas, a baszileusz. Most nem vétettük el az irányt, mert az Atreidák szereztek olyan vezetőket, akik ismerték a Trójába vezető utat. Meg is érkezünk Ilion partjaira, de alig rendezkedtünk be, Agamemnón utasított, hogy öt hajóval menjek vissza Chalkidiké földjére, és hozzak élelmet az ostromló seregnek, mivel szemmel láthatóan nem lesz elegendő. A többi baszileusz részére is hasonló üzenetet küldött. Az üzeneteket széthordtam, ahogy utasított a fővezér, és otthon vártam a gabonával rakott bárkák indulását. Baszileusz uram morgolódva teljesítette Agamemnón kérését, és azt dünnyögte, hogy csak én halljam, hogy ennyi gabona, meg vágómarha elég lenne egy kisebb városnak is, egy távoli gyarmat pedig akár két évig is kihúzhatná vele. Csodálkoztam a szavain, de nem válaszoltam rá semmit, csak gondolkoztam két álló napig, majd elmentem a jósnőhöz, a hőforrások mellé. „Mi nyomasztja ifjú szívedet?” – kérdezte anélkül, hogy rám nézett volna, mielőtt még egy szót is szólhattam volna. „Apollón istentől szeretném megtudni, mit tegyek, királyom szavait hogyan értem”. „Nyújtsd felém a kezedet” – mondta, és vaksi szemeivel az égre tekintve végig tapogatta mindkét kezemet, karomat. Elengedte és ült tovább mozdulatlanul. Mikor már gondoltam, talán el is aludt, és éppen el akartam távozni, hirtelen megszólalt: „Menj! A választ a szívedben találod”.

Elephénór kiszáradt torkát egy nagy kupa borral öntözte, majd folytatta.

– A magam módján értelmeztem a jós szavait, és három hajóra gyűjtöttem össze a családom tagjait és barátaimat. Az At-

reidák mohósága, a háborús követelések teljesen kimerítették földünket. A hombárok kiürültek, a gulyák, nyájak elfogytak. Nem volt ott már mit keresnünk. Lémnos szigetéig együtt haladtunk a többi, élelmet szállító bárkával. Itt hátra maradva *Imbros* szigete felé vettük az irányt. Itt kikötve értesültünk a messzi földről jött kereskedőktől, hogy a tauroszok földjének szomszédságában virágzó polisz keletkezett és tekintélyének híre a barbarosz törzseket hódolatra készítette.

– Mi a szándékotok, most, hogy ide érkeztetek? – tettem fel a mindannyinkat érdeklő kérdést.

– Keresünk a közelben egy jó helyet, hogy alapítsuk meg saját telepünket. Addig engedjétek meg, hogy megpihenjünk nálatok, és ideiglenesen itt maradjunk, ameddig felépítjük városunkat.

Örömmel egyeztünk bele Elephénór kérésébe. Nem ártott számbelileg is erősíteni a gyarmat erejét harcedzett hellénekkel. Kijelöltük a helyet, ahol felferhetik a sátraikat, vagy építhetnek házakat maguknak. Van elég fa az erdőben. Pezsgő élet kezdődött Hüpanisz falai között. Magunk dolgával is kellett azonban törődnünk. Az építkezés láza minket is elkapott, és építettünk még két őrtornyot: egyet a folyó partján feljebb, másikat az erdő szélén. Ez utóbbit azzal a céllal, hogy az erdőben dolgozóknak nyújtson védelmet.

Nem sok idő kellett, hogy az újonnan jöttek rendszeren berendezkedjenek, és elkezdjenek tájékozódni a környéken, végleges letelepedés céljából. Hajóval felúsztak jó háromnapos útra a Hüpanisz folyón, majd miután csak kihalt, ember nem járta partokat találtak, a Borüsthenész vízén is próbálkoztak. Itt több szerencsével jártak, barbár pásztorokra találtak mind két parton, akik barátságosan fogadták a hajósokat. Csereberéltek is velük: réz és bronz edényekért, díszekért élelmiszert adtak, sőt két család velük is tartott a visszafelé vezető úton.

Ezek az emberek itthon elmondták – a régebben hozzánk csatlakozott, görögül már jól értő és beszélő pásztorok segítsé-

gével –, hogy gyakran rajtuk ütnek vad lovasok, és ha gyorsan nem menekülnek az erdő védelmébe, levágnak mindenkit és állataikat elhajtják. Ezeket a rajtaütéseket kisebb lovas csoportok hajtják végre, de olyan gyorsak és vadak, hogy nem tudnak ellenük védekezni.

– Menjünk fel két hajóval és támadjunk rájuk, vessünk cselt nekik – hozakodott elő az ötletével Elephénór. – Ejtsünk foglyokat. Szükségünk van rabszolgákra, ha építeni akarunk! A táborhelyüket, a szállásukat is jó lenne megtalálni, hogy szerezzünk magunknak asszonyokat. Ti már megtaláltátok a magatok asszonyait, de az én társaim egyedül élnek még. Mire felépül városunk, szeretnének családot alapítva elfoglalni azt.

Meg hánytuk-vetetettük a gondolatot, és mivel Hüpanisz lakói is szerették volna megbüntetni a barbarosz törzseket a hitzegésért, szívesen csatlakoztak a Chalkidiké telepeseihez.

Az új telepések két hajója mellé felszereltük gyorsjáratú gályánkat, fegyverek közé felvettünk magunk közé tíz talpraesett pásztorból lett együttlakót, valamint két rabszolgát tolmácsnak. Mivel kiszámíthatatlan kimenetelű harc várt a kalandra indulókra, magam is velük tartottam gyakorlott szolgálommal, hogy segítséget nyújthassak, ha kell a sebesülteknek, sérülteknek.

Messze felhatoltunk a nagy folyón, és az egyik hajó legénysége partra szállt. Letáboroztak, tüzet raktak, húst sütöttek, beálltak a folyóba halat fogni. Látszólag gyanútlanul viselkedtek. A helyet úgy választották meg, hogy messze lehessen látni, ne tudják őket váratlanul meglepni. A másik hajó legénysége elrejtőzött a bozótban, a folyóparton. A kisebb, gyors gálya feljebb ment, kikémlelni a vidéket.

A csel bevált. Javában falatoztak a „gyanútlan” hajósok, amikor e puszta felől közepes méretű lovas csapat tűnt fel. Nem siettek, de magabiztosan közeledtek, s amint közelebb értek legyezőszerűen szétváltak a lovasok. A lakomázók felugráltak, az ételt, a finom húsokat, csontokat bedobálták a tűzbe, és

mintegy véletlenül mindnek a keze ügyében volt a fegyvere: pajzs, sisak, íj, lándzsa. Mire a támadók körbe kerítették, egyik oldalon a folyó, másikon a zsírtól fellángoló tűz védte őket. Egymásnak háttal állva hadirendbe rendeződtek. A lovasok rájuk rontottak, de nyílzápor fogadta őket, meg hegyes lándzsák. A nomádok nyilait felfogták a pajzsok. A támadókat azonban olyan váratlanul érte a védekezés határozott, gyakorlott módja, hogy sokan áldozatául estek az ellentámadásnak. Sérültek zuhantak a földre, s az elszabadult lovak összevissza vágattak. A támadók kissé megzavarodva megtorpantak, de újra, meg újra támadtak. Sebesülések estek mindkét oldalról. Közben a bozótból is előjöttek a harcosaink és a barbarosz lovasokat hátulról megtámadták. A csata eldőlt. A támadókból menekülők lettek. A lóról leesettek és a gazdátlan lovakat gyorsan a hajóra vitték. Ép embert nem sokat tudtak elfogni, de akinek nem volt súlyos a sérülése, azokat is magukkal vitték a bárkára, meg ami fegyvert a harcmezőn csak találtak mind összegyűjtötték. Az egyik hajó rejtve ott maradt a parti fák takarásában, a másik pedig a zsákmánnyal lassan úszott lefelé a parton, meg-megállva. Partközelen haladtak, csak annyira távolodva a parttól, hogy a nyíllövés ne tehessenek bennük kárt.

A nomádok látva, hogy nem üldözik őket, visszafordultak és észrevették a lassan haladó gályát. Könnyű prédának látszott, s a bosszúvágy is sarkalhatta őket. Vágtattak utána, s mikor egy vonalba értek, próbáltak a vízen át közelebb férkőzni a hazafelé tartókhoz. Nem sikerült, s a hajó tovább haladt valamivel gyorsabban. A nomádok kiabáltak, ide-oda vágattak a parton, egyszer-egyszer berontottak a habok közzé, de csak nem sikerült a gályát megtámadni.

Ameddig ez a hadakozás tartott, egyre távolabb kerültek a szálláshelyüktől. A másik hajó is kibújt a rejtekhelyből és elindultak felfele a kis gálya után. A folyó egy nagy kanyarral körbe vett egy részt a dűsfüvű pusztából. Ott álltak a nomádok sátrai, szekerei, köröskörül feketeszőrű marhák legeltek. Férfiak nem tartózkodtak a táborban, mindannyian a betolakodók

hajójának az üldözésével foglalatoskodtak. Csak az öregek, a gyerekek, s az asszonyok maradtak itt. A gulyára is fiatal gyerekek vigyáztak, meg a megtermett, erős fogú kutyák. Nem volt nehéz rájuk támadni. A katonák összefogdosták a gyerekeket, asszonyokat és a hajókra cipelték őket, majd minden használható eszközt, tárgyat összeszedtek, s azokat is felvitték a bárkákra.

Ezen idő alatt a pásztoraink összeterelték a gulyát és üszköt vetve közéjük megvadították az állatokat, s azok eszüket vesztve rohantak a folyó mentén lefelé. Pán isten is segített a pásztoroknak az esztelen félelmet elültetni az állatokban. Félelmetesen dübörgött a föld patáik alatt. Végezve a zsákmány hajóra hordásával, indultunk mi is lefelé. Erős ütemet diktáltunk, érjük be mihamarabb társainkat, aki a nomádok figyelmét sikeresen lekötötték. Akár mennyire is igyekeztünk azonban az állatokat nem értük be, eltűntek előlünk a kanyarban, csak a dübörgésük hallatszott még egy darabig.

Amerre elhaladtak, mindent legázoltak. Lovat is, embert is, ha idejében nem sikerült az útjukból kitörni. A nomád lovasokból alig néhány úszta meg. Szóról szóra, mert csak aki bemenekült, beúszott a folyóba az maradt életben. A rémült embereket, lovakat a hajóról könnyűszerrel kifogdosták. Odaérve mi már csak a pusztítás rémes nyomait találtuk.

Amilyen gyorsan csak lehetett elhagytuk azt a helyet és szorgalmasan emelgetve az evezőlapátokat igyekeztünk mihamarabb Hüpanisz barátságos öblébe visszajutni. Bőséges zsákmány jutalmazta fáradságunkat. Kikötve a hazai partokon a sebesültek ápolására fordítottam a figyelmemet. A görögöket külön helyiségben helyeztettem el az Apollón templom falai között, és a foglyokat az enkoimitiria kijelölt helyiségébe. Sok dolgunk akadt gyógyításukkal, és nem is sikerült mindenkit megmenteni, Hadész birodalmába kerültek ők, miután Kharón átevezett velük a Sztüx folyó sötét vizén.

A visszaérkezés estéjén, miután hála áldozatot mutattunk be Arész oltárán a sikeres kalandért, és áldoztunk a Győzelem istennőjének is, az agorán gyülekeztek a város kíváncsi lakosai. A csatából megtértek kalandjaikat mesélték bőven kiszínezve, és előtérbe helyezve saját vitézségüket, bátorságukat.

– Sok foglyot ejtettünk, bőséges zsákmányt szereztünk – szólalt meg az arkhón –, asszonyok is vannak szép számmal, jut az új telepeseeknek. Sorsot vetünk majd, kinek melyik jut, az istenek akarata szerint.

– Mindenekelőtt azonban – tettem hozzá –, elesett társainknak adjuk meg a nekik járó tisztességet, temessük el őket méltó módon. Reggel menjen el tíz ember, és hordjanak össze elegendő rőzsét, és száraz fát a máglyához. Tizenöt társunk fekszik kiterítve, tíz görög, és öt az együttlakók közül, ők is vitézül harcoltak, megérdemlik a tisztességes temetést.

Nagy rakás száraz rőzsét és fát raktak fel a szolgák, legyen hatalmas a máglya, az elesett hősökhöz méltó. Felrakták a tetejére a meghalt vitézek tetemét, legszebb ruháikba öltöztetve. Fegyvereik utánzatát – ezeket fából faragta ügyes kezű mester – is melléjük helyezték. Eljöttek barátaik, ismerőseik, harcos társaik a máglya elé és mindegyik szólott néhány szót az eltávozott bajtársról. Elmondták, milyen derék harcos, milyen önzetlen barát, milyen bátor hajós veszett el vele. Meghintették borral és olajjal a farakást és meggyújtották.

– Jó Thüesztész, itt kell, most lássalak a máglya tetején! – szólt egyikük – Együtt tereltük a nyájakat gyermekkorunkban, s később együtt öltöttük magunkra a férfiköpenyt, s a fegyvereket. Szálljon hát lelked az Élűszioni Mezőkre, a boldogok mezejére, kedves voltál mindig az istenek előtt.

– Barátom, Polüktór! – szólt a másik – Mindenkinél bátrabb voltál a harcban, és leghűségesebb a barátságban. Tetteidről dalnokok mondanak majd éneket az esti tűz körül.

Sorban így búcsúztak el a társaiktól a hellének, s városlakók.

A szelek isteneihez küldtem könyörgést és miután illő módon kezet mostam, helyeztem áldozatul kövér ürü combját és fejét a máglyára. Belekapott a láng a zsíros húsba, s az sercegve fellángolt. Az északi szél, Boreász meghallgatta kérésemet. Reggelre kelve a máglya összerogyott, leégett. Jöttek a halottak bajtársai és borral, meg friss forrásvízzel öntözve a zsarátnokot, eloltották teljesen a tüzet. A csontokat összeszedték és égetett agyagurnákba helyezték. Mindegyiket külön-külön.

A sírhalom helyét magam jelöltem ki, közel legyen a tengerhez egy magaslaton, hogy a hullámok ne tehessenek benne kárt.

– Újra tanácsodat kérem! – fordultam a következő nap Maja-hoz – Apollón kedves testvére Artemisz istennő kedvéért kegyes lesz hozzád, ha továbbítod kérésemet, kérdésemet a Ragyogóhoz.

– Menjünk együtt a szentélybe, és mutassunk be áldozatot az istennőnek és Phoibosz Apollón istennek, a Tündöklőnek.

Minden ízemben remegve követtem Maja papnőt. Esztelen remények viaskodtak a józan ésszel bennem. Erősz és Hédoné űztek velem kegyetlen játékot. Láttam, Maja keze is remegett, ahogy tüzet csiholt az oltáron felhalmozott illatos szárított füvek alá. És akkor hirtelen rájöttem, mit kell tennem. Artemisz sugallhatta, hogy megvédje papnőjét egy meggondolatlan cselekedettől.

– Maja! – kiáltottam határozott hangon, de legbelül zokogva – Tudom már a választ.

– Köszönöm hatalmas istennő! – fordultam az oltár felé, és megfordulva elhagytam Artemisz templomát.

Visszatértem saját házamhoz, és a betegek, sebesültek termeihez. Kiadtam az utasításokat az ápolási teendőkre, majd az agorára mentem. Odahívattam az arkhónt, Proklészt, az új telepések vezetőjét, és még néhány polgárt.

– Mint Apollón papja szólok hozzátok! – kezdtem – Az istenek tudomásomra hozták, hogy az Ilion partjain küzdő akhájok sokat szenvednek a háború viszontagságai miatt, és szükségük van a segítségemre. Elmegyek hozzájuk, de előbb eldöntjük, mi legyen néped sorsa, vitéz Elephénór? Találatok már alkalmas helyet a letelepedésre?

– Makhaón, jó uram, Apollón kegyeltje! Az öböl bejáratával szemben jó kétnapi járásra innen találtunk alkalmas partot városalapításra. Hajóval hamar elérhető, gyertek Hüpanisz bölcs vezetői, tekintsétek meg magatok is.

– Készítsétek máris útra a kisebb gályát! – szoltam, s Akarnan intett egy szolgának, teljesítsék a parancsot.

Lementünk a partra. Az emberek már tolták le a bárkát a fővényről, és igazították helyükre az evezőket. Parancsok csattantak és készen állt minden az indulásra. Eltávolodtunk a parttól és a folyó torkolatától, majd Héliosz isten útját követve sebesen haladtunk. A partvonal jobb kéz felől látszott, de az öblöt védő földnyelv sem volt messze a baloldalon. Ismertem a helyet ahova igyekeztünk, de most más szemmel kell megvizsgálunk. Alkalmas-e egy polisz alapítására.

Alaposan megtekintettük a helyet, bejártuk szélét-hosszát, és ki is jelöltük a területét. Elephénór nagyon örült tapasztalt segítségünknek.

– Bőséges áldozatot fogok bemutatni az isteneknek, hogy megmutatták ezt a helyet, és hogy ideirányított titeket, uraim, akik ismeritek a helyes arányokat és a kiterjedését egy most épülő városnak. Holnap kezdjük az építést.

Visszatérve Hüpanisz falai közzé, még egy fontos dolgom maradt.

– Minden polgárt hívjatok az agorára. Régieket és újonnan jötteket is. Fontos határozatot kell hoznunk.

Mikor mindenki ott volt, aki számított, Akarnan és Elephénór közzé állva így szoltam a polgárokhoz:

– A kegyes istenek megengedték, hogy termékeny helyet találjunk gyarmatunk alapítására. Immár két városa lesz ennek a gyarmatnak, holnap kezditek a másik város építését. Először az istenek számára emeljetez templomokat. Zeusz, Apollón, Démétér, Árész, Poszeidón méltán elvárják, hogy ne feledkez-zetek meg róluk. Nem csak építeni, hanem védeni is kell az otthonotokká lett földet. A barbár nomádok, a gimmír törzsek bármikor betörhetnek. Közösen és okosan kell védekezni. Egy kézben legyen az irányítás, a hatalom. Egy arkhón legyen az egész gyarmat felett, akit évenként váltani kell. Az első legyen, aki most van, Akarnan, egy év múlva pedig váltsa őt fel Elephénór, utána azt tegyétek helyébe, aki közületek a legderekbabb. A rátermettséget nézzétek, ne a népszerűséget.

– Makhaón, jó uram! – szólott Proklész, Ellophia jövődő ura – Űgy beszélsz mintha búcsúznál. Miért e hagyakozás?

– Halljad hát barátom, Proklész és ti többiek! Hermész az istenek hírnöke álmomban meglátogatott és a nagy Zeusz üzenetét hozta. Ilion partjainál az akhájok szorongatott helyzetben vannak. Sokan elestek a harcokban és sokan szenvedtek súlyos sebeket. Kérték az isteneket, vezéreljenek engem hozzájuk, legyen segítségükre, hogy újra folytathassák a harcot. Holnap felszerelünk egy gályát, és indulok a Tróját vívó görögökhöz.

A másnap az előkészületekkel telt. Azt a hajót szereltettem fel, amelyikkel ide érkeztünk. A réseket betömték, az árbocot, vitorlát megjavították. Az evezőket helyükre illesztették. Készen állt az indulásra. Hajósok, tengerészek kiválasztása következett. Azok közül, akik velem érkeztek, senkit nem vihettem magammal, mert kötötte őket az istennő parancsa. Tíz év letelte előtt nem hagyhatták el a Pontos Euxinos partjait.

A volt pásztorok között találtam néhányat, akik megtanulták a hajós mesterséget. Ezeket választottam és az Elephénór társai közül hármat. Hajóskapitánynak is egyiket a háromból, *Onétoridész* nevezetűt, mert jó hajós híre társai körében.

Mind derék embereket sikerült találni, kik a hajózáshoz és a harchoz is egyformán értettek. Szolgáimat Apollón templomában hagytam, gyógyítsák tovább a rászorulókat. Az enkoimitiria dolgait, ügyeit is rájuk hagytam. Egyetlen szolgát vettem magam mellé, Klearkhosz nevezetűt, hogy segítsen, ha szükség lesz a mesterségem gyakorlására, és legyen, aki utánam hozza gyógyszeres-műszeres ládám.

Húsz derék hajós kezelte felváltva az evezőket. Így indulunk el, miután bemutattuk áldozatunkat Poszeidón istennek, a tengerek urának.

Indulás előtt oda járult eléem Elephénór azzal a kéréssel, hogy két hajóval kísérhessenek el az Istros torkolatáig.

– Az építkezések rendben haladnak, nincs szükség a katonáim állandó jelenlétére, s most csak unatkoznak. Jobb, ha elfoglaltságot biztosítok nekik. Szeretik a kalandot, s útközben hátha adódik valami. Zsákmány, kövér kereskedőkkel.

– Nem bánom, jöjjetek, de csak önként. Ők már szabad polgárai épülő városuknak – jegyeztem meg.

– A hajók készen állnak, csak a beleegyezésedet vártuk!

A három gálya kifutott a nyílt vízre. Úgy helyezkedtek el, hogy látótávolságban maradjanak egymástól. A parthoz közelebb mi haladtunk, tőlünk balra a második, és tőle tovább a harmadik. Mindegyik csak a másik hajót látta, mi pedig a partvonalát. Így hajózva a tenger jelentős részét áttekinthettük, és egymásnak jelezve tudtul adhattuk, ha szokatlant észlelünk. Az éjszakákat a part mellé kikötve töltöttük. Semmi nem zavarta utunkat, míg el nem értük az Istros torkolatát. Kétszer tűntek fel előttünk, a látóhatár peremén hajók, de ahogy észrevettek minket gyorsabb haladásra ösztökélték evezőseiket, mert hamarosan elenyészett árnyékuk a távolban. Nem üldöztük őket. Nem akartuk megzavarni a tervezett haladásunkat, Trójához vezető utamat.

Bevártuk a torkolatnál egymást, és gondoltam, kísérőink hazafelé veszik az irányt. De tévedtem.

– Uram, megnéznénk mi is azt a helyet, ahol rátok támadtak az erdőlakók – szólott az egyik hajóskapitány.

– Veszélyes lehet!

– Minek nézel minket? Asszonyoknak?

– Menjünk, de nagyon óvatosan.

Beúsztunk a széles deltaágba, fel egészen a nagy vízig. Ott volt a hely, annyi év után sem halványult az emléke. Ugyanott kötöttünk ki. A ravasz Klearkhosz, a szolgám kiötlötte, hogy most is rakjunk a parton tüzet, süssünk húst, és hagyjuk ott a tűz mellett a maradékot, mi pedig rejtőzzünk el. Mikor oda-mennek az ennivalót elvinni, rájuk rontunk.

– Okos szolgád van! – kiáltott fel a hajóskapitány, és oda-fordult Klearkhosz felé.

Élénk beszélgetésbe kezdtek, de nem hallottam, mit, mert kissé arrább húzódtak. A hajóskapitány végül barátságosan megveregette a szolgám vállát, és visszament az embereihez.

Megbeszéltük a tennivalókat Klearkhosz szavai alapján. Magsütöttünk három gödölyét, nyársra húzva, és illatos füvekkel, magokkal szórtuk meg, szálljon minél messzebb az illat. Jóízűen falatoztunk, majd a maradékot a nyársakon hagyva visszahúzódtunk a hajók irányába, de a parti bokrok védelmében lesbe álltunk. Nem is kellett sokáig várakozni, midőn a parázs halvány fényénél árnyak óvakodtak a lakoma színhelye felé. A parti bokrok mellől kígyósziszegés hallatszott, s erre tíz gyantába mártott nyílvesző repült a tűz még izzó paraszába.

Sisteregve fellángolt a gyanta megvilágítva a tisztást a tűzhely körül. A vadaknak megijedni sem volt idejük, az előrohangozó harcosok összefogdosták, akit csak elértek. A többiek elfutottak. Bemenekültek a közeli erdőbe, onnan hallatszott kiabá-

lásuk, jajveszékelésük. Biztos azt hitték, démonok támadtak rájuk.

Az elfogottakat a hajókra hurcolták megkötözve kezüket-lábukat. Bénult beletörődéssel viselkedtek, nem ellenkeztek, hagyták terelni magukat. Másnap vettük szemügyre őket. Sovány, vékonypénzű emberek voltak, de a hajósok így is örültek a váratlan segítségnek az evezőpadoknál.

Egyikük rémületében belelépett a tűzbe és összeégette a lábát. Megnéztem, elég csúnyán felhólyagosodott, s egyes helyeken mélyen beégett a hús. Nagy fájdalmai lehettek, de csak halkan nyögött. Bekentem, beborogattam a sérüléseit, s láttam az arcán, csökkentek a fájdalmai. Rajta kívül a többieket – voltak még heten – odaültették az evezők mellé.

– Ezt nem tudjátok most még használni – szóltam – adjátok nekem. Ha meggyógyul, majd viszi a ládámat. Klearkhosz pedig többet segíthet a sebek gyógyításánál, ha nem kell cipekednie is.

Semmi kifogásom nem volt a rabszolgák ellen. Gondoltam, azért van rájuk szükség, hogy végezzék el a nehezebb munkákat, s nekünk legyen időnk katonáskodni, háborúzni, zsákmány után járni, gazdálkodni, isteneinknek szolgálni, kényelmesen élni. Akkor még nem gondoltam, hogy hamarosan megváltozik a véleményem, amikor magam is megtapasztalom sorukat...

Nem időztük tovább a folyón, visszaeveztünk a tengerre. Itt elváltunk a két kísérőhajótól. Azok Hüpanisz felé vették az irányt, mi pedig folytattuk a miénket a part vonalát követve. Szél dagasztotta a vitorlánkat, gyorsan haladtunk. A sebesült rabszolga lába, ha lassan is, de gyógyult. Naponta kötöztem, tisztítottam a sebeit, miközben hálás kutyaszemekkel nézett rám.

– Mágosz, mágosz – motyogta ilyenkor megilletődve.

Egészen jól összebarátkozott Klearkhosz szolgálammal, aki mindig segített kezelni a lábát. Próbáltak egymással értekezni is, de a mutogatásnál nem jutottak tovább. Minden rendben ment, amíg be nem értünk a keskeny csatornába, mely a Pro-pontis tengerébe vezetett.

Alig haladtunk benne félnapot, mikor lapos fenekű, könnyű ladikok tömege vett bennünket körül. A harcosok fegyvert ragadtak, és heves küzdelem alakult ki. Hiába nyilazták le a közeledőket, mind újabbak és újabbak jöttek elő. És végül a túlerő győzött! A barbárok elfoglalták a hajót, akit nem öltek meg, foglyul ejtették, közöttük engemet is és mindkét szolgálmat. A foglyokat összekötözve a köves partra terelték, s fegyveresek felügyeletére bízták. A többiek a hajó kifosztásával, a fegyverek, egyebek összegyűjtésével foglalatoskodtak, és miután végeztek, a kiüresített gályát elvontatták. Hamarosan el is tűnt a szemünk elől.

A nyüzsgő sokaságból kivált egy díszesebben öltözött alak és odalépett, ahol mi hárman kucorogtunk egy sziklának vetve hátunkat.

– Ki vagy te? – fordult hozzám görögül – Látom, nem tartozol a harcosok közzé, s társaid sem.

– Makhaón vagyok, a Gyógyító Apolló szolgálja, s ezek az én szolgálaim.

– Akkor te orvos vagy. Most már az én szolgálaim vagytok. Az istenek úgy akarták, nekem is legyen orvosom a seregben.

– Ki vagy te uram, hogy népem nyelvét beszéled, és mégis szolgálóddá teszel.

– A *méiönok* népének vagyok a vezére, nevem *Kroisos*. Ne csodálkozz hát, hogy fogságba estetek, mert aki Ilion ellensége, az a mi ellenségünk is. Itt a szoroson csak kereskedőket engedünk át, a harci gályák úgy járnak, mint ti. Amióta rátörtetek Trójára, Priámosz köré seregett minden nép, aki rokon, vagy

szomszéd itt a parton, vagy beljebb a völgyekben, s a hegyek között.

VII. fejezet

„Egy meredek halom áll a mezőn, épp szemben a várral, sík közepén s körülötte a tér szabad erre meg arra” (Homérosz)

Akik élve megúszták a támadást, azokat összekötözve a partra vonszolták. A hajón levő értékeinket, fegyvereket, élelmet, mindent kihordtak a parti fövényre és nagy halmot raktak belőlük. Én is ott találtam magam a többi fogoly között. Klearkhosz is ott feküdt mellettem. Csak az Istros partján foglyul ejtett rabszolgámat nem kötözték össze. Körülöttünk ugrott, kissé sántán félig gyógyult lábával és egyre ismételte:

– Mágosz, mágosz.

Foglyul ejtőink ügyet sem vetettek rá.

A főember, aki – jól látszott – itt mindenkinek ő parancsolt, intésére fölrángattak a földről, ahol ültünk és a szárazföld belseje felé tereltek. Harcos társaim ott maradtak a parton, ahová összeterelték a legyőzőik. Tudtam, rabszolgasors vár mindannyiunkra. Az erősebbeket gályákra adják, s a többiek a rabszolgapiacra kerülnek. Hogy nekünk milyen sorsot szántak az istenek, nem tudhattuk.

Lovasok vágattak elő a sziklák mögül és ismeretlen nyelven kiáltottak valamit az előttünk álló vezérnek. Kroisos egy elővezetett lóra pattant, rászólt a minket őrző katonáira, akik lándzsáik döfködésével már talpra állítottak, előre tereltek, mint a barmokat. Kezeinket hátrakötözve hajtottak, és ha lassabban léptünk, hátulról hegyes lándzsáikkal ösztökeltek gyorsabb haladásra.

– Nézd uram! – szólalt meg Klearkhosz – Ez a kelekótya Mágosz jön utánunk. Vajon miért nem bántják, nem kötözik meg őt is?

Ezennel nevet is adott a rabszolgának, aki hűséges kutya-ként szaladt utánunk.

– Ezek a barbarosz népek tisztelik a bomlott elméjű embereket, mert az tartják, egy isten lakozik az ilyenekben – válaszoltam társamnak. – Különös viselkedése, sánta ugrándozása, motyogása elég ok arra, hogy valamelyik isten által megszálltnak tartsák.

A hátamra mért ütés figyelmeztetett, nem tűrik, ha beszélünk egymással. Megértettem, és elhallgattam.

Hosszú ideig mentünk, megállás nélkül. Az ország belseje felé haladtunk a sziklás, köves ösvényen. Őreink gyors haladásra ösztökeltek. Figyeltem a környéket: kietlen tájat, satnya növényeket láttam, csak itt-ott mutatkozott néhány olajfa, de más semmi. A nap eleinte hevesen sütött, de ahogy a távolban kéklő hegyekhez közeledtünk, gyorsan elborult az ég és heves zápor kezdte csapkodni fedetlen fejünket. A katonák egykedvűen haladtak tovább, mint akik már megszokták ezeket a gyors időváltozásokat.

Hosszas menetelés után, midőn már azt hittük, soha nem érkezünk meg sehová, és mikor már a kísérőinken is a fáradtság jelei mutatkoztak, feltűnt a tábor. Egy bővizű folyó partján rendezték be, hegyektől övezett széles völgyben. Mindenütt sátrak, szekerek, lovasok. Első pillanatra úgy látszott, teljes összevisszaság uralkodik, de ahogy közelebb értünk, láttam, jól elkülönülnek az egyes csoportok. A lovasok negyven-ötvenfős csoportokban vették körül vezetőiket, a gyalogosok nagyobb tömegben zsúfolódtak össze a szekereken túl. A sátrak pedig körben helyezkedtek el, ha nem is túl nagy rendben, de középén tágas teret hagyva a vezéri sátor körül. A sátrak rudakra kifeszített durván összeöltött állati bőrből készültek

Minket a vezér sátrához hajtottak, melyet körbe-körberohangáló lovasok őriztek. Kísérőink kiáltására átengedtek az élő gyűrűn, s a sátor mellett leültettek a földre. Egy fegyveres ma-

radt ott az őrzésünkre rendelve, egy másik belépett a vezérhez, s a többiek szétszóródtak tennivalóik szerint a tábor területén.

Kis idő múlva a katona, aki bement a sátorba visszajött és valamit mondott örökdő társának, s az döfködéssel lábra állított mindkettőnket, és beterelt a sátorba. Ott ütlegekkel tudunkra adták, hajoljunk földig, s maradjunk is úgy, amíg engedélyt nem adnak e felemelkedésre.

– Emelkedjetek fel! – szólt egy érces hang tisztán, görögül.

Felegyenesedtünk. A díszes sátor mélyén ült párnákkal körülvéve az a férfi, akit vezérnek, parancsnoknak néztünk, amikor fogságba estünk. Ő szólt hozzánk.

– Azzal hancegsz idegen, hogy nagy varázsló vagy, és minden bajnak orvosa. Beszély, hát ki vagy valóban!

– Nagyuram! Nem vagyok varázsló, hanem a Gyógyító Apolló papja. Érték a testi-lelki bajok, a sérülések, törések kezeléséhez, de nem varázslattal, hanem atyámtól, aki maga is az Olümposz lakója, és a többi istentől kapott tehetség és tudás által. Gyógyfüvek és sok más szer segíti munkámat. Ő a társam, és tanítványom – intettem a mellettem ijedten álló Klearkhosz felé.

– Tegyük egy próbát! Itt fekszik betegen a szomszéd sátorban, az íjászok kapitánya. Gyógyítsd meg!

– Mindent megteszek, nagyuram! De hozasd ide a gyógyszeres és műszeres ládámat. A hajón volt.

A parancsnok tapsolt, bejött egy szolga dühösen mondott neki valamit, s közben a sátor nyílásában megjelent Mágosz feje. Gyorsan hadart saját nyelvén, és mutogatott magára, meg a hajók felé. A szolga intett neki – úgy látszik értette, mit akar –, és együtt indultak gyors léptekkel a part irányába.

A fegyveres, aki ide irányított, újra megjelent, és kissé enyhébb módon, kiterelt a térre. Itt közrefogott mind a kettőnket néhány ember. Gyors mozdulatokkal kopaszra nyírták a fejün-

ket, és sárga festékekkel befestették. Hamarosan megtudtam, ez azt jelenti, hogy a parancsnok személyes rabszolgái vagyunk.

Visszavittek a nagyúr elé, miután végeztek a hajvágás szertartásával.

– Ti, most már az én rabszolgáim vagytok! – szólott, ahogy megjelentünk. – Nekem tartoztok engedelmességgel, és ha jól végzitek a dolgotokat, ha valóban ügyes gyógyítók vagytok, jobb életetek lesz, mint a többi rabnak. És csak akkor beszéltek, ha kérdeznek! – csattan fel a hangja, mert észrevette a szándékot rajtam.

Csendben álltunk előtte, lehajtott fejjel, ő pedig érdeklődve nézett bennünket.

– Ez az orvosok öltözéke, amit viseltek? – kérdezte végül.

– A papoké, nagyúr.

Úgy látszik zavarta a csend, mert tovább beszélt.

– Az én uram a brüg nép nagy királya, biztos hallottátok hírért, Müszi Gordion. Ti *phryges* néven nevezitek népemet, de a szomszédos birodalmakban *muski* a nevünk. Én vagyok a király testvéröccse, a jobb keze, a hadsereg főparancsnoka, és a parti területek helytartója, és a *méiónok* ura. Nevem, mint helytartónak *Tabbal Gordion*. Mikor a hadakat vezetem Kroisos néven szólítanak a katonáim.

– Adjanak az istenek neked és uradnak hosszú életet! – mondtam

Előbb dühösen meredt rám, hogy megszegtem a hallgatás parancsát, de mikor hallotta, mit mondok megenyhült, és bólintott jelezve, elfogadja a jókívánságot.

– Úgy legyen! – válaszolta szertartásosan.

Ameddig beszélgettünk, megérkeztek a ládámmal. Mágosz hozta. Nem adta volna át a szolgának semmi pénzért. Átmentünk a másik sátorba. Elöl ment egy szolga, utána én magam,

majd Klearkhosz, mögötte Mágosz, végül két fegyveres zárta a sort. Ott feküdt a beteg bőrökből rakott ágyon. Szemei lázasan csillogtak, arca beesett, mégis lángvörös. Láttam már ilyent atyám betegei között. Ha nem sietünk a gyógyító szerekkel, megfullad a beteg.

– Mióta van ilyen rossz állapotban? – kérdeztem a szolgától, aki mellette állt és egy nedves ruhával törölgette az arcát, de választ nem kaptam, hiszen nem értette a hellén szavakat.

Odaléptem az ágyon elnyúlt beteghez, és alaposan megfigyeltem a lélegzését, szívverését, bőrét, szemeit, majd jelekkel tudtul adtam az őt ápoló szolgának, hogy vetköztesse le. Közben Mágoszt elküldtem tiszta vízért, Klearkhosz meg felszította a tüzet. Egy rézedényben feltettem a tűzre a láz elleni gyógyfüveket főni, és a kőmozsárba mustármagot szórtam, jó maréknyit. Mutattam Mágosznak, hogyan kell a magokat összeszezúzni, s ő lelkesen végezte a rábízott munkát. Mikor már liszté őrlődtek a szemek, olajat töltöttem rá és összekevertem, ameddig olyan nem lett, mint a híg iszap. Ekkor elővettem egy darab finom gyolcsot, megfelelő méretűre vágtam, és a mustármagos keveréket jó bronzkésemmel rákentem. Ezzel tekertem körbe a beteg mellkasát. Megitattam az elkészült főzettel és betakartam egy meleg gyapjútakaróval. Hamarosan álomba merült, de a lélegzése nagyon felületes, kapkodó volt és a szívverése is nagyon szapora. Aggodalommal telve vigyáztam az álmát, és Apollón istenhez könyörögtem, a gyógyítóhoz, segítsé munkámat.

Mutogattam a szolgának, aki ápolta, hogy itt akarok lepihenni a beteg közelében. Hamar megértette és elsietett, majd rövid időn belül takarókkal, bőrökkel megrakodva jött vissza. Mindhármunknak itt készített ágyat, s még saját magának is. Felváltva figyeltük a beteget. Reggelig semmi változás nem történt, de legalább nem lett még rosszabb az állapota. A tapaszt levettem róla, langyos vízzel lemostuk a testét, majd a felfrissített mustártapaszt visszahelyeztem a mellkasára.

Magamhoz hívtam a szolgát, és a sátor földjére rajzolja megmagyaráztam neki, hogy hozzon egy darab szarvas húst. Rajzoltam a döngölt agyagba egy szarvast, majd a hátsócomb-ot bekarikáztam, s mutattam, hogy nekem kell. Értelmes ember lévén, azonnal megértette és Mágosz társaságában elsietett. Ez az Istros menti rabszolga mindig odaigyekezett, ahol valamit beszerezni, megcsinálni kellett. Mindenütt jelen volt, ha hasznossá tudta tenni magát. Egyszerű lénye így mutatta ki háláját, hogy a lábát meggyógyítottam, és nem adtam oda gályarabnak a többiekkel együtt.

Magasan járt már Héliosz ragyogó szekere, mire megjöttek a hússal. Hatalmas darab őzcomb-ot cipeltek be a sátorba. Megmostam, darabokra vágtam, bedörzsöltem tengeri sóval és egy nagy rézüstben feltettem főni a tűzre állított triposzra. A víz mikor főni kezdett, beleszórtam a szükséges gyógyfüveket, és magvakat. A tüzet még jobban felszítottam és egy szép darabot a húsból kiemeltem késem hegyére tűzve. Mutattam, hogy Apollón részére szántam áldozatul. A szolgálta intett, kövessem. A sátortól nem messze, a tér közepén, melyet a főemberek sátrai vettek körül, állott egy oltár, s rajta még égett a tűz. Illatos fadarabokat dobtunk rá, s mikor azok lángra kaptak a félig már megfőtt őzhúst rátettem. Sercegve sült, és a fővővízbe dobott füvektől, magvaktól illatos füst szállt fel Apollón tisztele-tére és kedvére.

Az áldozat bemutatása után visszatértünk a betegünkhöz, aki – úgy tűnt – békésen aludt. Klearkhosz közben táplálta a tüzet, és a lé zubogva főtt. Levettem a lángokról és a húsokat kivettem egy tálra, a levét pedig kiöntöttem egy kisebb edény-be és hagytam kihűlni. A főtt húsokat mi magunk fogyasztottuk el. Mágosz szerzett hozzá friss, ropogós héjú kenyeret. Figyeltem a beteget, és úgy észleltem, egyenletesebben, lélegzik, s szívverése sem olyan nagyon szapora. Vizes ruhával megtöröltem izzadt arcát – jó jelnek tekintettem az izzadást –, s erre kinyitotta a szemeit, csodálkozva bámult a számára ismeretlen arcra. Mondott is valamit halkan. A szolgálta szapora magyaráz-

kodásba kezdett, s ő mintha megnyugodott volna. Odavitettem neki a közben kihűlt főzetet. Néhány kortyot ivott is belőle. Nem erőltettem.

Ettől kezdte naponta cseréltem mellén a tapaszt, itattam tápláló levesekkel, gyógyító főzetekkel, s lassacskán javulni, épülni kezdett.

Jelentettem Tabbal Gordion helytartónak, hogy most már a szolgára bízhatja a további ápolást, túl van a veszélyen az íjászok kapitánya. Csodálkozva vette tudomásul, és mintha egy kis tisztelet is lett volna irántam a magatartásában. Mindenesetre nem küldtek a gályákra, sem a bányákba, hanem kijelöltek a tábor szélén egy sátrat hármunk részére, de minden nap elvárták, hogy kora reggel megjelenjünk a helytartó sátra előtt és ott várjuk meg ameddig utasítást nem ad a napi feladatokra.

Eleinte nem tettünk mást, mint naponta megnéztük a kapitányt, ellenőriztük, a szolgálja jól végzi-e a feladatát. Nem sokáig tartott azonban ez az állapot, mert a rézbányáknál történt valamilyen baj. Beljebb a hegyek közt réz- és aranybányák voltak. Mind rabszolgákkal, hadifoglyokkal működtek. Most azt történt, hogy a legnagyobb rézbánya rabszolgái kitörtek, és legyilkolva őreiket elmenekültek, és elbújtak a számtalan barlang valamelyikében. A király üzent a főparancsnoknak, haladéktalanul keresse meg és vigye vissza a bányába őket.

– Fölösleges vérontás nélkül! – szólt az üzenet, hiszen a rabszolgák értékes munkaerőt képviseltek. Dolgoztatni kell őket, nem elpusztítani.

Mi is velük mentünk, hátha szükség lesz a mesterségünkre, tudásunkra.

Egy kisebb csapat indult a szökevények felkutatására, nem több kétszer húsz embernél. Mire a bányához értünk, már majdnem este lett, de még ki lehetett venni az örök sátraikat, meg a rabszolgák részére épített, a sziklaoldhoz lapuló vessző-

ből font kunyhókat. Egyik sátorból nyögéseket hallottunk, s a katonák odasiettek, majd intettek, menjek én is.

Bent egy ember feküdt a földön, csúnya tátongó sebbel a mellén és bal combján. A sebeket legyek raja lepte el. Közelebbről látszott, hogy már pondrók is nyüzsögnek a sebekben. A sebesült valamit motyogott, de nem értettem, de az egyik harcos kihúzott egy vesszőt a tegezből és az idegre tette. Észrevettem és gyorsan lefogtam a kezét.

A kísérőkkel tiszta vizet hoztattam és alaposan kimostam a sebekből minden szennyeződést, piszkot, gennyet. A pondrók hatására a genny, a sebváladék felhígult – könnyebb volt kimosni. Már atyám is úgy tanította, hogy nem mindig árt a sebeknek az ilyen dolog, mert végül is hamarabb gyógyulnak, könnyebb azokat kitisztítani.

Egy fegyveres őrzése mellett otthagytak mindhármyunkat a sebesült sátrában, ápoljuk tovább, ha már megakadályoztam, hogy gyorsan véget vessen szenvedéseinek egy sebes röptű nyílvevessző. A többiek felmentek a völgy mentén a hegyekbe, a szökevények nyomát követve. Nem akartak időt hagyni nekik a tovább menekülésre. Ahogy beesteledett és már nem tudtak tovább menni, letáboroztak, de kora hajnalban, alighogy Éosz kinyitotta kulcsaival az ég kapuját, felkerekedtek és tovább indultak.

A hegyoldal barlangjában találtak rájuk, és visszaterelték őket a bányához. Nem ellenkeztek, éhesek, szomjasak és elgyötörtek voltak. Már nem érdekelte őket saját további sorsuk. A katonák a kalibájukhoz hajtották a szerencsétleneket. Csontbőrre soványodtak, testüket sebek, kelések borították. A helytartó emberei nagy kondérban valamilyen moslékszerű ételt vittek neki, aminek nekiestek, és tökhéj edényeikkel merték és itták, ették a tartalmát.

– Ezeknek nem sok hasznát veszi a bányában Tabbal – sügta nekem Klearkhosz.

A katonáknak azonban más volt a véleményük. Evés után lezavarták – ostoraik, korbácsaik segítségével – a bányába, aztán nekikezdték a tábort rendbe hozni, újabb sátrakat állítottak fel, a már meglevőket megigazították, kövekből tűzhelyet raktak össze és meg is gyújtották a tüzet. Hamarosan már sülték a nyársra húzott húsok.

A harcosok serénykedése alatt a beteggel foglalkoztam. Újra kitakarítottam a sérüléseit. Láttam, csontja nem törött, csak az izmait zúzta össze a bányászcsákány, amivel rátámadtak. Ő maradt egyedül életben, és úgy gondoltam meg is ússza. Kiküldtem Mágoszt, szerezzen ennivalót nekünk is, de a betegünknek is. Egy jó darab puhára sült hús és egy serleg forrásvízzel hígított bor sokat fog rajta segíteni. Meg is hozta kisvártatva. A puhább részekből vágtam apró darabokat a sebesült részére és Klearkhosz egyenként adogatta neki. Ahogy láttam jó étvágygal nyeli a falatokat. Mi is nekifogtunk a zsíros hússoknak, s alighogy végeztünk egyszerre hangos csörömpölés, kongatás verte fel a lakoma utáni csendet.

Kisiettünk a sátor elé, s láttuk, hogy egy felakasztott bronzpajzsot ütöget egy harcos lándzsája nyelével. Ezzel hívták fel a bányából a rabokat. A kondért most is megtöltötték híg kásával, amit búzából főztek és a lakomáról maradt csontokat, bőrt, inakat is beledobálták. A szerencsétlenek úgy estek neki a moslékszerű ételnek, mintha a legfinomabb királyi asztal étke lenne. A katonák közben számolgatták őket, majd hirtelen éktelen kiabálásba fogtak. Egy tízes csoportot ütlegekkel visszazavartak a bányába. Kis idő múlva feljöttek és magukkal hoztak négy halottat. Látszott, hogy egyiket egy kőomlás csapta agyon, a másik hármon nem látszott sérülés, biztosan a megerőltető munka, és az éhség végzett velük.

Mikor a rabok az üregből előjöttek, szerszámaikat a bejáratnál ledobták, az eloltott fáklyákat is, csak a kosarakban felhozott ércet öntötték a katonák által mutatott helyen kupacba. Célzásra emelt íjjakkal vigyázták a fegyveresek minden mozdu-

latukat. Mindenáron meg kellett akadályozniuk egy újabb székesi kísérletet...

Mire végeztek a kondér kiürítésével, megérkezett egy csapat fogoly, hogy a veszteséget pótolják. A király sürgette az érc felhozatalát, a kovácsok már várták az anyagot, hogy *Héphaisztosz* tanítványaként fegyverrel, és egyéb szükségessel lássák el a birodalmat. Ott, ahol a kovácsok tevékenykedtek, és ahol megolvasztották, majd keverték az ércet, éjjel nappal messze világító tüzek égtek. A hatalmas, félmeztelen kovácsok, mintha mind az Olümposz lakóinak fiai volnának. A kovácsok mellett voltak még, akik a kisebb használati tárgyakat: tálakat, kupákat és egyebeket készítettek. Mindezeket, éppen úgy, mint a fegyvereket távoli országokba is szállították. Jól felszerelt karavánok Egyiptom földjére is eljutnak, ahonnan gabonával megrakva térnek meg.

Mondják, beljebb a völgyek mélyén arany, ezüst, ón és az új szürke fém is megtalálható. A bányákat, az öntödéket és a kovácsok műhelyeit a király emberei felügyelték, vigyázták. Minden a király tulajdona, ő dönti el a fegyverek, és más bronzból, rézből készült eszközök sorsát. Mi lesz a katonaké, mi a főembereké, vagy a szorgalmasabb közembereké. És mit vihetnek a kereskedők más országokba.

A katonák biztosították a bánya baj nélküli működését, gondoskodtak a megerősített védelemről, megfelelő számú utánpótlásról. Közben a sebesült őr napról napra erősödött, annyira, hogy lóra tudott ülni, és visszaindulhatott a helytartó táborába. Kíséretül mellé szegődött egy kisebb csapat harcos. Velük mi is visszatérhettünk. A katonák többi része folytatta a bányák és műhelyek megerősítését, nehogy újabb lázadások üssék fel a fejüket.

Nagy hadi készülődés fogadott, midőn beérkeztünk a táborba. A király nagyszámú állatból álló kecske- és juhnyáját akart Trójának küldeni. A pásztorok lehajtották állataikat a tengerparti síkra és onnan indították erős katonai kísérettel Trója fe-

lé. Lehetett számítani az akhájok, vagy a velük barátságban levő törzsek támadásaira, azért volt szükség az erős fegyveres kíséretre. Maga a főparancsnok, Kroisos is felkerekedett lovaival együtt. Én is parancsot kaptam, tartsak velük.

Elöl egy lovas csapat haladt, majd a szekerek a tábori felszereléssel, utána haladt a hatalmas nyáj, s körülötte felfegyverzett lovasok vágtaztak fürkészve a láthatárt. Nem volt hiábavaló az óvatosság. A vándorlás harmadik napján váratlanul a hegyekből, mint a megáradt folyó zúdult a csordára, és őrzőikre egy népes martalóc had. Apró borzos lovakon vágattak nem törődve a helytartó katonáinak nyílzáporával. Olyan gyorsak voltak, hogy a nyáj őrzésére rendelt katonák megzavarodtak, és nyilaik rendre célt tévesztettek. A hegyek között a mély völgyekben tanyáztak ezek a törzsek, akik nem kértek Ilion barátságából, és főleg fennhatóságából. Nem hódoltak be neki. Élték a maguk szabad életét, időnként kicsaptak a síkra, a tengerpartra, megsarcolták a kereskedő karavánokat, gulyákat, csordákat, s utána visszahúzódtak elérhetetlen hegyi földjeikre.

Bátran visszanyilaztak a nyájat védőknek, s vesszeik mind pontosan találtak, vagy lovat, vagy harcost. Ameddig egyesek lekötötték a katonákat, mások villámgyorsan pályvát vetettek a kiszemelt birkára, kecskére, a nyeregbe kapták azokat – az ügyesebbek akár kettőt is – és már el is inaltak a zsákmánnyal.

Mire az értesített derékhad megérkezett, már egyetlen élő hegyi rabló sem maradt a síkon. Halott is alig néhány. A főparancsnok dühödt szitkozódása nem tudta visszahozni az elzsákmányolt állatokat. Fogadkozott, hogy amikor visszatérnek, hadjáratot indít ellenük.

– Megbánják még ezt a támadást! Gondom lesz rá, hogy ír-magjuk se maradjon! – fogadkozott.

A további úton nem adódott semmi nehézség, és a nyájat átadták a trójai pásztoroknak, távol a harcok színterétől. A helytartó néhány bizalmi emberével felment a várba Priamosz királyt meglátogatni, és az állatokért való járandóságot átvenni.

Többiek letáboroztunk az Ida hegy lábánál. Ide hozták a csetepaté sérültjeit is, hogy ápoljam, gyógyítsam őket.

Trójában a vendég tiszteletére nagy lakomát csaptak, meséltek a szolgák, akik visszatértek táborunkba.

– Más küldöttek és királyi megbízottak is vannak a városban – magyarázta egyikük.

– Tanácskozni jöttek?

– Igen, igen. Ott vannak a *hettiták* királyának követei, de *Mira* földjének követei is, valamint a *károk*, és a behódolt *Mitanni* néhány főembere.

– Jó egyetértésben tárgyalnak ezek egymással? – érdeklődtem.

– Honnan tudjam? – válaszolt a hírt hozó.

– De hát urad ott van közöttük.

– Majd ő elmondja, ha visszatér, és ha akarja.

Tudtam – még Kalkhasz magyarázta –, hogy ezek az országok, ha éppen nem is harcolnak egymás ellen, gyanakodva figyelik egymást. Egyben azonban bizton megegyeznek, hogy Egyiptomot le akarják bírni. Mivel pedig az achájok a Nílus völgyében elterülő gazdag birodalomhoz húznak, őket is ellenségnek tekinti ez a négy ország.

Két napig tartott a nagy lakoma, s utána kissé kábán, mámorosan jött vissza a táborba Kroisos, a fővezér. Mindjárt magához hívatott.

– Na, te Makhaón! – kezdte akadozó nyelvvel. – Eladtalak a hettita *Tudhali*-nak, aki a király követe és olyan gazdag, hogy az egész tengerpartot fel tudná hinteni arannyal-ezüsttel. Neki adtalak, és cserébe érted kaptam három mandulaszemű táncosnőt és két rózsás arcú ifjút.

Nem tudtam szóhoz sem jutni a döbbenettől, aztán megértettem, hogy én rabszolga vagyok csupán. Adnak-vesznek, akár az igavonó állatot. Kroisos pedig folytatta.

– Meséltem rólad, hogy ki vagy és milyen ügyesen gyógyítod a sebesülteket, betegeket. A *Miléto*si károk küldött rögtön ígért érted három harci mént, de Tudhali jobb ajánlattal jött és én ráálltam. Itt ez a katona elkísér, menj új gazdádhoz!

Értetlen arcot vághattam, mert még hozzátette:

– A társad nálam marad, s vele a gyógyfüves ládád. Róla nem beszéltem, nehogy orvos nélkül maradjak a végén. Na, menj!

A hettita tábort nem messze találtuk. Sátraik rendezetten sorakoztak egy cédruserdő szélén. Fegyveres kísérom a vezér sátrához vitt, ahol átadott az őrnek, aki a bejáratot vigyázta. Az őr bekiáltott, de hogy mit nem értettem. Nyelvük egyáltalán nem hasonlított sem a göröghöz, sem Asmar népének nyelvéhez, de ők maguk, bár különböző királyok alattvalói voltak megértették egymást. A trójai éppen úgy értette a hettiták beszédét, mint a Mitanni földjéről valókét, vagy akár a magukat károk néven nevezőket is. Mintha egy nagy, népes családba tartozó rokonok lennének. Nem kivétel ez alól eddigi „gazdám”, Tabbal Gordion háza népe sem. Ezek ellen indult hadba az achájok serege. Kétségesnek tűnt előttem a siker...

Onnan a domboldalból jól látszottak a görög hajók a partra kivontatva, a sátrak sokasága a síkon, a védősánc, ami körülvette a tábort. A nyüzsgő sokaság láttán közénk kíváncsoztam, szerettem volna ott lenni valamelyik sátor árnyékában és szabad emberként segíteni bajbajutott beteg, sérült honfitársaimon. E helyett itt állok egy idegen barbár sátra előtt, és várom, kegyeskedjen szóba állni velem, a rabszolgájával.

Mondják a szerencse forgandó. Hát, az én életemben ez igaz. Tükhé istennő elfordult tőlem. Tudom én jól, hogy az istennő nem köt egyezséget sem az emberekkel, sem a többi istenek-

kel, és előre nem látott helyzeteket teremt, ezzel is bizonyítja hatalmát felettünk. A legbiztosabb számítások is csődöt mondanak, ha ő úgy akarja. Szerinte az életben egyedüli bizonyosság létezik csupán – a bizonytalanság.

Úgy elmerültem gondolataimban, hogy az őr kétszer is rám kellett kiáltson, míg odafordultam feléje. Ekkor intett, lépjek be a sátorba. Bent félhomály fogadott, s a kinti napfény után alig láttam valamit is. A sátor mélyéből rekedt hang szólt, de nem tudom mit mondott, mert ezen a számomra ismeretlen nyelven beszélt. Azért mélyen meghajoltam, nehogy rossznéven vegyék, hogy csak értetlenül állok. Gyakran botütések jelzik a hatalmasok nemtetszését. Jobb az ilyet elkerülni.

Az őr, aki bekísért a nagyúr szavára kisietett és rövidesen egy másik rabszolgával tért vissza. Ez hellén volt és mindjárt így szólt:

– A nagyúr, Tudhali nem beszéli a nyelvedet, ezért hívatott, hogy közvetítsek. Azt mondja, itt maradj a sátra mellett, hogy közel légy, ha szüksége lesz rád. Engem is ideparancsolt hozzád, hogy értsed, ha valamit akar.

Miután a közvetítő tolmács neki is elmondta, mit közölt velem, intett, hogy mehetünk. Kint leültünk a sátor tövéhez. Egyszerre ismerős hangok ütötték meg a fülemet. Mágosz érkezett botladozva, és örvendező hangokat adott, ahogy meglátott.

– Mi a neved tolmács? Hol ringott bölcsőd? Kit mondasz atyádnak?

– Sok kérdés egyszerre. Nevezd egyszerűen *Meszolavétész* néven, azaz közvetítőnek. A napvilágot *Lakonia* földjén láttam meg, ahol atyám a baszileusz szolgálatában állt, mint bátor fegyverforgató. Mikor Trója ellen indult ő is, akár a többiek, engem hagyott otthon a házra, s anyámra vigyázni. Öcsémme halászni eveztünk ki a tengerre, mikor kóbor rablók elfogtak, s

eladtak rabszolgának. Öcsémről nem hallottam hírt, amióta fogságba estünk.

– Azóta a hettita rabja vagy? – érdeklődtem tovább sorsa iránt.

– Előbb *Lüdiába* kerültem, majd eladtak Mitanni földjére, voltam Trójában is *Télephosz* szolgája. Most itt élek Tudhali háznépével. Azért tart meg a nagyúr, mert jól megismertem a nyelvüket – ezek mind hasonlóan egymáshoz -, de más környező népek beszédét is értem. Melletted addig maradok, amíg magad is meg nem tanulod a hettiták és rokonaik nyelvét. Ha nem ismernék annyi idegen beszédet, dolgozhatnék én is a bányákban, vagy a gályákon húzhatnám a súlyos evezőket.

– Úgy jössz-mész, beszélsz, mintha szabad ember lennél, s nem rabszolga, mint a többi.

– Nem félnek, hogy megszököm. Nincs hová mennem. A hegyeket idegen népek, barbárok lakják, a tengerre sem juthatnék el. Milyen hajó venne fel? Jól tudja ezt a gazdám. Okos ember, megbecsüli a tudást, a hozzáértést. Ezért mozoghatok szabadon. Persze csak táboron belül. Téged is becsülni fog, ha bebizonyítod, hogy annyit érsz, amennyit mondtak rólad. De ha csalódik, az evezőpadra kerülsz...

Szép kilátás. Mintha tőlem függene csupán, hogy sikeresen gyógyítom valamelyik kedvencét. Lovát, vagy harcosát. Az istenek kezében vagyunk. Ha Apollón, a Gyógyító kegyes hozzám, dicséretes munkát végezhetek.

– Megfejtethetlen az istenek akarata – folytattam a beszélgetést új társammal. – Nézd, itt vagy te aki, majdnem szabad ember tudása révén, itt vagyok én, aki rabszolga lettem tudásom miatt, és ott van, látod, Mágosz, aki szabad emberként él az idegen földön tudatlansága révén. Ha nem kerülünk a barbárok fogságába, templomi szolga lenne valahol görög földön.

Éjszakára egy hevenyészett kunyhóban helyeztek el, de enni a katonákkal ehettünk, s egyelőre más dolgom nem volt, mint-

hogyan tanuljam meg a hettiták beszédét. Nem sokáig időztünk Trója közelében. Tudhali naponta felment a várba, s mindig későn éjszaka hozták vissza hordszéken a szolgálai. Egyik éjszakai visszatérése alkalmával hívat a sátrában.

– Akarsz görögöt látni? – kérdezi akadozó nyelven, nagyokat röhögve.

Nem tudtam mire vélni a dolgot, s csak bámultam értetlenül hol a tolmácsra, hol rá. Látni meglepődésemet még vidámabb lett. Csapkodta a térdeit és szinte gurult a röhögéstől. Végül a pislákoló mécsesek világánál megpillantottam a sarokban egy mocorgó rongy csomót. Intett a szolgálknak, s azok fáklyát gyújtottak, lássunk jobban.

Odaléptem a homályos alakhoz, aki egy halkán nyögdecselő emberi lénynek látszott.

– Hoztam neked egy sebesültet – röhögött tovább a hettita –, mutasd meg, tudsz-e ép embert csinálni belőle? Görög, hogy érts szót vele, ne kelljen a közvetítő.

Elvettem egy fáklyát a szolgától és közelebb hajoltam, lássam ki az és mi a baja. Hirtelen visszahőköltem, hogy a fáklya ki is esett a kezemből, de egy serény szolga felkapta, nehogy tőle valami lángra kapjon. A rondán összevert arcban nem mást ismertem fel, mint hajónk Onétoridész nevű kapitányát. Gyorsan összeszedtem magam, ne vegyék észre, hogy ismerem, sőt társam a sebesült.

– Engedd, uram, hogy vigye ki két szolgád a kunyhóm elé ezt a sebesültet, ne zavarja ténykedésem a nyugalmadat. – Mészolavétész hűségesen fordította a szavaimat, s a nagyúr elkomolyodva bólintott, majd háttal fordulva felénk hortyogva el is aludt.

Egész éjszaka dolgoztam fáklyafény mellett, hogy megtisztítsam a hajóskapitányunk sebeit. Nagyon össze volt verve, de csodálatos módon csontja nem törött. Semmi csillapító teám nem volt és kötszernek való gyolcsot se találtam. Mágosz segí-

tett ki, mert valahonnan hozott egy nem egészen tiszta inget, amit alaposan kimosattam vele a közeli folyó vizében, majd forró kövekre teregettem, hogy az ártó szellemek távozzanak belőle. Ezután hasogattam csíkokra. Ennyivel kellett beérnem, meg tiszta vízzel, amit a folyó adott. A Folyamistennek hálát mormogtam, hogy tiszta, hideg folyóvizet adott, amelynek gyógyhatását atyám sokszor elmondta, és magam is tapasztaltam.

– Hogy kerültél ilyen állapotba, Onétoridész? – kérdeztem, miután kissé rendbe hoztam az állapotát.

– Mikor elfogtak, néhányunkat Trója várába vittek, hogy a nép szórakozzon velünk. Nem mondták, hol ejtettek rabságba csak azt látták, hogy hellének módjára öltözködünk. Kikötöttek a piactéren, s aki arra ment, megdobált, leköpött és szidalmazott. Aztán elvittek egy arénába és kényszerítettek, hogy verekedjünk meg egyszerre három, négy trójai harcossal. Két társam bele is halt a küzdelem során szerzett sebesüléseikbe. Senki nem törődött velük.

– Te hogyan úsztad meg ennyivel?

– Fiatal koromban gyengébb voltam a többi korombeli gyermeknél, és mindig megverték – később erősödtem csak meg, mikor a tengerre kerültem. Kénytelen voltam túrni az ütlegeket és minden félét kitalálni, minél kevesebbet kapjak. Ennek köszönhetem, hogy ilyen látványos zúzóadások árán, de életben maradtam. Ez a hettita a sok bor hatása alatt fogadást kötött, hogy ha életben maradok, egy bronz serlegért neki adnak. Ezért vagyok most itt.

– Engem akar próbára tenni, azért kellett neki egy sebesült – magyaráztam meg a helyzetet –, de ne szólj róla, hogy ismeresz. Majd ha erőre kapsz, megkérem Tudhali urat, rendeljen mellém segítségül, ha harcra kerül a sor és több lesz a sebesült.

Nem tudom, mennyit hallott meg beszélgetéseinkből a tolmács, de bíztam benne, nem árul el...

Hét napig tárgyalt, de főleg lakomázott Trójában Tudhali. Ahogy a hetedik is eltelt, nagy kiabálások közepette felszedelőzködött a tábor és indult vissza a hettiták földjére. Onétoridész állapota bár nagyon sokat javult, hosszabb gyaloglásra képtelennek tartottam, de hárman hogy felváltva támogattuk, mégis lépést tudott tartani a karavánnal. Mágosz addig ügyeskedett, amíg egy kisebb kancsó bort szerzett. Ezzel erősítettük betegünket az úton.

Tudhali nem szólt semmit, hagyta, hogy az embereivel együtt menjünk, együtt együnk, és együtt pihenjünk meg a kijelölt helyeken.

Megművelt gazdag földek, völgyek mentén vezetett az utunk, ameddig a trószok földjén jártunk. Beljebb a hegyek között már egyszerűbb nép tanyázott. A dús gabonatóblák elmaradtak, csak olajfák nőttek és satnya fű. Itt-ott kecske és birkanyájak tűntek fel, meg szegényes falvak. A nép nem futott el előlünk, sőt örömmel adtak az állataikból cserébe bronz és rézedényekért. Nekik csupán agyagból készített tálaik, s kancsók voltak. Igaz, ezeket kiégették, és ügyes mintákkal díszítették. Ezt a népet *paphlagonoknak* mondják, de én úgy tapasztaltam nem egységes népesség, minden falu más, mind külön törzsek. A beszédük sem hasonlít a hettitához, vagy trószok nyelvéhez, és minden törzs a sajátját beszéli.

Szorgalmas tanítómnak köszönhetően a katonák egyszerűbb szavait kezdtem megérteni és válaszolni is tudtam, ha szóltak hozzám. Ezért tűnt fel, hogy ezek a törzsek másképp beszélnek. Meglepett azonban, hogy Mágosz nagyon jól megértette őket. Ő aztán mutogatással, meg az ő sajátos keverék nyelven mindig meg tudta értetni velünk, mit óhajtanak a paphlagonok és mit adnak cserébe. A katonák harsány jókedvvel kísérték Mágosz igyekezetét, de végül mégis hálásak voltak a csere lebonyolításáért.

A hosszú napokig tartó vándorlástól elcsigázva érkezünk a *Marassanta* nevű nagy folyó partjára. Bár Marassanta a neve,

én találóbbnak gondolom a *Halasz* nevet, hiszen olyan sós a vize, hogy nem oltja a szomjat. Ez volt a Hettita Birodalom határa. Késlekedés nélkül átkeltünk a folyón, azokon a nagy bárkákon, amelyeket a király parancsára építettek. A révet is gondosan rendben tartották, és ha karaván érkezett átszállították. Az idegenek természetesen megfizették a révészek szolgálatait, de a birodalomhoz tartozók ingyen használhatták. Ezt is a király parancsára.

Az mesélték a katonák, hogy amikor nagy sereggel akarnak átkelni a folyón, nem elegendők a bárkák. Ilyenkor kivezényelnek rengeteg rabszolgát és eltereltetik velük a víz folyását. Így a sekély folyón könnyen átkelnek, utána pedig visszaengedik a folyóvizét eredeti medrébe, és a had mehetett tovább.

Hosszú és fárasztó utunk volt idáig, de ha nagyobb esemény nem is zavarta meg a haladásunkat, kisebb-nagyobb dolgok mégis estek közben. Mindig akadt dolgunk vagy a katonákkal, vagy a lovaikkal. Az állataikért jobban aggódtak, mint társaikért. Ha egy lónak kimarjult a lába, vagy feltörte a heveder, azonnal jöttek hozzám, adjak rá borogatást, kencét, vagy amit kell. Ha azonban egyik-másik katona megsérült, láz verte le, vagy mérges rovar csípte meg, hagyták szenvedni sokszor napokig, míg valaki elhozta, hogy segítséget kérjen. Sehogy sem értettem. Meszolavétész azzal magyarázta, hogy a ló nagyobb érték, mint egy harcos. Lehet. Akkor sem értem.

Onétoridész teljesen meggyógyult, csak a fején hagytam még rajta a kötést, nehogy a nap megégesse a frissen begyógyult sebeket. Tudhali beletörődött, hogy a rézkupáért cserélt rabszolga velem marad. Nem szólt ugyan, de hagyta segédkezzen körülöttem. Útközben sok gyógyfüvet, növényt találtam, sőt még ásványokat is a sziklák között. A hettiták nem ismerték, de én tudtam, melyik gyógyító erejű, s melyik mérge. Egy iszákba gyűjtöttem a növényeket: füveket, virágokat, gyökeret, fakérget, meg amit kell. Egy másikba az ásványokat. Ez lett a nehezebb. Mágosz segített cipelni, meg a hajós társam miután jobban megerősödött.

Jól összeszoktunk mi négyen a hosszú vándorlás alatt. Meszolavétész is megtanulta az egyszerűbb sebek, sérülések kezelését. Mint tolmácsnak nem sok dolga akadt, így minden idejét velünk töltötte.

Tudhali, ameddig Trójánál időztünk, meg az egész út alatt nem tartotta magát másnak, mint hettitának. Nem hozakodott elő a rangjával, családjával. A birodalom része volt, a birodalmat képviselte teljesen személytelenül. Semmi nem szivárgott ki, mit tárgyalt Ilion uraival és a többiek megbízottaival: a Lüdiabeliekkel, a Müszia nagy népének, az amazonok királynőjének küldötteivel, vagy a *bithünek*, *bebrykek*, *phrügek* képviselőivel. *Bithünia* messzebb esett ugyan Ilion partjaitól, de jó kapcsolatot jelenthetett Pontosz népei felé. A bebrykek a *Bosporos* két partját vigyázták, s az áthaladó hajókat figyelték. Mitanni, bár az asszír király hatalma alatt áll, még jelentős birodalom a térségben, akire minden szempontból számítani kell, és nem érdemes újat húzni vele.

Ezekkel a jó viszony, úgy Trójának, mint a hettitáknak is fontos lehetett. Hogy milyen egyezsége jutottak, nem tudtuk meg, de Tudhali nyugalma nem hagyott kétséget a felől, hogy elégedett az elért eredménnyel.

Az Ilionnal szomszédos és rokon népek számára közös veszélyt jelentett az achájok támadása. Nem csak területüket féltették, de kereskedelmük, tengeri kapcsolataik kerültek veszélybe. Hasznosnak látszott összefogni a közös ellenség ellen. Ismertem azonban az emberi természetet, hogy a pillanatnyi haszon, a büszkeség, az irigység gátat emelhet a megegyezés elé. Ezért gondoltam bizonytalannak az egyezés kimenetelét. A kérdésekre a választ az idő majd meghozza. Bízunk a jövőt az istenekre!

Közben a dereglyék a túlsó partról megjöttek és csapatunk három fordulóval át is jutott szerencsésen a másik oldalra. Először a nagyúr és háza népe kelt át, majd a katonák a lovaikkal, végül a szolgák, rabok és más kísérők. A biztonság kedvéért,

nehogy valakinek az a gondolata támadjon, hogy visszafordul, néhány fegyveres őr vigyázta az utolsó átkelést.

Ahogy az idegen földre tettem a lábam, láttam, hogy mennyire más ez a föld, mint amelyeken eddig áthaladtunk. Mindenütt rendesen megművelt szántók, szép sorba ültetett gyümölcs- és olajfák, karbantartott, köves utak szeltek át minden irányban az országot. Katonákkal zsúfolt őrállomások helyezkedtek el az utak mentén látótávolságra egymástól. Szekerek és lovasok jártak minden felé. A gyalogosok az árokparton haladtak, ne zavarják a nem ritkán vonuló katonákat. Ezeknek a szekerek is gyorsan kitértek. Látszott, itt a katonák az urak. Számomra szokatlan volt ez a túlzott rend, fegyelem. Nekünk is vannak harcosaink, s azok is sokszor vonulnak az országban ide-oda, ahova parancs szólítja őket, de önként senki sem áll félre az útjukból. Az elől menőknek kell a tömegben áttörni, hogy a többi nyugodtan tovább mehessen. Ilyenkor sűrűn esnek ütlegek, amit az emberek morogva, átkozódva, kiabálva vesznek tudomásul. Még a legnépszerűbb hősöknek is komoly munkát jelent elhaladni, ha embertömegbe keverednek.

Más emberek, más szokások...

A határhoz nem volt közel az első város, amit érintettünk. Mellette régi romok nyomait láttuk. Azt mondják, itt volt a régi főváros *Kussara*, vagy *Kárum*, de ma már elveszítette jelentőségét, nem is építették újra. A közelében levő település alig mondható városnak, inkább egy nagyobb katonai őrhely, s körülötte néhány, földművesek és pásztorok által épített lakóház. A romok mellett elhaladva látni lehetett, milyen nagy volt valamikor a város. Az itt-ott meredező falak hatalmas kőtömbökből álltak. Mondják, hogy óriások építették, s valóban úgy tűnt, emberkéz nem is emelhetette azokat.

– Elhagyták az istenek, azért lakatlan – jegyezte meg Meszolavétész, aki úgy látszik sok mindent tudott erről a hatalmas országról.

– Régen történhetett.

– Még a régi királyok idején. Úgy mesélik a papok, hogy fényes nappal az éltető Nap eltakarta az orcáját, mert megharagudott az emberekre, és éjszakai sötét borult a földre. Az emberek elmenekültek, hátrahagyva minden vagyonukat, birtokukat, értékeiket. A pusztá életüket mentették. Elöl ment a király, egy egyszerű szekéren, utána az udvar, a család, őket követte a nép, és a papok zárták a sort.

– Hova menekültek?

– Egy jóslat jelölte meg a helyet, hogy hol alapítsanak új várost. Ezt a mostani fővárost, melynek *Hattusas* a neve, a király – *Hattusilis* – emlékére.

– Lakatlan föld terült itt el?

– Éltek itt idegen törzsek, *hurrik*. Ezeket hódolásra kényszerítették. Később a két nép keveredett.

– Honnan tudod ezeket a dolgokat?

– Ott forgolódom állandóan a nagyok körül. Szükségük van rám, és megtűrik a jelenlétemet. A fülem pedig mindig nyitva áll.

Hosszas menetelés után értünk a főváros közelébe. Itt nagyobb pihenőt rendeltek el. Mindenki rendbe szedte magát. Maga Tudhali is teljesen átalakult. Díszes ruhába öltözött: arannyal átszőtt köpeny borította dús redőkben a vállát, alatta finom gyolcs ruhát viselt, két karját, lábszárait karperecek díszítették. Éjfékete színű szilaj csődör hátán ült. A kényesen ficáncoló lovon arannyal és ezüsttel kirakott szerszám csillogott, farkát, sörényét drágakövekkel díszített selyemmel fonták be.

Ő már nem „a hettita” volt többé, hanem Tudhali úr, palotaherceg, a király első számú bizalmasa, hatalmas birtokok ura, a birodalom leggazdagabb embere.

A csapat előtt lovagolt ő, utána a főemberei, rang szerinti sorrendben. Minket, rabszolgákat bőrszíjakkal összekötöztek, tízenként. Így különböztettek meg a szabad szolgáktól, akik

uraikat követték. A harcosok csoportja zárta a sort. Így léptünk be a város kitárt kapuján. Érkezésünket dobok dübörgése, és a harsonák rekedt hangja jelezte.

Ahol elhaladtunk, a herceg előtt az utcákon tartózkodók a földre vetették magukat, jelezve alázatos odaadásukat. Alighogy tovább lépett a herceg, az emberek gyorsan felemelkedtek és kíváncsi pillantásokat vetettek felénk, majd gyorsan elsiettek a menet közeléből. Félték, hogy ha valami nem tetszik a nagyúrnak, könnyen megkorbácsolják a „vétkezőt”. És még az jár jobban, aki ezzel megússza, mert könnyen a rabszolgák közt találhatja magát, akármilyen mesterember is lehetett azelőtt.

Annyira lefoglalta a figyelmemet az embereknek ez a különös viselkedése, hogy alig láttam meg a nagy kőházakat az utca két oldalán. Most értettem meg, mi az alapja a nagy rendnek és fegyelemnek, ami birodalom-szerte uralkodik. A félelem! A félelem tartja egyben a birodalmat, a félelem hatja át a mindennapokat, a félelem kényszeríti alázatra a népet, a félelem a hatalom eszköze.

Fényes kis csapatunk a király palotájához érkezett, s újabb harsonák zengték jövetelünket. Kitárult a palota kapuja és mi besorjáztunk a nagy, négyszögletes udvarra.

VIII. fejezet

„...a folyóparton hadirendben megverekedtek”

(Homérosz)

Új élet kezdődött számomra *Hatti* földjén... Tudhali átadta a királynak szánt ajándékokat, melyeket Trójából hozott, s köztük voltunk mi is, hárman görögök.

– Fogadd hódolatom jeléül ezeket az idegeneket, akik a görög isten szolgáinak tartják magukat. Egyikük gyógyító, a másik segítsége a sebek kezelésében, s a harmadik az idegen becsédek értésében jártas.

– Hű alattvalóm vagy! – válaszolt a király, *Labarnasz*, ki tudja hányadik ezen a néven – Tudod, a békés életnek, mely nem sokáig tartott, máris vége. Sebesülteket gyógyító mesterekre szükségem lesz.

A herceg döbbsen hallgatta a királyi jóslatot, de nem szólt.

Ezzel minket be is soroltak a mesteremberek rendjébe, természetesen, mint rabszolgákat. Meszolvétész egykedvűen vette tudomásul az új helyzetet, szerinte se nem jobb, se nem rosszabb, mint amiben eddig volt. Onétoridész számára azonban a biztos menedéket hozta meg, hiszen így elhárult a nehéz rabság – bányá, vagy gálya – réme a feje fölül. A palotán kívül, a katonák szállása közelében jelöltek ki helyet számunkra, valamint egy fegyveres őrt, aki felügyelt reánk. Nehogy valami rendetlenséget kövessünk el, és hogy pontosan elvégezzük, ha valamit ránk bíztak

Hamarosan adódott is tennivalónk.

Tudhali úr, a király bizalmasa tiszteletére kocsiversenyt rendeztek megérkezésünk után három nappal. Tüzes paripák vontatta harci szekerek versenyeztek a városfalon kívül, az erre a

célra kijelölt síkon. A nézőket deszkapalánk választotta el a pályától. Gerendákból ácsolt emelvényen foglaltak helyett a király kísérei és a többi előkelőség. A tömeg állva figyelhette a versenyt.

Közkedvelt szórakozás volt ez, s a nép lelkesen biztatta a hajtókat. Nemes ifjak álltak a szekéren, ők fogták a gyeplőt, s a kereszt rudat. Ostor, korbács használata nem volt megengedve. Így is vágtáztak a pompás, betanított állatok. Csak úgy dübörögték a kerekék, s szállt a por. Az első helyért küzdők fej, fej mellett haladtak, mikor a palánkhoz értek. A két kocsi kerekei összecsapódtak és a palánkhoz közelebbi nekiment a gerendának. Recsegés-ropogás, kiáltozás, visítás hallatszott.

A kocsi összetört, a hajtó, s a ló a porban elnyúlva feküdtek. Odarohantunk a baleset színhelyéhez, de a szolgák a sérültet, s a lovat is hamar félrevitték, a roncsokat eltakarították, hogy a verseny tovább folytatódhasson. Láttam, a szerencsétlenül járt ifjú kifordult karral fekszik, s alig szuszog. Onétoridész lefogta és én az atyámtól tanult fogással a vállát helyre tettem. Feljajdult ugyan a sérült, de utána megszűntek a fájdalmai. Szóltam, vigyék a szállásunkra, majd ott gondját viseljük, ameddig talpra áll. Nekem a lóhoz kellett sietnem. Sürgettek a szolgák. Fontosabbnak tartották még a nemes ifjúnál is.

A fejét a földhöz szorítva tartották a paripát, ne tudjon felkelni. Körbejártam, lábait, oldalát megtapogattam. Egy csúnya, nagy seb húzódott a marjától a vékonyáig. Láttam, a csontok épek. A beszakadó palánk sértette fel az oldalát.

– Tartsátok, emberek! – szóltam – Valaki pedig hozzon tiszta forrásvizet. Te, Meszolvavétész menj be az első házba, ez a katona majd elkísér, és főzsd ki jól a kenderfonalat, meg a tút, ami ebben a batyuban van. Csak így távoznak belőle a gonosz szellemek – fűztem még hozzá, főként a gyanakvó tekintetű katona kedvéért.

Hamarosan meghozták a megpuhított és kifőzött fonalat. Alaposan összevarrtam a sebet miután tiszta vízzel jól kimos-

tam. Ezután hagytam, állítsák lábra az állatot, vigyek be az istállóba, és egy napig enni ne kapjon, csak inni, de azt bőségesen, és az istállószolga naponta többször cserélje az almot, nehogy a szennyezett alomba belefeküdjön a szegény pára.

Most már foglalkozhattam a pórul járt kocsihajtóval is. Szerencsésen megúsza egy vállficammal. Akár ott is hagyhatta volna a fogát. Készítettem számára egy erős nyugtató-altató főzetet, és üzentem, reggel érte jöhet a családja.

– Most pedig mutassunk be áldozatot a Gyógyítónak és az istennőnek, hogy segítségünkre volt a nemes ifjú és a nemes paripa gyógyításában – szóltam társaimhoz.

Hevenyészett oltárt állítottunk néhány kőből – tehetségünk-ből akkor ennyire tellett. Mikor a száraz ágak lángra kaptak, kevés bort és illatos füveket vettem a tűzre. A lángok felcsaptak, illatos füsttel borítva be minket, akik az oltár körül álltunk. Utána nyugovóra tértünk, de még el sem jött Hüpnosz, hogy álmot hintsen a szememre, két marcona alak lépett be a kunyhómba, és kirángatott. A többiekkel nem törődtek. A palota felé tereltek, de nem a főkapu, hanem egy külső ajtóhoz vittek, s azon belöktek Teljes sötétség fogadott, majd megszólalt egy rekedt hang

– Lassan gyere előre. El ne botolj.

Így tettem és jó ideig haladtam az időnként felhangzó hang irányába. Az út lefelé lejtett, de lépcsőfokokat nem éreztem. Lassan-lassan megszokta szemem a sötétet, és ki tudtam venni a falak árnyát kétoldalt.

– Na, most itt állj meg! – parancsolta az előbbi hang.

Tétován megálltam. Széjjelnéztem, de semmit nem láttam, csak fenn valahol egy kis rést, melyen gyenge fény szűrődött be a helyiségbe.

– Leülhetsz ott, ahol vagy – hallottam az újabb tanácsot, vagy parancsot.

Leültem, s forgolódva kerestem a hang forrását, de egyelőre nem láttam. Motoszkálás hangja hatolt a fülemhez, majd gyengén hozzámért valami, vagy valaki.

– Mostantól ez a helyed itt az odúban – mondta egészen közelről a hang.

– Ki vagy te, hogy megmondod, mit tegyek és, hol legyek?
– kérdeztem kissé ingerülten.

– Nyugodj meg. Itt mind hasonszőrűek vagyunk, csak te még új vagy. Én vagyok itt a legrégebben, s ezért én vagyok a *logosz*, ahogy régi hazámban mondták

– Mond még egyszer azt a szót, kérlek.

– Melyiket? A *logoszt*? Talán ismerősen cseng a fülednek?

– Az istenek áldjanak meg! – kiáltottam fel görögül – *ey-charisto!*

– Elhagytak az isteneid, hogy idekerültél. – fordította ő is görögre a szót.

– Nem tudom, mi hibát követtem el – és elmondtam az utolsó nap és este eseményeit, de együtt sem tudtuk a börtönbe vetésem okát kideríteni.

Voltunk a tömlöcben tízen, tizenketten, de a gyér fényben nem láttuk egymást. Ezen a görögön kívül a többiek helybeliek lehettek, mert csak a hettita nyelvet beszélték. Apró vétkekért kerültek ide. Nem adták oda idejében a járandóságot, nem vágták elég gyorsan földhöz magukat, ha megjelent a király, elcsentek egy gránátalmát a palota kerítésén kihajló ágról, meg ilyenek képezték a bűneiket. Én ellenben semmi ilyent nem követtem el, sőt kedvükben jártam, hogy visszaadtam a csődör és a nemesifjú egészségét. Nem kellett volna?

– Gondolkozz, mit tettél, vagy mit mondtál, ami nem mindennapi Hattusas városában – biztatott a *logosz*.

Három napig tartott a fogságom, s az alatt csak valamilyen bűzös moslékot kaptam enni, mint a többiek is. Logosz is elmondta röviden „bűne” történetét. „Házi szolga voltam, s kint dolgoztam a kertben, vagy a földeken. Néha a konyhában segítettem. Aránylag jól ment sorom, fedél volt a fejem felett, enni is adtak, bár nem bőségeset, de elegendőt, és ehetőt. Nem ilyen moslékot, mint itt. A munka sem ölt meg, ha megpihentem nem szóltak rám gyakran. Ritkán kaptam ütlegeteket. Nem volt okom panaszra. Egyszer mégis megtörtént a baj. Az egyik palota udvaráról kihajlott egy faág és én egy almát leszakítottam róla. Az őr meglátta és ide kerültem. Még jó, hogy nem vágták le a kezemet, mert a tolvajoknak ez a büntetése. Valaki kegyes hozzám, mert időnként néhány szem gyümölcsöt küldenek le számomra, meg vásott köpenyeket, amibe takarózhatok, ha hidegek az éjszakák. Én vagyok itt legrégebben, és biztosan a gyümölcsöknek és a takaróknak köszönhetően éltem eddig túl a fogságot. Logosznak neveznek, mert én beszélek, ha valakivel szót akarnak az örök érteni. Na, most már mindent tudsz rólam” – fejezte be a beszámolóját.

– Azt azért mégsem mondtad meg, ki volt a gazdád?

– Látod, nem tartottam fontosnak, de ha már kérdezem, megmondhatom. A palota első hercege.

– Tudhali úr? – kérdeztem meglepődve.

– Ismered talán?

– Hogy ismerem-e, ő vásárolt meg Ilion földjén, miután fogságba estem a csatorna partján, és ő hozott ide, hogy a királynak ajándékozzon.

– Ki vagy te, hogy királyunk ajándéka lehetsz?

– Atyám az Olümposz lakói közül való. Pártfogóm a Gyógyító Apolló. Az ő papja, szolgája vagyok.

– Aszklépioszt mondod atyádnak, a nagy gyógyítót, akit Zeusz féltékenységből villámával sújtott halálra?

– Találó név a tied: logosz. Jól beszélsz. Makhaón vagyok, Aszklépiosz fia.

– Azt megértettem, mindjárt az elején, hogy orvos vagy, ahogy elmondtad fogságba esésed történetét, de hogy éppen a görög isten, ahogy itt mondják, papja lennél, nem gondoltam.

A bejáratról jövő hangok, kiabálások szakították félbe beszélgetésünket. Két fáklyás, fegyveres őr jött le a gödörbe, megragadtak és kitaszigáltak az ajtón kívülre. Már a fáklyafény is sértette a szememet, de a kinti világosságot már nem bírtam elviselni. Eltakartam a szemeimet és lerogytam a földre. Őreim azonban felrángattak és ütlegekkel serkentve haladásra, elhurcoltak a városfalon kívülre. Itt letépték szennyes, piszkos ruhámat és a patakra mutatva intettek, tisztálkodjak meg. Örömmel megtettem.

Ahogy végeztem a mosakodással – inkább csutakolásnak nevezném, annyi szenny ragadt rám a nedves odúban -, valahonnan előkerítettek egy majdnem tiszta köntöst és egy köpenyt. Saru is került a lábamra.

Így mentünk vissza a városba. Elöl az egyik öröm, aki az utat mutatta, utána én, és hátul a másik őr. A palotához kísérték. A kapunál az elöl haladó valamit szólt, mire a beengedtek. Az udvar sarkában egy magas széken ült Tudhali úr és az elébe járulóknak osztott parancsokat, vagy döntött vitás ügyekben. Fogadó napja volt, vagy valami hasonló. Amikor meglátta menetünket, intett a szolgáknak, engedjenek át a tömegnek, hogy fogadhasson.

– Mit követtél el, király szolgája? – dörrent a hangja keményen.

Földig hajoltam előtte, de válaszolni nem tudtam, hiszen magam sem tudtam mi a vétkem. Nagy csend lett az udvaron. Mindenki várta a válaszat, de az késett. Végül a szolgák közül lépett oda hozzá az egyik és halkán mondott valamit.

– Megsértetted az istennőt! – szólt haragosan.

Válaszolni akartam, de a hátamra zuhogó korbácsütések belém fojtották a szót.

– A rabszolga nem beszél az urai előtt, csak ha kérdezik!

Hallgattam hát, és a herceg folytatta:

– A hatalmas istennő, akinek nevét soha sem ejtjük ki, uralkodik a fellegek felett, napsütést és esőt küld, vagy vihart. Békét, vagy háborút, ahogy kedve tartja. Őt sértetted meg esztelen füstölésseddel, és a gonosz szellemek megidézésével. Ezért hetven korbácsütésre ítélek, melyből naponta hetet kapsz tíz napon át. Addig a kunyhódat el nem hagyhatod, emberek közt meg nem jelenhetsz, csak ha a király hív. Vigyék!

Kihurcoltak a palota elé, letepertek a földre és már zuhogtak is rám az ütések. Megálltam egyetlen jajszó nélkül, s ezért ráadást nem adtak. Otthagytak a földön, a porban. Nehezen bírtam feltáplálkozni, s egyszerre egy ismerős hang szólalt meg mellettem:

– Mágosz, mágosz.

Soha még így nem örültem meg egy embernek, mint ennek a rabszolgák rabszolgájának. Nem bírtam állva maradni, s leültem a földre. Mágosz megrettenve nézett, s az emberek velünk nem törődve mentek dolgaik után.

– Menj, hozz segítséget. Nem tudok egyet sem lépni – mondtam, s Mágosz elsietett kacsázó járásával. Az emberek utat nyitottak neki. Tisztelték a benne lakozó démonokat, szellemeket.

Társaim segítségével aztán elvánszorogtam a kunyhónkig, ahol az utasításaim szerint készített kencékkel bekengették a hátamon levő sebeket. Persze, azok mindennap újra, meg újra felszakadtak, de mintha megvastagodott volna a bőröm, vagy eltompult volna a fájdalom, a negyedik-ötödik naptól kezdve alig éreztem fájdalmat. Aztán letelt a büntetés. Sokáig húztam ugyan még az ágyat, de nem zaklattak a szolgák, vagy katonák, s ezt annak volt a jele, hogy már nem törődnek velem a

palotában. Ha egy-egy sérült idetévedt, a társaim ellátták. Segíteni csak tanáccsal tudtam, mert egyelőre alig bírtam mozogni. Napról napra azonban erősödtem, s egyre jobb lett.

Már rövid utakat is meg tudtam tenni és társaimra támaszkodva sétálgattam a városban. Feltűnt, hogy a nagy palota mellett egy kisebb is épült, de onnan szolgákon kívül mást nem láttam kijönni. Küldtem Mágoszt, szólítsa meg valamelyiket, s tudja meg, ki lakik ott. Érdekelt, olyan különösnek, csöndesnek látszott, mintha lakatlan lenne, de a szolgák mégis ki-bejártak.

Azzal jött vissza Mágosz, hogy nem sikerült egyiket sem szóra bírni. Mutatta a száját, hogy némák. Ez még jobban felkeltette a kíváncsiságomat. Egész hadjáratot indítottam, tudjam meg a titkot. Társaim járták a piacot, szóba elegyedtek szolgákkal, rabokkal, hátha valami hírmorzsát összeszednek. Végül egészen máshonnan jött a keresett titok nyitja.

Az történt, hogy miután a herceg tudomást szerzett sétáimról a városban, magához hívatott.

– Gondolom észrevetted, hogy bocsánatot nyertél? – kérdezte, mikor meghajoltam előtte.

Betartva az illemet nem válaszoltam, hanem még mélyebben meghajoltam.

– Állj fel! – szólt rám – Beszédem van veled. Tudom, hogy nem gonoszságból követted el a hibát, hanem tudatlanságból. Ezért kaptál ilyen enyhe büntetést.

Én nem éreztem enyhének, de a hatalmasok szava megfellebbezhetetlen, s így újra csak meghajoltam.

– A király hadi készüléteket rendelt el, és neked is fontos helyed és feladatod lesz, ha megindulunk. Kérdezem felkészült vagy-e egy ilyen munkára? Van-e elegendő segítséged? Felszerelésed, és gyógyfüveid, meg ami kell? Most beszélj!

– Nagyuram! Kegyes vagy, hogy meghallgatod szavamat. Háborúban sok kézre van szükség, hogy a sebesülteknek segítséget tudjon nyújtani. Három társam túl kevés. Szolgák kellenek, akiket a legfontosabbakra megtaníthatok. De hát ki vagyok én, hogy neked tanácsot adjak? Egy nyomorult rabszolga.

– Azt parancsoltam, beszélj!

– Van a tömlöcben egy görög – jutott hirtelen eszembe a logosz – aki rátermett a sebek, sérültek kezelésében. Meg rabnak én is adhatok parancsot...

– Mi kell még?

– Tíz olyan szolga, aki hallgat rám.

– Felhozatom mindet a gödörből! Kezedre adom őket, de téged teszek felelőssé, ha valamit elkövetnek. Újra sajogni fog a hátad!

Bíztam benne, ha rám nem is, de a logoszra majd hallgatnak eleinte, amíg megszokják, hogy nekem engedelmeskedjenek.

Még aznap este megjelentek a kunyhóm előtt. Soványak és piszkosak voltak, beszélni is alig tudtak. Ott lent a sötétben nem is láttam milyen alakok sínylődtek a tömlőc mélyén. Lementünk a patakra és alaposan megmosdattam őket. Egymásnak segítve csutakolták le a hátukat, lábukat. A herceg gondoskodott rendes öltözekről számukra: vászoning és daróc köpeny. Mikor visszatértünk a kunyhóhoz, várt ránk két szolga, akik gyors mozdulatokkal lenyírták mindegyikünk haját, és a fejünket cinóber színre festették, jelezve ezzel azt, hogy a király tulajdonai vagyunk.

Első éjszakát a szabadban töltötték. Tizenketten voltak a logosz kivételével. Összebújtak a fal mellett, de a görögöt behívtam magunk közzé.

– Miért teszed ezt velünk, Aszklépiosz fia? Vagy valamelyik isten parancsára cselekszel?

– Tudd meg, logosz, nem magamtól hozattalak ki a föld alól, hanem Árész parancsára – hiába is mondtam volna, hogy egyszerűen sajnáltam őket és a herceg parancsa jó alkalom volt őket megszabadítani a gyötrelemtől.

– Árésznek van rátok szüksége, a harc, az öldöklés istenének. Te is tudod jól, hogy itt a hettiták között nagy tiszteletnek örvend az isten, akit az ő nyelvükön *Tesup* néven tisztelnek.

Elmagyaráztam, mi lesz a dolguk, és hogy figyelmesen hallgassanak meg mindent, amit tanítok, mert ha hibát követnek el nem marad el a még annál is nagyobb büntetés, mint ami-ben eddig részük volt.

Másnap már elkezdtem volna a tanítást, de előbb a szállásukról kellett gondoskodni. Építtettem velük még három kunyhót. Minden négy embernek egyet-egyet. Nem voltak díszes építmények, de a célnak megfeleltek. Építettünk még egy nagyobbat is a sebesültek, betegek részére. Ne a szabad ég alatt végezzük a gyógyítást.

Mikor ezzel mind készen lettünk, kezddhettem oktatni a föld alól kibújt rabokat. Nehezen ment, de Mágosz sokat segített ugránozásaival, mutogatásaival és szolgálatkészségével. Ha egy fogást meg akartam mutatni, rögtön megértette és engedelmesen tűrte, hogy csavargassam a karját, vagy lábát. A kötéseket is rajta mutogattam el.

Szabad óráimban most is a várost jártam, nézegettem az embereket, az utcára kirakott árukat, a házakat, palotákat, vagy putrikat, az olyanokat, mint a mieink. Néha a logosz is elkísért. Sokat beszélgettünk a világ furcsaságairól. Ő is sokfelé megfordult. Ismerte a hatalmasok kapzsiságát, és hitszegését. Meglátva egyik nap a titokzatos kis palotát, megkérdeztem tud-e valamit róla. Elmosolyodott és bólintott, hogy igen.

Messziről kezdte a történetet, de én most csak a legfontosabb részeket beszélem el.

A király testvéröccse, *Telipinusz*, rátermett harcossá nőtte ki magát. A király fenyegetve érezte hatalmát, és hogy a trón közeléből eltávolítsa, elküldte Müszia földjére, hogy vegye feleségül az amazon királynő hűgát. *Telipinusz* királyfinak tetszett az új környezet és a sok elismerés, amiben részesült bátor férfiasága miatt. Egyszer azonban a királynő hű szolgálai rajtakapták egy hetéra ágyában. Kegyetlen büntetéssel lakolt hűtlenkedéséért. Fejét forró vízbe nyomták, majd tüzes vassal égették le a szakállát, bőrével együtt. Arra azonban vigyáztak a hóhérai, hogy a szeme világát ne veszítse el.

– Most olyan undorító vagy – szólott a királynő –, hogy egyetlen asszony sem tud rád nézni. És ha valaki megpillantja az arcodat, látni fogod tekintetében az irtózatot.

Ezzel visszaküldték *Hattusas* városába. A király akkor építette neki ezt a palotát, ellátta néma szolgálkkal, hogy semmi ki ne szivároгjon a benti életről. Azóta nem lépett ki palotája kapuján, kivéve egy viharos, sötét éjjelt, de amikor örök arcán meglátta az undort, többé nem próbálkozott a palota elhagyásával. A király nem indított büntető háborút a dinasztiát ért sérelemért, mondván, az öccse maga kereste magának a bajt. Bár az is lehet, kedvére volt az események ilyen kimenetele, sőt még az is, hogy az ő tudtával történt mindez.

A király számítása bevált. *Telipinusz* saját kezűleg zárta be magát palotájába, és nem lehetett reménye, hogy valaha is hatalomra kerüljön.

Azóta, hogy ez az esemény megtörtént sok év eltelt, de a király nem volt mégsem elégedett. Nem szület neki a királynő trónörökös, sőt a megszületett leányok is idő előtt meghaltak. Ekkor felkutatott a birodalomban egy vak leányt, aki a határmentén élő nemes család sarja volt, és hozzáadta az öcséhez, akit igazából sajnált is sanyarú sorsa miatt. Nem volt semmilyen fényes ceremónia, csak éppen bejegyezték a nászt a családi jegyzékbe.

Ekkor hívatott a herceg, számoljak be, hogyan halad a felkészülés, tudnak-e már egyszerűbb sérüléseket ellátni a tanítványaim? Miután mindenről beszéltem, megkértem, járuljon hozzá, hogy a király testvérét láthassam. Esetleg tudnám enyhíteni kínjait.

– Honnan tudsz, te erről? – kérdezte meglepődve.

– Sokat beszélnek a szolgák.

– Megbeszélem a királlyal – mondta egy kis gondolkodás után.

Fejet hajtottam, tudomásul véve akaratát.

– De jegyezd meg, ez szent titok, és ha beszélsz, kitépik a nyelvedet!

Nem volt mit válaszolnom erre a fenyegetésre.

Teltek a napok, de semmi üzenet nem jött a királytól, hogy már a mindennapi munkáim közepette meg is feledkeztem az egész dologról. Sok volt a verekedés a katonák és mesteremberek között, nyugtalanság uralkodott el az egész táboron. Hírül hozták, hogy az Egyiptom földjére küldött követség nem érte el a célját, mert *Kades* földjén ismeretlen katonák csapata támadt rájuk és mind ott pusztultak, kivéve azt a két szolgát, akik elbújtak a bozótban és a harc csitulójával visszatértek a király udvarába.

– A király hívat! – jelent meg a kunyhómnál két fegyveres szolga.

Egy nagy teremben fogadott a király, ahonnan kiküldött mindenkit, csak egy görnyedt szolga maradt bent, a fal mellé húzódva.

– Sürget az idő – kezdte minden köntörfalazás nélkül.

Szótlanul álltam előtte földre szegzett tekintettel, ahogy az illem megkövetelte.

– Mielőtt hadba szállunk, ahová te is elkísérsz szolga társaddal együtt, az parancsolom, vizsgád meg Telipinusz sebeit, és amit tehetséged és istened kegyelme enged, végezd el. Ha könnyítesz szenvedésein, én leszek érte neked hálás, ami sokat érő dolog ebben a birodalomban. De ne feledd, ha beszélsz, úgy jársz, mint az a szolga ott a sarokban.

Intett a szolgának, aki közelebb jött.

– Nézz bele a szájába! – parancsolta.

Visszahőköltem, mikor megláttam a tátongó ürességet. Se nyelve, se fogai nem voltak.

– Most menj. Ez a néma fog vezetni.

Földalatti folyosókon botorkáltunk a gyenge mécsfényénél, így senki nem látta, amikor a királyi herceg lakosztályába megérkeztünk. A néma szolga intett egy másiknak, s az bevezetett a kis palota urához.

Sok sebet, heget láttam életemben, így nem mutattam meglepetést, ahogy megláttam, de mondhatom riasztó látvány volt azok számára, akik nincsenek az emberi test nyavalyáihoz szokva.

– Ki vagy, te ember? És mit keresel itt? És még csak meglepetést sem mutat tekinteted?

– Herceg, fogadd alázatomat, és segítő szándékomat. Orvos vagyok a görög isten, ahogy ti mondjátok, szolgája, és az Olümposzon lakó, gyógyító Aszklépiosz fia. A király küldött.

Ezek után hagyta, hogy alaposan megvizsgáljam az arcát. Legnagyobb gondot a szemhéjak okozták. A hegektől zsugorodott szemhéj nem zárt, és így soha sem tudta rendesen lehunyni a szemeit. Látni ugyan látott, de a körben kivilágló szemfehérje ijesztővé tette a tekintetét, pedig csak szenvedés volt benne. Láttam, hogy sok heget meg tudok lazítani, és ha a Gyógyító is segítségemre lesz, nyugodtak lesznek a herceg éjszakái. Behunyt szemmel fog tudni majd pihenni.

Meg is mondtam neki, hogy ez a véleményem. Kérdezte, mire lesz szükségem.

– A gyógyfüves ládámra, és egy szolgára, aki elég értelmes, hogy segítsen, valamint egy darab tisztára mosott kovakőre. Legyen akkora, mint az öklöm – válaszoltam.

A herceg odahívta az ajtónál álldogáló jobban öltözött szolgáját, és szólt, hogy neki is ismételjem el, amit most elmondtam. A szolga hevesen bólogatott miközben beszéltem, majd szélesebben távozott.

A másik szolga bort és gyümölcsöket tett elém, és én derekasan neki láttam, mert ma még nem is ettem, pedig Héliosz szekere már áthaladt az ég kárpitjának legmagasabb pontján.

Mikor ezt így elmondtam a hercegnek, az nagyot kacagott, majd fájdalmas sóhajjal egy kendőt szorított az arcához.

– Látod, még vidám sem lehetek, nem feledkezhetem meg az arcomról.

Őszintén megsajnáltam, de bíztam benne, hogy segíteni tudok majd rajta. Kisvártatva meghozták, amit kértem. Először készítettem egy enyhítő főzetet, s ezzel borogattam az arcát borító hegeket. Azután a késem nyelével óvatosan ütögetve a kovakő darabot, kis szilánkokat pattintottam le belőle. A legtöbbje használhatatlan volt, de végül néhány hegyes-éles kagylóformájú darab pattant le. Ezekre volt szükségem.

A nagyobb, feszes hegekkel kezdtem. Több helyen keresztbe bemetszve megszüntettem a feszülést, és a kevéske vért hagytam folyni, csak egy tiszta, puha gyolcs darabbal itatgattam fel. A herceg is látta, hogy nem okozok újabb szenvedést neki, a csillapító borogatásnak köszönhetően alig érzett fájdalmat, és az én kezem is hozzáidomult a finom mozdulatokhoz. Mikor végeztem a szájkörüli hegekkel, elvettem a legkisebb, alig egy körömkagylónyi pengét és a szemhéjat torzító húrokat is átmetszettem. Ezek még csak nem is véreztek.

Végezetül gyógyhatású főzetbe áztatott gyolcs darabbal borítottam be az egész arcot, nyugtató teát is itattam Telipinusz herceggel. Láttam, nyugodt álomba szenderült, s én is ledőltem egy bőrökkel takart heverőre. Három napig nem vettem le a borogatást az arcáról, csak frissel cseréltem időnként. Figyeltem közben, be tudja-e csukni a szemeit? Be tudta! Magamban köszönetet mondtam a Gyógyító Apollónnak, és atyámnak.

Volt még néhány hely, ahol most utólag kellett néhány metsszéssel igazítani az arc torzulásain, de ez már nem okozott gondot. A szemhéjak rendesen nyíltak, csukódtak, és a száját eltorzító hegek is meglazulva, visszaadták az ajkak rendes formáját. Még további négy napig ápoltam, borogattam, mikor is kijelentettem, hogy ennél többre nem telik a tudásomból.

Telipinusz azonban mód felett elégedett volt az eredménnyel.

– Nekem nincs hatalmam téged megjutalmazni – mondta –, de lehet, értékeled, amit most mondok, és később hasznodra fordíthatod. Ismerd meg *Arinna* asszonyt, a vak hercegnőt.

A szolgák kitárták a szomszéd helyiség szárnyas ajtaját, és belépett, mint egy csodálatos jelenség, a hercegnő. Nem volt rajta semmi cicoma, csupán egy bő köpeny, és nem a vakok bizonytalanságával lépegetett, hanem valami hihetetlen finomsággal. Az istennők járhatnak ilyen módon. Úgy tűnt nekem, nem is a földön jár, hanem lebeg felette. Arca sugárzott, ajkai körül halvány mosoly ült, szemeit lehunyva tartotta. Alig tudtam néhány köszöntő szót elhebegni.

– Uram, minden szenvedésed ellenére, boldog lehetsz – szedtem össze magam –, hogy ilyen istennő fogadott férjéül.

– Köszönöm a kedves szavakat, idegen – válaszolta az égi jelenség.

A szolgák frissítőt hoztak be, és én elfelejtettem nyelni is, úgy csodáltam azt a finom bájta, ahogy a hercegnő ajkaihoz emeli a serleget.

– A hercegnő a következő holdtöltekor – szólalt meg a herceg – trónörökösnek fog életet adni. Törvényeink szerint, ha a királyt nem áldották meg az istenek fiú utóddal, a testvére, vagy más közeli rokonának fia lesz a trónörökös.

Csend lett erre a kijelentésre a teremben. Majd így folytatta:

– Ez a tudás az én ajándékom. Úgy élj vele, hogy el ne veszítsen!

Ezzel mellém lépett az egyik szolga, és ugyan azon az úton, melyen ide jöttünk tíz nappal ezelőtt, visszatértünk a palotába. A király palotájába.

– Elvégezted, amit rád bíztam? – kérdezte, alighogy belépünk a terembe.

– El – válaszoltam röviden. Nem volt mit mondanom egyebet.

A király ránézett a szolgára, és az alig mozdítva meg a fejét biccentett, és távozott.

– Minden napodról, minden tetteredről tudok! – fordult újra felém –, és megkapod a jutalmad, amit ígértem, de ne felejtsd el, amíg élsz, a néma szolgát. Mostantól szabad ember vagy. A király orvosa a rangod, és ez a faragott bot, a rátekert indával hivatalod jelképe a birodalomban és még a határain is túl, ahol szövetséges népek élnek.

Ezzel a mellette álló szolga kezéből elvette és az enyémbé tette át a rangomat jelentő botot. Bronzból öntötték és a rajta futó inda ezüstből készült.

– Most menj, és készülj, mert hamarosan indulunk. Minden tudásotokra szükség lesz.

Visszatértem a kunyhóinkhoz. Az embereim izgatottan álldogáltak az előtte levő téren, és várakozásteljesen néztek felém, ahogy közeledtem.

– Uram! – kiáltotta Onétoridész – Uram, Aszklépiosz fia! Nézd, mit küldött a király! Daróc köpenyt, s rajta bronz-szállal kivarrva mesterségünk jelképe. És még azt is üzente, szabadok vagyunk mind a négyen. Te vagy a mesterünk.

A hatalmas sereg a városfalon kívül gyülekezett, és hamarosan el is indult a völgyeken, hágókon keresztül Egyiptom irányába. Töménytelen katonát, harci szekeret indított útjára a király. A városban nem is maradt más, mint a gyerekek, asszonyok, öregek és a különféle mesterségek művelői, erős védőőrséggel biztosítva az esetleges támadások ellen. Az őrség és az egész város vezetőjének a fegyverkovácsok öreg mesterét választotta a király.

Így nem kellett pártütéstől tartania, amíg távol lesz, hiszen minden előkelő és nemes férfiember vele kellett induljon a hadba. Egyszerű iparos pedig, akármilyen rátermett is legyen, nem férközhetett a trón közelébe. A nép sem fogadta volna el.

Tudhali, aki az előkelők közt a legelső, fontos feladatot kapott. Egy maroknyi, de jól felfegyverzett, és kiképzett harcosokból álló csapattal előrement a tengerparti városokhoz, hogy szövetséget ajánljon fel, vagy ha nem sikerül, behódolásra kényszerítse őket, így mire a had odaér, nem kell velük csetepatézni. Kísérőnek vele ment, a király parancsára Meszolavész, hogy segítsen szót érteni a tengerparti városok népével. A király bölcsen gondolkozott, mert a hadiúton többet ér egy szövetséges, vagy behódolt város a földig romboltnál.

Ugarit már rég nem jelentett ellenfelet. Lakói szétszóródtak, de akik még maradtak Egyiptomnak fizettek adót. Tudhali elsőnek őket látogatta meg, felajánlva a király jóindulatát cserébe a kikötő feletti fennhatóságért. A despota úgy gondolta, hogy Egyiptom elég messze van, de a hettita herceg a katonáival jelenleg itt tartózkodik, és átadta a várost. A kikötőt és az utakat gyorsan lezárták, nehogy hírek szivárognak ki, és idő előtt tudomást szerezzen a fáraó a hettiták mozgolódásáról. Gyors lábú hírvivő is ment a királyhoz, küldjön katonaságot a

város őrzésére, hogy Tudhali folytathassa az útját. A kikötőben alig volt néhány hajó, s azok sem alkalmasok a harcra, inkább áruszállításra épültek. A herceg természetesen ezeket birtokba vette, és a despotát megbízta még tíz mélyöblű hajó építésével.

– Merre akarsz a széles tenger hátán eljutni, hettita uram?
– érdeklődött a város vezetője.

– Kereskedni akarok a szomszédokkal! – jött a válasz, de azt persze nem mondta meg, hogy milyen kereskedésről van szó.

– Járj szerencsével! Két holdtölte ideje alatt elkészülnek a hajóid.

– Bölcs vezetője vagy népednek – dicsérte Tudhali az szolgálatkész és engedelmes despotát.

Megérkeztek a kért katonák, akik seregnyi lábasjóságot is hoztak magukkal. Nem akarták a behódolt várost kifosztani. Barátságosan viselkedtek, és a kereskedőket is rendesen megfizették, ha valamire szükségük volt. Számítottak a későbbi jóindulatra, szövetségre is.

Csak éppen azt nem engedték, hogy bárki is elhagyja a város körzetét.

A következő város, amit meglátogatott a hettita herceg *Antaradosz* nevet viselte, s szembe vele feküdt a tenger vizétől övezve *Aradosz* szigete. Ez már nehezebb feladatnak látszott, mert bár közismert volt, hogy Egyiptomot gyűlölték és nem fogadták el fennhatóságát, de mást sem tűrtek maguk felett. A kikötőkben hemzsegték a hajók – mind kereskedők. A parton raktárak épültek a különféle portékák számára. Kint a nyílt vízen pedig harci gályák keringtek százszámra, készen arra, hogy az esetleges betolakodót elkeressék. Nem volt ajánlatos a szigettel ujjat húzni.

A város maga hajlott a szövetségre és nem idegenkedett a hettitáktól. Annak idején a Nagy Csata alkalmával a hettiták oldalán küzdöttek a fáraó seregei ellen. Most nem szerették

volna, ha újabb csata színhelyévé válik a földjük. Segítséget ígértek, hogy a felvonuló sereg tovább haladhasson és hajókat is rendelkezésre bocsátottak. Csak zárlatot nem ígérhettek, annyi idegen hajó tartózkodott a kikötőkben. A város öregjei azt tanácsolták, ne mutakozzanak hettita öltözékben se a városban, se a kikötők környékén.

Jó tanácsnak tűnt, és Tudhali megfogadta. *Kádesi* polgárok-nak, kalmároknak öltöztek, és eleinte sokat nevettek egymáson furcsa öltözékeik miatt. A despota kísért adott melléjük, hogy járják be a hajóépítő műhelyeket, volt elég a part mentén, és rendelkeznek maguknak olyan kereskedő hajókat, ami elég nagy befogadó képességű.

Ide is rendelt a herceg katonákat, hogy se a város, se a sziget tanácsa, mely tulajdonképpen egy kézben volt, nehogy megfélelkezzen a baráti szövetségről. Ezeket a katonákat is kereskedőnek öltöztetve bocsátották be a falak közé. Jelentős számú lábasjóságot is küldött a király, ne éhezzenek se a katonái, se a város lakosai.

Labarnasz nem akarta elődjének, *Muwattalis* királynak a hibáját elkövetni, hogy a nyílt síkon mérközzék meg a fáraó seregeivel. Akármennyi gyalogos katonát és harci szekeret is állít szembe, a csata kimenetele kétes. Igaz, akkor sikerült a békét kikényszeríteni és Hatti egyetlen talpalatnyi földet sem veszített, de nem is nyert újabbakat. Tudhalira hárult a feladat, hogy a kieszt tervet sikerre vigye.

Sorra járta a part menti városokat, kikötőket, és mindet engedetlenségre biztatta Egyiptom irányába. Kit szép szavakkal nyert meg, kit fenyegetéssel. *Büblös* látszott a legnehezebbnek, mert királya mohóságában hasznót akart húzni abból, hogy híradással szolgál a fáraónak. A hírnököt elfogták és a hettiták erővel elfoglalták a magaslaton fekvő várost, így kényszerítették a királyt, hogy fogadjon hűséget a hettita királynak, akinek Tudhali a képviselője.

A többi város látva Büblosz sorsát, készségesebbnek mutatkozott. Az eredmény az lett, hogy a nagy hettita sereg Libanon hegyeit megkerülve, megjelent *Szidón* és *Türosz* között, a nagy folyó és a tenger találkozásánál. Egy napi pihenőt engedélyezett a király, s utána az addigra odaérkezett hétszer száz hajóra a gyalogosok zömét felrakta. Ez volt Tudhali titkos feladata.

A sereg egy része asszír harcosok vezetésével a bányákhoz igyekezett. Az asszír király nem gördített akadályt a területén való áthaladás elé, csak a zsákmányból kérte az őt megillető részt. Íjászokat is adott a hettiták mellé, segítsék őket a harcban és mutassák a helyes irányt. És természetesen legyenek kéznél a zsákmány elosztásánál. A sereg nagyobb része tovább haladt az egyiptomi határ felé. A Nílus menti mocsarak állították meg őket.

A hajóra szálló seregrésszel mentem néhány szolga kíséretében, Onétoridész és a logosz a parti csapatokkal maradtak. A hajók két nap alatt elérték a Nílus deltáját. Az egyiptomiak felkészülve vártak minden támadást, ami a tenger felől érkezik, s most is készek voltak megakadályozni a hettiták behatolását. Ekkora hadra azonban nem számítottak. A „tengeri népek” gyakran próbálkoztak, de mivel nem voltak egységes, összehangolt támadások, a fáraó hajói sikerrel vették fel velük a harcot, melynek kimenetele mindig az egyiptomiak győzelmével végződött. Büszkéek is voltak rá a hadsereg vezetői és a fáraók. Sztélék sokasága bizonyítja...

Az a rendezett hajóhad, mely számbeli fölényt is jelentett teljesen újnak, szokatlannak hatott az egyiptomiak előtt. A hettiták vakmerően nekimentek a fáraó hajóinak, megcsályázták, átmásztak rájuk, elfoglalták, vagy szurokba mártott égő nyilaikkal felgyújtották. Egy darabig próbáltak ellenállni a nyomásnak, de mikor látták, hogy nem tudják az ellenséget visszaszorítani, menekülésre fogták. Visszamentek, hogy a városokat védjék.

Az égő hajókról a tűz átterjedt a száraz, part menti nádra. A száraz évszak a vége felé közeledett, a folyó vize leapadt és a parti sás egy része kiszáradt. Ez most ropogva lángolt, és minden élőlény, ember, állat, madár menekült a lángoktól. Csak a folyó közepén lehetett biztonságban haladni. Órákig égett a nád, de végül is az élő növényzet gátat szabott a tűznek, s amilyen hamar fellángolt, olyan hamar ki is aludt. Így is nagy riadalmat okozott a hajósok és a folyó mentén élő földművesek körében.

A városok közül elsőként *Tanisz* esett a támadás áldozatául, utána a többi. *Szaisz* látva, hogy eleve reménytelen védekeznie, megadta magát. Ezért aztán nem rabolták, nem fosztották ki, csak arra kényszerítették a város vezetőit, hogy biztosítsák a hadsereg élelmezését, ameddig ott tartózkodnak. Így is a többi városból annyi zsákmányt szereztek, hogy elvinni is alig bírták. A hajók gyomra tele lett arannyal, ezüsttel, drága kelmékkel, bronz- és rézedényekkel, fegyverekkel.

Ahogy megszállták a várost Tudhali első intézkedése az volt, hogy hosszan kiirtatta a nádat a folyó város felőli oldalán, s így messze elláthatott az őrség, nem lephették meg váratlanul az egyiptomiak a felsőbb területek irányából. Közben gyors gályát küldött a szárazföldön maradt csapathoz, melyet a király vezetett. Ő pedig főbb embereivel beköltözött egy palotába, ahonnan elmenekültek a gazdái.

A palota udvarán veretett sátrat a sebesültek, sérültek részére. Itt tevékenykedtem a rám bízott szolgák segítségével. Apollón sugarai áldóan és ártóan lövelltek a földre. Csak az oszlopok árnyékában lehetett hosszabban időzni. Itt a fáraó földjén is nagy tiszteletnek örvendett a napisten, akit a maguk nyelvén neveztek. *Rá* volt a neve, *Ammon-Rá*. Őt dicsőítve kezdték a reggelt: „*Jöjj, ó, fényes Nap sötétség múltával, áraszd sugaraidat a földre!*”

Őt tartották a főistennek, de rajta kívül még rengeteg istennek áldoztak, és szívesen isteneik sorába vették a meghódított,

vagy szövetséges népek isteneit is. Így természetesen nem okozott gondot a hettita Háború- és Viharisten részére – aki-nek a nevét nem merik kiejteni – emelt szentély sem. Véleményem szerint igazából Árész ő, a háború, az öldöklés istene és az ő tulajdonságait ruházták Hatti papjai az általuk tisztelt istenségre.

Erről elmélkedtem magamban, mikor a parton kikötött az a gyors gálya, amely a hírnököt hozta meg a főszeregtől. A hírt hozó gyors léptekkel igyekezett minél előbb a herceg színe elé kerülni. Különösnek találtam ezt a sietséget, de nem tulajdonítottam neki különösebb fontosságot. Éppen egy törött kart igazítottam helyre, és rögzítettem rugalmas nádszálakkal, s ez minden figyelmemet lekötötte.

Kisvártatva egy alak jelent meg a hátam mögött és a neven szólított. Meszolavétész volt, a közvetítő, aki bizalmi embere lett Tudhali hercegnek, amióta erre a háborúra elindultunk.

IX. fejezet

„Átreidészt majd megbosszulja Oresztész, rögtön, amint fölserdül s vágyik az otthoni földre” (Homérosz)

– Uram, Makhaón! – szólott Meszolvétész – Gyere velem a palotába. A herceg akar látni. Hagyd a további munkát a szolgákra. Jól megtanulták már ők is melletted a törött karok-lábak kötözését.

Egy nagyobb teremben fogadott. A hírnök még ott állt előtte, és a herceg intésére újból belefogott mondókájába. Elmondta, milyen állapotban találta a sereget, melyet a delta mocsarai megállítottak. Látva, hogy semmiképpen nem kelhetnek át a mocsáron, hosszabb tartózkodásra rendezkedtek be. A tétlenség soha sem tesz jót a harcosoknak, de most súlyosabb baj következett be. A mocsár démonai támadták meg az embereket: forrósággal sújtották őket, s úgy rázták a szerencsétlent, akit elkaptak, mint kutya a rókabőrt. Két napig, vagy háromig kínozták az áldozatukat, és amikor elengedték olyan kimerülten hagyták ott őket, hogy napokig jártányi erejük sem maradt. Hét nap nyugalom után újra támadtak, s a legyengült embert addig rázták, amíg belepusztult.

A király is áldozatul esett és a sereg még megmaradt része fejvesztetten menekült. Ahogy az átkozott mocsaraktól távolabb kerültek, a démonok ereje megtört, de senkit nem érdekelt már a hódítás, a zsákmány, csak a hazamenetel.

– Rendezetlen, rendetlen sorokban özönlenek a hazafelé vezető úton, közben rabolnak, pusztítanak, és ellenünk fordítják eddigi szövetségeseinket, barátainkat – fejezte be beszámolóját a hírnök.

Tudhali intett a szolgálknak, lássák el mindennel: étellel, itallal a fáradt hírhozót, és készítsenek számára puha bőrből há-lóhelyet.

– Makhaón, te még maradj! – szólt rám a herceg, mikor in-dulni akartam én is.

– Mondd, görög – folytatta, miután csak ketten maradtunk –, mit tudsz a palota ügyeiről? Bejáratos voltál a királyhoz. Holnap kiadom a parancsot, hogy sürgősen induljunk vissza Hattusas városába, vissza saját földünkre. Nagy feladatok vár-nak rám, és sietnem kell, meg ne előzzenek.

– Uram! Biztos ragyogó elméd minden nehézséggel meg-küzd majd! – bókoltam neki, legyezgetve a hiúságát – Rám nem lesz szükséged. A jól kiképzett szolgák elvégzik a sebesül-tek körül az összes szükséges tennivalót. Megtanítottam nekik.

– Beszélni jól tudsz, te görög! De mit adsz cserébe a szabad-ságodért? Mi van a tarsolyodban?

– Semmi nincs, nagyuram! Csak engedj elmennem, vissza az enyéimhez.

– Nem akarsz itt maradni? Az egyiptomi papok között sok képzett orvos van. Tanulhatnál tőlük, vagy ha te jobb vagy ná-luk, taníthatnád őket.

– Nincs rám szükségük, és tudós papjaik sincsenek már. Az volt az utolsó, aki atyámat annak idején barátságába fogadta. Ő is már rég elhajózott Ammon bárkáján. Fontosabbak szá-mukra a halottaik, mint az élők...

Hallgattunk mind a ketten. Végül mégis csak a herceg szó-lalt meg.

– Pecsét van a szádon, látom én jól. Nekem most jogomban áll azt feloldani, mivel ebben a pillanatban már én vagyok a bi-rodalom első embere.

– A király után! – szóltam talán kissé keményebben, mint ahogy jogom lett volna.

– Azt mondd, hogy... – de nem fejezte be, hanem döbben-
ten rám meredt.

– Azt! – volt a rövid válaszom.

– Holnap indulunk, és te velem jössz Aradosz szigetéig. On-
nan majd csak kerül egy hajó hazád földjéről.

Meghajtottam a fejem tisztelem és köszönetem jeléül:

– Bizalmas, belső embere voltál Labarnasz királynak, légy
ugyan ilyen hűséges alattvalója *Suppiluliumas* királynak is.

– Beszélj, Makhaón!

– Mindent elmondtam. Ameddig *Arinna* fia akkorára nő,
hogy egyedül is fel tud a trónra ülni, addig a te kezeden lesz,
nagyuram minden hatalom. És most, kérlek, bocsáss el.

Két nap alatt a hajóhad elérte az első jelentősebb várost, me-
lyet a helybeliek *Joppe* néven neveztek. Jó kereskedői és ügyes
hajósai hírnevet szereztek maguknak, annak ellenére, hogy
még *Thothmesz* fáraó idejében elveszítette függetlenségét. Ez
úgy történt, hogy a ravasz egyiptomi hadvezér *Dzsehuti* törbe
csalta Joppe uralkodóját azzal, hogy békét akar vele kötni. Mi-
kor a békekötés öröme a fejedelem lerészegedett, a hadvezér
a fáraó buzogányával fejbe csapta, és utána úgy hatolt be a vá-
rosba, hogy azt mondta, ajándékot akar az uralkodó fejedelem-
nek hozni, mire a kapukat kinyitották. Ajándék helyett azon-
ban a szekereken levő zsákokban katonák rejtőztek. Mivel a
vezérük már halott volt, könnyen az egyiptomiak prédájául es-
tek a város védői.

Itt kötött ki három hajóval Tudhali. Egyiken én magam is
rajta voltam két szolgálommal együtt. Természetesen Mágosz
sem hiányozhatott mellőlem. A többi tovább küldte, mondván
várjanak rá Türosz kikötője előtt. Joppe szatrapája készséggel
fogadta a visszavonuló herceget. Saját függetlenségét vélte
megtartani, ha a hettita had eltávozik. Egyiptom legyengült a
támadástól, egyelőre nem indul hódító útra a parti városok el-
len.

Az érkezés másnapján híre jött, hogy az egyiptomi bányák ellen indított katonák egy része visszatért, de nagy veszteségeket szenvedtek. Az asszír katonák segítségével hamar ráakadtak a bányákra és rengeteg zsákmányt, értékes érceket szereztek. Mikor indultak volna tovább, reggelre az asszír íjászok eltűntek. Mintha a föld nyelte volna el őket, semmi nyomot nem hagytak maguk után, és persze a zsákmány jórészét is magukkal vitték. A forró sivatagon át több mint fele az embereknek elpusztult. Vezetőik nem voltak, és a kutakat nem találták meg. Akik túléltek az utat, elcsigázva, mindenüket eldobálva érkeztek *Gáza* városának határába. Se zsákmány, se fegyver nem maradt náluk, csak a pusztta életüket mentették.

A herceg utasította katonáit, hogy a Joppe városában állomásozókkal együtt vigyenek minden szükségeset a sivatagtól elgyötörteknek, néhány napig pihenjenek, s ha lábra kaptak, induljanak a menekülő sereg után. Ne csatlakozzanak hozzájuk, csak haladjanak mögöttük, legyenek a hátvéd, és segítsenek a lemaradóknak.

Miután minden dolgát elvégezte a városban, indultunk tovább. Tudhali minden városba utasítást küldött az ott tartózkodó fegyvereseinek, hogy csatlakozzanak az utóvédhez. Gyors iramban haladtunk a visszafelé vezető tengeri úton. Minden városnál egy-két hajót odaküldött az utasításaival, de ő nem állt meg, csak amikor Antaradosz városához és a szigethez érkeztünk.

A kikötőben, mielőtt partra szálltunk volna, rám nézett kérően.

– Uram, úgy határozta – szoltam –, hogy eddig tartsak veled, s itt most útjaink elválnak. De ha te is úgy akarod, Ugarit kikötőjéig még együtt maradhatunk. Onnan Ciprusig elvihet akármelyik hajós.

– Legyen így! – válaszolta – Most pedig gyere velem a despotához.

A despota megkönnyebbülten vette tudomásul a távozásunkat és megegyezett a herceggel, hogy néhány hajót befogad a kikötőkbe, ha van a hettiták között, aki a tengeri kereskedelemmel óhajtana foglalkozni. Ez természetesen csak kifogás volt arra nézve, hogy egy csapat katona kereskedőknek álcázva továbbra is itt maradjon.

Korai volt a despota öröme, mivel nem szabadult meg a hettita jelenléttől, hiszen csak a régieket cserélte le Tudhali újabakra.

Büblosz városában hasonlóan járt el, majd innen gyors iramba Ugarit kikötőjébe sietett a teljes hajóhaddal. A várostól nem messze alkalmas öblöt talált, ahol partra vontatták a hajókat, és a sereg felvonult, hogy elzárja a hazafelé vezető utat, a völgyeket és hágókat. Így akarta csapdába ejteni a menekülő hadat, hogy rájuk kényszerítse akaratát, és tovább rendezett, fegyelmezett sereggént tegye meg a Hattusas városáig vezető utat.

Ezt én már nem vártam meg, mert tanyát ütöttem a kikötőben, alkalmas hajóra várva, mely átevez velem Hellász földjére. A hettita szolgálakat elengedtem, menjenek a herceggel tovább, csak a hűséges Mágosz maradt itt társamul. Lementünk a hullámok ostromolta partra, s egy sziklán hevenyészett oltárt állítottam. Poszeidón tiszteletére mutattam be áldozatot, legyen hozzám kegyes és vezéreljen utamba görög partok felé induló hajót. Az isten azonban nem fogadta el az áldozatot – hatalmas hullámot küldött a tenger mélyéből, mely felcsapott a sziklák között és kioltotta a tüzet.

Megértettem. Poszeidón nem akarja, hogy tengerre szálljak. Meg is kezdődtek a téli viharok, s egyetlen bárka sem hagyta el a biztonságot jelentő kikötőt. Még a halászok sem merészkedtek eltávolodni a parttól. Csendesebb napokon a közelben próbáltak valamelyes zsákmányra szert tenni – elég sovány eredménnyel...

Egész hosszú téli napokon át a kikötőben ténferegünk, meg a halászok között. Mágosz hasznossá tette magát, mivel szívesen segített a hálók javításánál. Láttam örömmel fogadták. Azt a keveréknyelvet, amit minden kikötőben beszélnek a hajósok, hamar elsajátítottuk mind a ketten. Nekem sok dolgom nem akadt, legfeljebb egy-egy pórul járt halász kifecamodott karját, vagy törött csontját gyógyítottam, ha hozzám fordultak segítségért.

Kunyhóikat, s ételüket megosztották velünk. Nem voltak bőségében az ennivalónak, de mi sem voltunk igényesek. Barátságban éltünk az egyszerű emberek között. Megosztottunk örömeinkben, bánataikban. Ahogy most visszaemlékszem azokra a napokra, úgy érzem, az volt életem legnyugalmasabb időszaka.

Végül elmúltak a téli viharok, beköszöntött a tavasz, s a nyár, de nem sok változást hozott az életünkben. A nemrég lezajlott háború elijesztette a kereskedőket ettől a vidéktől. Egyetlen tengerjáró gálya sem közelített a városhoz. Legfeljebb kis halászbárkák tűntek fel, de azok is csak a part közelében. Egyik sem mert a nyílt vízre kimerészkedni. Így jött el az újabb tél, és az újabb tavasz.

A második Ugarit városában töltött év tavaszán futott be egy nagy, széles öblű kereskedő gálya a kikötőbe. Kapitánya krétai származású hajós lévén nem csak a kikötők nyelvén beszélt, hanem görögül is, ami megkönnyítette számomra a beszélgetést. A legénység a tengerparti városokban toborzott emberekből állott. Három sovány, csupaszra borotvált arcú, hallgatag kereskedő volt a tulajdonos. Egy szélről védett helyen gerendákból összerótt asztal köré ültek le a hajósok, a három kereskedőt kivéve. Ők a despota vendégei voltak, amíg a városban tartózkodtak. A hajóskapitány hallhatta a kikötői népektől, hogy a Gyógyító Apollón papja vagyok, és hazai földre igyekeznék. Üzent nekem, hogy szívesen lát az asztalánál.

Vidám társaság gyűlt össze az asztal körül. Az itt is használt keverék kikötői nyelvet beszélték, s így jól megértették egymást. Én elmondtam, ki vagyok, s a krétai is elbeszélte hogyan szedte össze az emberit. Mindegyiket ismerte már régebbről, és inkább a megbízhatóságot tartotta szem előtt, mint a jártasságot a harcban. A hajós teendőkhöz mind jól értettek. A gályát hús pár evező hajtotta, és az evezőpadoknál gályarabok ültek.

A kereskedők Szaisz városából jöttek. A háború elől *Menfé* városába, az ősi királyok szent városába menekültek. *Ptah* isten kegyelmében bizakodva – a papoknak ígérve bőséges ajándékot, ha baj nélkül átvészelik a háború pusztításait –, várták végét a veszedelmes időknek. A szent folyó áradása termékeny iszapot hozott, és a bőséges termés kárpótolta az elveszett, elrabolt értékeket. A városok és a vidék élete újra indult, és hamarosan behegedtek a harcok, a dúlás okozta sebek. Ekkor a kereskedők is előmerészkedtek és útnak indultak felkeresni telephelyeiket. Tanisz kikötőjében felszerelték ezt a bárkát és megfogadták régi ismerősiüket, a krétai hajóskapitányt. *Androgeosz* néven nevezte meg magát, és azt állította, hogy ősei királyok voltak a Nagyszigeten. Akár igaz is lehet, bár kinézetre nem különbözött tőlünk, a többi achájtól.

Mint minden görög, ő is sokat szeret mesélni. Él-hal a régi, meg újabb történetekért. Azt mondja, hogy sok-sok évvel ezelőtt, mielőtt az achajok megjelentek volna a szigeten, másmiilyen volt az élet. A városok irányítása az asszonyok kezében volt, akárcsak *Müszia* földjén. A férfiak a hadakozás, kereskedelem, kézművesség terén tevékenykedtek. Az istenek, a templomok szolgálata, és ezen keresztül az emberek életének irányítása a papnők kezében volt. Ők rendezték a szertartásokat, a szent játékokat és szedték be az áldozatokért járó díjakat.

A világ, a városok világa, a templomok világa egyetlen nap alatt semmisült meg. Nagyon megharagudtak az istenek az emberekre, mert elhanyagolták a szentélyeket, becstelenség kapott lábra köztük, csak a pillanatnyi hasznot keresték, nem

becsülték a régi értékeket, kicsúfolták a gyengéket, öregeket, magatehetetleneket, felkeltek a fennálló rend ellen.

A tenger kilépett a medréből és elpusztított mindent. A fellázadt rabszolgákat, a háborgó városiakat, a kőfaragókat, a fegyverkovácsokat, a templomokat a papnőkkel egyetemben. Nem maradt más, mint a birkanyájak és pásztoraik a hegyekben. A visszahúzódó tenger csak romokat és halottakat hagyott maga után. Később megjelentek az acháj hajósok és látva a lakatlan ná vált szigetet, birtokba vették azt.

Így mesélt a bőbeszédű Androgeosz kapitány. A katasztrófa idején az ősei valahol kereskedelmi utjaikat járták a végtelen tengeren, és midőn visszatértek már az új urakat találták ott, akik próbáltak mindent újrateremteni, de a saját világuk és hitük szerint. A szent barlangokban lakó remetéik még sokáig megőrizték a régi isteneik iránti tiszteletet és hitet, s a pásztorok is hozzájuk fordultak bajaikban, de néhány év alatt ők is elenyésztek. S csak a paloták romjai emlékeztettek a Nagysziget hajdani dicsőségére.

A lakoma végén megkérdezte, valóban el akarunk innen menni?

– Szívesen felveszlek a hajóra. Nem kell, hogy a kalmárok tudják, kik vagytok. Kaptok hajós öltözetet, és ezt-azt még segíthettek is út közben. Ha pedig valakit baleset ér, mesterséged jól fog jönni.

Ennél jobb ajánlatot el sem tudtam volna képzelni és nyomban ráálltam.

Sokfelé tekeregtünk a végtelen tengeren. A kereskedőknek érdekeltségeik voltak, úgy a hellének lakta szigeteken, mint a barbárok között. Első megállónk Ciprus szigetén volt. Itt a kikötő mellett hatalmas raktárépületeik voltak az egyiptomi kalmároknak. Mindent épen, hiánytalanul megtaláltak. A gazda, akire rábízták, számot tudott adni minden tálról, kupáról, vagy drachmáról. Egyetlen obulus sem hiányzott. Addig időztünk a

kikötőben, ameddig a hajó gyomrát megtöltötték a különféle áruk. Innen tovább kanyargós tengeri utat jártunk be. Csak a kalmárok tudták, hol és mikor kellett megállnunk. Egyszer görög szigeten, máskor a barbár partokon. Csak a háború dúlta Iliont kerültük messzire.

Utolérték a téli viharok. Védett kikötőt kellett találnunk. *Leszbosz* szigetére esett a választás. *Thesszaloszok* és *achájok* lakták a sziget fallal körülvelt városait. A mély öblök jó védelmet nyújtottak a viharok idején. A kikötőben ténferegve szóba elegyedtem honfitársaimmal, s kikérdeztem őket, mit tudnak a háborúról? Véget ér-e már? Sikerült-e bevenni Trója magas falait?

Elmondták, hogy már tíz éve tart a háború, de egyik fél sem dicsekedhet győzelemmel. Sok derék hős lelte halálát mindkét részről a csatamezőn. Érdeklődve hallgattam, amit rólam meséltek. Először halálhíremet keltették, majd később azt beszéltek, hogy a leghevesebb csatában is ott forgolódtam kimentve a sebesült achájokat az ádáz küzdelem veszedelmeiből, hogy még *Menelaosz* nyíl okozta sebt is sikeresen meggyógyítottam. Gondolom szolgálaim, akiket otthagytam *Aulisz* mezején, és rájuk bíztam minden orvosi munkát ameddig távol leszek, olyan jól végezték a dolgukat, mintha köztük lennék.

Viharok csituljával otthagytam eddigi társaimat, akik a kalmárokkal távolabbi vizekre igyekeztek, felszálltam egy nagyobb halászhajóra, mely a partmentén evezve elvitt a trójai síkon partra vont görög gályáig. Megfáradt, legyengült embereket találtam a parton. Kérésemre, mutassák meg *Makhaón* sátrát, közömbösen intettek, merre tartsak. Sem meglepődés, sem érdeklődés nem mutatkozott a szemükben. Szolgálaim anynyi év után is rám ismertek és nagy örömmel fogadtak. Gyorsan enni-innivalót szereztek és a lakoma után nem győzték hallgatni kalandokban bővelkedő történetemet. *Iphianassza* személyéről természetesen nem tettem említést, csak annyit jegyeztem meg, hogy a nagy *baszileusz*, *Agamemnón* érdeké-

ben kellett arra a távoli partokra elmennem. Utána rajtuk volt a sor, hogy beszámoljanak az itteni eseményekről.

– Mondjátok, miért olyan bánatosak, csöndesek az emberek? – kérdeztem őket.

– Uram – válaszolt *Ktésziasz*, aki méltó tanítványomnak bizonyult, és akit a többiek vezetőjüknek tekintettek -, elég volt már a harcból. Hazavágynak a görögök a családjukhoz, a szülőföldjükre. Már a zsákmány sem vonzza őket. Túl sokat szenvedtek. Elhulltak a legjobbak, a legderekabb hősök. Elesett a hűséges Patroklosz, majd maga a gyors lábú Akhilleusz is, odalett a bajnok Aiasz... Felsorolni is lehetetlen a sok achájt, akik a csatamezőn veszítették életüket. Mindezt pedig tetézte a Messzenyilázó haragja, aki rémes dögvészt bocsátott a görög táborra. Hulltak az emberek, hogy nem győztük a temetést. Agamemnón fegyvereseket adott mellénk, azokkal jártuk a tábor és hordtuk a máglyákra – éjjel-nappal égtek – a halottakat és minden holmijukat, fegyvereiket, sátraikat is. Miután ki-dühöngte magát a járvány és Apollón, az emberek fele elpusztult, és aki túlélte, az is csak árnyéka maradt önmagának. Mondják, mindez azért történt, mert Agamemnón megsértette Apollón papját, *Khrüszéidosz* nevezetűt, mert leányát a fogságból ki nem engedte, atyja hiába is kérte.

Reggel lett, amire Ktésziasz befejezte. Fáradtan dőltem le a sátor sarkában, a puha bőrökre, amiket Mágosz hozott valahonnan. Ez az egyszerű lélek a legkitartóbb, leghűségesebb társam!

Dél felé ébredtem, és rendbe szedve magam, megtisztálkodva, tiszta köpenyt véve elindultam, hogy találkozzam Kalchaszal, a főpappal.

– Örvend a szívem, hogy az istenek visszavezéreltek kö-zénk! – fogadott tőle szokatlan kedvességgel.

Gyanakodva hallgattam örvendezést kifejező szavait, mert valami rejtett értelmet véltem szavai mögött felfedezni. Nem

szokott ő így örvendezni egy hazatérő vándornak. A szolgálkkal húst és bort hozatott, és leült velem szemben az asztalhoz, úgy kínált az ízes falatokkal, a mézezett borral. Miután éhünket elvertük, komolyra fordította a szót. Eddigi mézes-mázos szavait aggodalmat rejtő kérdések váltották fel.

– Merre vezették ennyi éven át az istenek utadat? Mesélj el mindent, de egyes neveket ne említs!

Részletesen elmondtam mindazt, amit nektek is itt elsoroltam, de a királylány neve helyett, csak annyit mondtam, hogy Artemisz szolgálja, vagy a papnő. Hitetlenkedve nézett rám, amikor kijelentettem, hogy nem kelt híre a szökésnek és Kherzonészosz városába érkezésének. Végül kénytelen volt hitelt adni szavaimnak, mivel nem volt módjában az ellenkezőt állítania. Ezután az iránt érdeklődött, hogy miket tapasztaltam a hettiták földjén, és hogy valóban elsajátítottam-e ezt a barbár nyelvet. Nem értettem az érdeklődés okát, de aztán választ kaptam a fel nem tett kérdéseimre.

– Híre jött, hogy Hatti királya egy nagy gulyát és egy kisebb ménest küld ajándékba Priamosz királynak. Reggel elviszlek Odüsszeusz sátrába, hogy ott beszélgessünk bizalmas dolgokról – mondta, mielőtt elbocsátott volna.

Így aztán másnap hármasan ültük körül a hős sátra előtt az árnyékban felállított asztalt. Fél plethron távolságra tőlünk állt két-két fegyveres, nehogy alkalmatlankodjon bárki is, ameddig tanácskozunk.

– *Laertész* fia, mondd, miben lehetek hasznodra, mert látom ravasz szemedben, hadi cselre készülsz? – kérdeztem a hőst, gátat vetve a szószátyár beszédnek, mely szokásban volt tanácskozások alkalmával.

– Nem titkolom előtted Apollón szolgálja, a várat erővel soha el nem foglalhatjuk. Mindkét nép belefáradt a harcba, szívesen kötnének békét is, de nem azért töltöttünk itt el tíz ne-

héz esztendő, és vesztettük el hőseink színe-virágját, hogy most dolgunk végezetlenül elhagyjuk a csatateret.

Szikrázott a szeme a felindultságtól.

– Segítened kell! – folytatta – Mindent kigondoltam, amint meghallottam, hogy megjártad a hettita király birodalmát és szolgálattal együtt ismeritek a nyelvüket.

Ezután elmondta, miként képzelte a merész cselt végrehajtani. Másnap kora reggel már indultunk is, nagy kerülővel Hatti zord hegyei felé. Két nap, két éjjel mentünk alig pihenve, folyamatosan, amíg meg nem közelítettük az állatokat. Egy folyó völgyében ereszkedtek le a trójai síkságra igyekezők. Böven volt mit legeljenek a dús fűvű völgyben. Lovas pásztorok kísérték őket és néhány fegyveres. Saját földjükön nem tartottak semmilyen támadástól. A fák és bokrok védelmében észrevétlenek maradtak Odüsszeusz katonái. Mikor előretörték, alig ütköztek ellenállásba. A katonákat leverték és a pásztorokat megkötözték. A legyőzött katonákat levetkőztették és a ruháikat, fegyvereiket az achájok öltötték magukra. Egyetlen hettita harcost sem hagytak életben, nehogy hírének vigyék a támadásnak.

Az átvedlés végeztével, a megkötözött ijedt pásztorokhoz léptünk.

– Ezek az állatok, a marhák és lovak Priámosz királynak szánt ajándékok – tolmácsoltam Odüsszeusz szavait. – Az istenek megparancsolták, hogy a hamis szívű katonákat pusztítsuk el, de titeket ne bántsunk. Ha megígéritek, hogy nem szöktök el – az istenek ugyanis rátok találnak –, és ügyesen tovább terelitek az állatokat Trója kapujáig, békében haza mehetnek.

Megígérték, és nem is volt semmi baj egész további utunkon. Szép lassan, nyugodtan terelgették az állatokat, Odüsszeusz emberei pedig vigyázták fegyverrel a rendet, s még a terelés módját is ellesték a pásztoroktól.

Így érkezünk a *Szimoneisz* folyó partjára. A sekély folyón könnyen átkeltünk és ott magasodott előttünk a büszke, magas falú Trója.

– Suppiluliumas király ajándékát hoztuk Priamosz királynak! – kiáltottam a hettiták nyelvén, a bezárt kapu előtt.

Merész dolog volt odaállni az ellenséges kapu elé, de bíztam Apollón segítségével, aki forrósággal árasztotta el a síkot és a vár kőfalait. Az elbágyadt örök, megértve a beszédet, szó nélkül kitárták a kapukat és gyors küldöncöt menesztettek a királyhoz, tekintse meg a kövér vágómarhákat, melyek a várvédők élelmét hosszú időre biztosítani fogják, valamint a pompás paripákat, melyeknél szebbek csak a lónevelő Trójában tenyésznek.

Az állatokkal együtt belovagoltak a hettita öltözékbe bújtatott görögök is. A pásztorok kívül maradtak és Odüsszeusz biztatására indultak is vissza hazájuk földjére. Egy darabig Odüsszeusz és mi ketten is velük tartottunk, ameddig kikerültünk a trószok látóköréből, és visszasettenkedtünk a görög táborba. A várbeliek az ajándékok örömeire levágtak jó néhányat a most érkezett marhákból és nagy lakomát csaptak. A szótlan „hettiták” – az álöltözetbe bújt harcosaink – elvegyültek a lakomázók között, majd elrejtőztek a fal tövében. Ott vártak, míg a lakoma után az ételtől-italtól elgyengült trójaiak lepihentek. Ekkor a kapuhoz osontak, az öröket leszúrták és a megbeszélt fáklyalángot a fal tetején kitűzték. Ez volt a jel, hogy szabad az út a kapun keresztül.

Három napig tartott a dulás, rablás, zsákmányszedés. Aki túlélte a várbeliek közül, azt rabságba verték. Mikor az utolsó ember is elhagyta a várost, üszköt vetettek és felégették a magas falú Tróját, hogy nyoma sem maradt, csak a puszta omladozó falak. Így álltak bosszút Alexandrosz, vagy Párisz – ahogy nevezte magát – csúf tettén, hogy elrabolta vendéglátója, Menelaosz feleségét és kincseit.

Az achájok hajóikba hordták a rengeteg hadizsákmányt, a sok drága ékszert, a díszes ruhákat, edényeket, fegyvereket, és a rabszíjra fűzött trójaiakat. Visszakerült Menelaosz kezéhez Helené is, aki megőrizte ragyogó szépségét a sok borzalom után is, és úgy viselkedett, mintha mi sem történt volna, csak saját cicomájával foglalkozott. Elvárta férjétől, hogy úgy kényeztesse, mint házasságuk első napjaiban, s ezt a nagy baszi-leusz meg is tette...

Odüsszeusz is indult tizenkét hajójával saját hazájába vissza. Szólott, tartsak vele, ha nincs más tervem, szívesen elvisz magával. Nem fogok senkinek sem hiányozni, hiszen már eddig is halálhíreket keltették. Szolgáim jól végezték nevemben a dolgukat, s most hogy ők is hazatérnek, szabad emberré tettem őket, hogy önállóan a saját nevükben gyógyítsanak. Indulás előtt Kalkhasz üzent értem.

– Milyen zsákmány rejtőzik az iszákodban, Makhaón?

– A tapasztalat, Kalkhasz! – váltottunk néhány szót bevezetesképpen.

Még felemlegettük a hosszas ostromot, Odüsszeusz ravaszságát, talpraesett ötleteit, Priamosz mérhetetlen gazdagságát.

– Ilion hírnevét és bukását is a ló okozta! – összegezte véleményét a főpap.

– Letelt a tíz év, Makhaón – tette még hozzá -, amit Artemisznek fogadott a királylány megmenekülése érdekében. Menj, szabadítsd ki Thoász király karmai közül, és az istennő szobrát is, ami a szentélyben található Kherszonészosz városában, hozzátok vissza Apollón részére görög földre.

– De uram, Odüsszeusz útja másfelé vezet!

– Az első kikötő, ahova igyekszik, még bővebb zsákmány reményében, *Iszmarosz*, melynek lakói Trója oldalán küzdöttek. Ezt akarja feldúlni Odüsszeusz. Egyik hajója azonban az indulás után letér majd a kijelölt útról. Ehhez vezet most el a

szolgám. Bízd rá magad a kapitányra, elvisz Hüpanisz kikötőjébe.

Úgy gondoltam, nincs más választásom, ha vissza akarok jutni az általam alapított gyarmatra és még látni óhajtom Maját. Mély merülésű erős gályát választott a főpap számomra. A kapitánya mogorván kezembe adott valami szerszámot, s ezzel a legénység teljes jogú tagjává avatott. Nem kérdezett semmit, én se szoltam, csak éppen intettem a szolgának, aki idáig kísért, hogy mehet.

Mágosz is felkapaszkodott a palánkra és beállt a hajósok közzé. A kapitány pedig egy egyetértő bólintással jóváhagyta az újabb ember érkezését.

Nem sok időt töltöttünk a készülődéssel, már minden rendben volt és indultunk is egymás után Odüsszeusz szavára. Nem üresen hagyták el a hajók Ilion partjait! A hajófenék tele volt a rengeteg zsákmánnyal, s a taton ültek a fogságba esett asszonyok – tizenketten. A kapitány és a szerencsésebb harcosok élő zsákmányai.

A sok összerabolt holmi, meg a foglyok, úgy látszik nem elégítették ki a görögök mohóságát. Újabb fosztogatásra készültek! Jó, hogy nem kell velük tartanom.

Minden úgy történt, ahogy Kalkhasz eltervezte. A gályák Imbros szigete felé vették az irányt, hogy ott tartsanak éjszakára pihenőt, mi pedig letérve az útról beúsztunk a keskeny Hellszpontosz csatornájába. Innen, az általam már ismert tengeri úton, akadály nélkül kijutottunk az Euxinos Pontosz hullámoktól korbácsolt vizére. Valamivel azonban megsérthettük Poszeidón istent, mert teljesen váratlanul akkora vihar küldött ránk, hogy nem volt időnk védett kikötőt keresni. Teljes sötétség borult a tajtékzó tengerre, és olyan hullámok dobáltak, mint egy hegyóriás. Zeus is beleszólt a tenger istenének vad dárídójába – villámok szaggatták az eget rettenetes csattogás, dörgés közepette.

Nem tudom, meddig tartott a vihar, nem érzékelttem az időt, csak azon csodálkoztam, hogy megúsztuk egy törött árboccal, emberveszteség nélkül. Ahogy jöttek, el is takarodtak a fellegek, a tenger lecsillapodott és az égen sugárzó fényével megjelent a Napisten. Körülöttünk csak pusztaság, csak víz, szárazföldnek nyoma sem, s még csak egy árva sziklaszírt sem látzott. Nem tudtunk, hol vagyunk.

– Te uram, Apollón papja vagy állítólag! – szólott hozzám a zord hajóskapitány – Milyen tanácsot ad istened, merre találunk szárazföldet?

– Először mutassunk be neki áldozatot, amiért kegyes volt újra megjelenni fölöttünk! – válaszoltam.

– Legyen! – egyezett bele – Hozzatok egy bárányt, s egy korsó bort! – parancsolta.

Az áldozat bemutatása után felnéztem az égre és szólítottam Apollónt. Nem válaszolt, de ahogy ereszkedni láttam a napkorongot, eszembe ötlött, az első utam a tauroszok földjére.

– Uram, ha most az árnyékunk előttünk látható, balra van a szárazföld!

– Kormányos! Hallottad?

Addig haladtunk a megadott irányban, amíg Héliosz le nem szállt aranyszekeréből, hogy az *aithiopszok* földjén álló gyönyörű palotájában időzzön, amíg újra felszáll, hogy fényével borítsa a földet.

Másnap reggel korán keltem, hogy a pontos irányt időben meghatározhasam.

– Kapitány! – szólottam, amikor megláttam a napisten arcát az ég alján feltűnni – Most a Ragyogó jobb kezünk felé legyen, ameddig föl nem ér az ég kárpitjának tetejére.

Így irányítottam bárkánkat a Napisten útjához igazodva. A kapitány és a kormányos vakon hittek minden szavamnak, hiszen az egyenesen Apollóntól származott. Nem szóltam neki

arról, hogy ezt a tudományt egy ciprusi hajóskapitánytól tanultam, aki most az arkhón Hüpanisz városában.

Csend volt a vizek felett, csupán az evezők loccsanása halatszott, és a rabul ejtett nők halk, szomorú éneke a tat felől. Már ötödik napja haladtunk a hullámok hátán, a kapitány és a többi hajósok kezdtek türelmetlenkedni, mikor megláttam a parti madarak nagy raját előttünk.

– Szárazföld felé közeledünk – mondtam –, bár hitetlen szemitek még nem látják. Mielőtt Héliosz szekerét elnyelné a távol, megpillanthatjátok, ha jobban igyekeztek az evezéssel.

Valóban rövidesen a látóhatár mélyén szürke derengés jelent meg, a közelgő szárazföld szemmel látható jele.

– Szerencséd van Apollón papja! – fordult felém a kapitány – Ha nem tűnik fel a föld, reggel a halaknak dobtunk volna eleségül.

Hiába látszott már a part vonala, még két nap kellett, hogy kiköthessünk az öblöktől szabdalt sziklás tengerparton. Égig érő hegyek vonulata húzódott ameddig a szem ellátott a szárazföld belsejében. Az öbölben halászok bárkáit ringatta a megcsendesült tenger, de a parti sziklákat dühödten ostromolta. Nehezen találtunk alkalmas helyet a kikötésre. A halászok készségeseknek mutatkoztak, de beszédüket nem értettük, bár nem is volt szükség rá. Szó nélkül megragadták a köteleket és hajósainkkal együtt kivonszolták a fövényre két szikla közzé.

Mágosz itt is jobban feltalálta magát, mint mi többiek. Élénk eszmecserébe kezdett a halászokkal sűrű mutogatások, hadonászások közepette. Végül odajött hozzám, s azon a kikötőkben tanult keveréknnyelven elmagyarázta, hogy kétnapi hajóútnyra egy másik tenger bejáratát találjuk, egy szűk szorost, de kerüljük el, amilyen messze csak lehet, mert azon a környéken egy kegyetlen király uralkodik, aki feláldoz minden idegent az isteneinek. Thoász királyra gondoltam, s meg is kérdeztem. Élénk helyeslés volt a válasz.

Elmagyaráztam a többieknek is, miről van szó. Másnap reggel folytattuk utazásunkat a nap alatt, óvatos távolságot tartva a parttól. Három nap elteltével számomra ismerős vizeken jártunk már, és bátran fordíthattunk a hajó orrát a barátságos hazai partok irányába. Alig indultunk megtalált célunk felé, amikor előttünk feltűnt egy közeledő hajó a tarajos hullámok hátán. Még elég messze lévén nem tudtuk kivenni, milyen, s mekkora. Igyekeztünk a kikötőt minél hamarabb elérni, nem kívántunk harcba keveredni senkivel éppen az érkezés előtt.

Az idegen gálya sem igyekezett elibünk kerülni, mintha ő is el akarta volna odázni a találkozást. A várost eltakaró földnyelv végénél megálltunk. Itt már biztonságban éreztük magunkat, és meg akartuk tudni kifelék, akik erre tartanak. Láttuk, a miénknél nem sokkal kisebb görög hajó, melyet kétszer tíz pár evező hajt.

Legnagyobb meglepetésünkre ismerősök jöttek a gályán, Agamemnón fiúsarja, *Oresztész* utazott rajta, valamint barátja *Püladész*. Hangos üdvözlések után, mindkét hajó besiklott a kikötő védett vizébe.

Hüpanisz lakói nagy örömmel fogadtak. Akarnan, az arkhón is kijött elénk, hogy üdvözljön.

Hajnalba nyúló beszélgetések követték a tiszteletünkre rendezett dús lakomát. Elmondtam minden eseményt, kalandot, amiben részem volt, s utána *Oresztész* mesélt olyan dolgokat, melyekről nem volt tudomásunk és egyik ámulatból a másikba estünk, ameddig hallgattuk.

Elmondta saját tragédiáját, azt, hogy hogyan ölte meg Agamemnón királyt annak felesége, Klütaimnésztra, valamint a hatalomra törő *Aigiszthosz*, kinek régi leszámolni valója volt az Atreidákkal. Mikor *Oresztész* hazatért ott találta őt atyja trónján, de láthatóan nem csak Mükéné kellett neki, de Klütaimnésztra is, akit a király távolléte alatt elcsábított.

Oresztész elkeseredett és bosszúvágy fűtötte. Apollón istenhez fordult tanácsért, és mikor azt megkapta megölte mindkettőjüket – anyját is és a bitorlót is. Ezért aztán keservesen megszenvedett, mert hiába mentette fel a bíróság, saját lelkiismerete elől nem futhatott el. Egy újabb orákulum azt sugallta, jöjjön a tauroszok földjére. „*Hol Héliosz a habokból kikel, lelked rokonra lel*” – szólt a jóslat és ezért indult el a tengeren a Napisten megjelenésének helyét követve.

– Kalkhasz magyarázta meg a jóslat értelmét? – kérdeztem nem minden célzat nélkül.

– Így van, Makhaón! Ő érti az istenek szavát. Elmondta nekem, Apollón azt akarja, menjek el a tauroszok földjére, és ott hajtsak végre hőstetteket. Ettől fog háborgó lelkem nyugalmat találni. Ekkor hagynak majd fel kegyetlen kínszámmal az Erinnysek.

A király számára nem volt elég világos a dolog, de mi – Akarnan és én – jól értettük a főpap magyarázatát. Nem volt még azonban itt az idő, hogy a titokról föllebbentsük a fátylat.

– Egy szoborról is beszélt Kalkhasz, amit vissza kell vinnem Apollón templomába.

– A tauroszok népe vad és kegyetlen. Minden idegent ellenségnek tekintenek – magyarázta Akarnan – és az elfogott ellenséget feláldozzák az isteneiknek. A királyuk, Thoász a környék leggazdagabb uralkodója, csak Kolchisz gazdagsága múlja felül. A tenger adja a gazdagságát. Minden hajót megsarcolnak, amit elérnek.

– Számos hajója és a megerősített város védi a birtokát – tettem hozzá a magam részéről. – Most pihenjünk le és tiszta fejjel, pihenten kitaláljuk miként segíthetünk, hogy végrehajthasd, amit feladatul vállaltál Apollón kedvére.

X. fejezet

„Víg csapatuk közepén fiú állt, csengőszavú lanton játszott édesen” (Homérosz)

Megérkezésünk óta Maja nem került a szemem elé. Mikor partra szálltunk, mintha megpillantottam volna a tömeg mögött, de hamarosan eltűnt. Nem volt alkalmam keresni, annyira lefoglaltak az érkezés körüli események. Másnap, ahogy rendbe szedtem magam, első dolgom volt Artemisz templomát felkeresni. Maját ott találtam az áldozati oltár előtt, amint éppen bort loccsant a sercegve sülő húsrá.

Csendben leültem egy oszlop tövében, és vártam fejezze be a szertartást. Mikor végzett, odajött hozzám és szótlánul leült mellém. Sokáig ültünk így magunkba mélyedve, egyetlen hang nélkül.

– Sokáig távol voltál uram, de végül mégis csak visszajöttél – törte meg a csendet Maja.

– Az istenek akarata szerint történt minden – válaszoltam, és sorban elmeséltem mi minden történt velem, és azokat is, amelyeket Oresztész a tudomásomra hozott.

– Mikor indultok Thoász király ellen? – tette fel a legfontosabb kérdés lényegre törően.

– Két nap elég, hogy felkészüljenek – mondtam, de alig figyeltem arra, amit beszéltünk. Elkalandoztak a gondolataim.

– Te nem kíséred el őket?

– Igen, igen! Elkísérem... Én vittem oda, én kell, hogy visszahozzam! – jött meg a szavam. – Bocsáss meg, Maja, majd máskor folytatjuk a beszélgetést, most nem lehet. Majd ha visszajöttem.

Nyugtalan szívvel, háborgó lélekkel hagytam ott, de még magam sem értettem, mi történt velem.

Az előttünk álló vállalkozás veszélyesebbnek, nehezebbnek látszott minden eddiginél. Nem nomád szekértábor, vagy tengeren utazó kereskedők az ellenfeleink, hanem erős falakkal megerősített város és azok harcedzett védői. Javában tanakodtunk, hogyan és mi módon bírjuk le Thoász király seregét és szabadítsuk ki Iphianasszát – a türelmetlen Proklész azonnal indult volna harci gályáinkkal, de a józan ész megfontoltságot diktált –, mikor megérkezett az Asmar vezette karaván Kho-rassan-Nishapur király küldeményével. Örömmel fogadtuk a vendéget. Az eltelt évek nem látszottak meg a királyi küldött arcán, alakján. Éppen olyan fürkész tekintettel nézett körül, mint amikor vándornak öltözve állított be hozzánk.

– Az istenek kegyesek voltak hozzám, hogy látni engednek újra téged, Makhaón jó uram! – köszöntött, amint meglátott.

– Hermész vigyázta lépteidet, hogy épségben megérkeztél – válaszoltam.

Mindkét részről fennmaradt a gyümölcsöző kapcsolat. Mi sok mindent kaptunk, ami a gyarmat jólétét emelte, a király gályái pedig nyugodtan közlekedhettek a tengeren, megvédtük őket. Most különös szerencsének találtam, s az istenek közbelépésének, hogy éppen ebben a váratlan időben jelent meg Hüpanisz falai között.

– Elvárlak, Asmar uram az esti tanácskozásra! – mondtam neki miután kölcsönösen biztosítottuk egymást barátságunkról.

A szokásos módon zajlott a tanácskozás. Jó acháj módra! A Thoász elleni háborút latolgattuk. Asmar felajánlotta, hogy a szomszédos törzseket a várható dús zsákmány reményével rábeszéli a részvételre. Ők a szárazföld felől támadva elvonnák a király seregének figyelmét a kikötő őrzésétől, s így mi könny-

nyebben behatolhatunk. Csak néhány nap türelmet kért, ameddig küldetését teljesíti.

Reggel elment kis csapatával együtt. Teltek múltak a napok, de Asmar karavánjának se híre, se hamva. Türelmünk napról, napra fogyott, de végül is mire Szeléné orcája kitelt, vidáman megérkezett.

– Három nap múlva indulhattok, de mikor Kherszonészosz közelébe érkeztek, úgy irányítsátok a harci gályákat, hogy az éj leple alatt jussatok a kikötő bejáratához.

Nehéz csata várt ránk, de sikeresen helytálltunk. Thoász király harcosai vagy elestek, vagy megadták magukat, maga a király is fogságba esett. Artemisz templomához csak akkor közelítettünk, mikor a csata már eldőlt. Négyen léptünk be a szentélybe: Proklész, Oresztész, Püladész és jómagam.

– Kik vagytok? Hogy merészeltek betörni az istennő szentélyébe? – kérdezte egy erős hang.

– Makhaón vagyok, a Tündöklő Apollón szolgája, és ezek a társaim! – válaszoltam – Artemisz papnője lépj elénk!

A szentély mögötti függöny meglibbent és teljes papnői díszében megjelent előttünk a szépséges Iphianassza. A látvány belénk fojtotta a szót. Először Oresztész szólalt meg.

– Iphianassza! Kedves húgom, ki Artemisz erejével uralkodsz! Szívem mélyén éreztem, hogy az istennő nem akarhatta pusztulásodat.

Mi többiek csak álltunk, nem szóltunk közbe, amíg a két testvér az egymásra találás örömének hódolt. Meghatottan fogták egymás kezét, és nem tudtak betelni egymás nézésével.

– Ti tudtátok, hogy ő az én kedves testvérhúgom, akit tíz hosszú éven át gyászoltam? – fordult felénk Mükéné ura.

– Tudtuk, uram! – adtam meg kérdésére a választ – de pecsét zárta ajkunkat. A te feladatod volt megtalálni és felismerni.

– Azért jöttünk, hogy visszavigyünk görög földre – tette hozzá Proklész.

Meglepetés tükröződött az arcán. Annyira beleszokott már ebbe az életbe, amit mint Artemisz papnője töltött, hogy a hirtelen változás nem hozott számára örömet.

– Gyermekem! – szóltam hozzá Apollón főpapja hangján – Letelt a tíz esztendő, melyet az istennő szolgálatában kellett töltened. A fogadalmad lejárt. Visszatérhetsz hazádba Oresztész oldalán, aki most az erősfalú Mükéné ura, jó atyád halála után. Gyere velünk a hajóra, s majd mindent elbeszél neked testvérbátyád és társa a küzdelmekben, Püladész. Társnőid közül, bármelyik jöhet veled, de aki szívesebben maradna itt, vagy Hüpanisz városában tovább szolgálva az istennőt – legyen úgy.

– Oresztész! – szólat meg Püladész – Ne feledkezz meg a feladról, amit az istenek rád bízta! A jóslat egy szoborról beszélt...

– Úgy van, Püladész! Hol van Artemisz szobra? Ad nekem ide, vigyem magammal Apollón parancsára!

A sikeresen végződött ostrom után visszatértünk Hüpanisz falai közzé. Velünk tartott a királylány mellett hét társnője. Hárman maradtak tovább a meghódított városban, és tovább szolgálták Artemisz istennőt. A várost meghódító csapatok ott maradtak, ameddig rendbe jön az új gyarmat rendje. Miután véget ért a Trója ellen indított hosszú háború, a görög hajók megindultak a világ vizein újabb és újabb gyarmatokat létesíteni, a szigeteket, partokat benépesíteni. Hozzánk is jött, ameddig Thoász király ellen hadakoztunk három hellén bárka – új hazát keresőkkel. Jó helyük lesz Kherszonészosz városában. Asszonyt is találnak ott maguknak. A harcban elesettek özvegyeit...

Az események vesztese Proklész lett. Ahogy a hazatérés már biztosnak látszott, és miután megismerte az otthoni híreket

Iphianassza többé nem akart hallani másról, mint a mielőbbi visszatérésről, és ebben nem jutott szerep Proklész számára. Hiába ajánlotta fel Ellopia trónját, a királylány nem fogadta el.

– Látod Makhaón? – fordult hozzám Apollón szentélyében – Türelmesen vártam, hogy leteljen a kiszabott tíz esztendő, részt vettem a csatákban, a polisz megalapításában, társaimmal betartottuk az istennőnek tett fogadalmunkat, tiszteltem isteneinket, s ez megköveteltem a meghódított népektől is. Iphianassza mégis elfordult tőlem! Mondd, mit tegyek?

– Kérdezzük meg az isteneket, milyen sorsot szánnak neked?

Áldozatot mutattunk be előbb Apollón isten, majd Artemisz oltárán és a jóslatokban jártas Maja segítségéhez folyamodtunk.

– Artemisz kegyeltje, kegyes úrnőm, – szólott Proklész esedező hangon – segíts megtudnom az istenek akaratát, mert nem tudom mi tévő legyek.

– Lépjetek be a templom csarnokába, és meghallgatom, mi nyugtalanítja szívedet vitéz Proklész! – fogadott kegyesen a papnő.

Elsorolta a hős eddigi tetteit, életének állomásait, és reményeit, melyek Iphianassza köré fonódtak.

– Meghallgattalak Ellopia szülötte. Most menjetek, s reggel, mikor Héliosz elindul égi útjára, gyertek vissza. Addigra megtudom Olümposz lakóinak üzenetét.

Lassan telt az éjszaka, de nem Proklész sorsa nyugtalanított. Maja alakja, mozdulatai, szemei, tekintete tartotta béklyóban gondolataimat. Ha elszenderedtem, azt láttam, hogy közelít hozzám, s mikor nyúlnék felé, eltűnik, majd újra megjelenik. S ez így folytatódik, amíg zihálva, izzadtan meg nem ébredek. Ennek ellenére nem késlekedtünk reggel megjelenni Artemisz templománál.

– Ne álld el útját annak, aki indulni készül, de találj meg helyedet társaidd körében! Ezt üzenik neked az istenek.

Proklész elgondolkodva mondott köszönetet, és lassú léptekkel indult vissza a házához. Én tovább maradtam. Nem tudtam szabadulni az álom emlékeitől, csak néztem Maját, ahogy tesz-vesz a szentély körül, majd megáll előttem:

– Neked Makhaón nem üzentek semmit az Olümposziak. Te tudod magadtól is, mit kell tenned. A szívedben van a válasz minden kérdésre.

Odaléptem az oltárhoz és az odakészített illatos füvekből, magvakból rászórtam valamennyit a parázsra. Kellemes illat töltötte meg a szentélyt, ahogy felizzott a parázs.

– Artemisz, kegyes istennő! – kezdem – Szüzek védelmezője! Fogadd hódolatom és bocsásd el szolgálatodból a szelíd Maját, aki sok éven át hűen szolgált, és aki most oltárodra helyezi áldozatul eddigi életének kincseit.

– Fogadd, ó asszonyok és gyermekek védelmezője az áldozatot! – szólott Maja is és az áldozati oltárra tette a ruháit, ékszereit, és mindenét, amit szüzi életében eddig használt.

Úgy állt egyetlen szál khitont viselve. Várta, hogy fellobbogjon az áldozati tűz. Mikor fellobbant a tűz sűrű szikrákat vetve, hozzám lépett és megfogta a kezemet.

– Artemisz elengedett...

Olyan volt a hangja, mint a *syrinx* bűgása, és lelkemben *kit-hara* húrjainak pengése válaszolt rá.

Elnéztem a kikötő felé, és láttam, amint két hajót kivontatnak a vízre. Egyik az volt, amivel érkeztünk, a mogorva kapitány irányítása alatt, erre szállt fel most Iphianassza a testvérével, és annak hű barátjával. A másik, egy kisebb gálya Proklész rendelkezésére állt, hogy társaival elvigye őt a meghódított új gyarmatra, a tauroszok földjére.

– Vidd hírül atyámnak – kiáltott Oresztész felé –, hogy nem hoztam szégyent ősz fejére, ameddig e távoli népek közt bolyongtam, s hogy most már az istenek tanácsára itt is maradok, de Ellopia mindig is kedves marad szívemnek.

A hajók kiúsztak a nyílt tengere, mi pedig ott maradtunk a templom előtt, és már nem is a távolt kémlelte tekintetünk, hanem egymás szemét. Sípok és fuvolák hangja hangzott fel hirtelen, nimfáknak és faunoknak öltözött ifjak özönlöttek a térre, körbe vettek és virágból font koszorúkat helyeztek a fejünkre, vállunkra, nyakunkba. Vidám énekszóval, szelíden tuszkolva a házamig kísérték bennünket. Mire odaérkeztünk, a barátaim, társaim a házat zöld ágakkal feldíszítették, úgy vártak ránk, s miután beléptünk a házba, kacagva, dalolva eltávoztak...

ISBN: 978-963-89850-1-9

Készítette az Info-Szponzor Kft.

2013